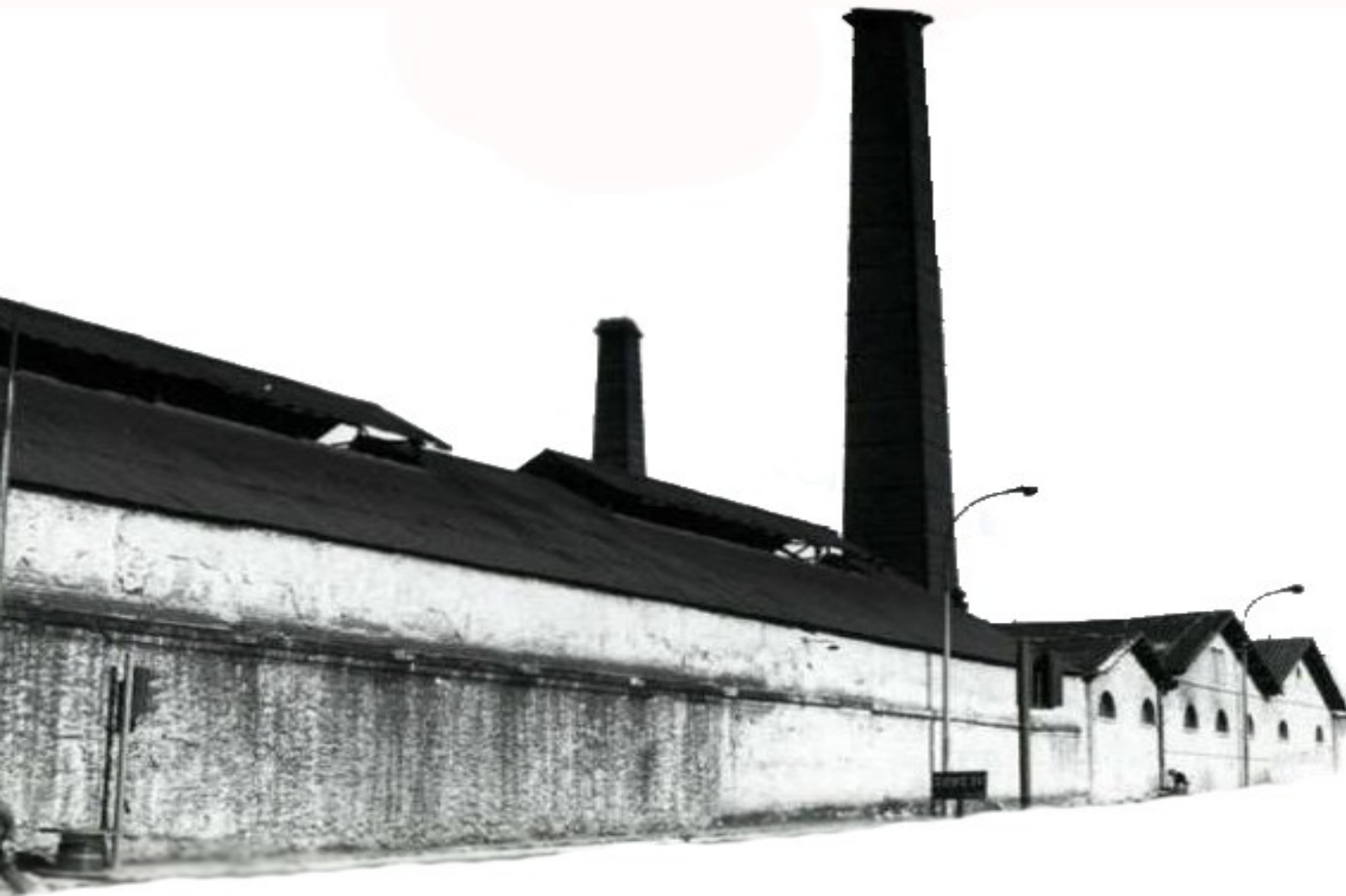

ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ
(Π. ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ & ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΚΘΕΣΕΩΝ)

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“ΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ”

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΠΑΞΕΒΑΝΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ – ΦΑΣΟΥΛΑΚΗ ΜΑΡΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΓΡΕΒΕΝΙΩΤΗ ΕΛΕΝΗ

ΠΥΡΓΟΣ 2014

Φωτογραφία στο εξώφυλλο από το
Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου Αθηνών

**ΤΕΧΝΟΛΟΓΙΚΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΟ ΙΔΡΥΜΑ ΔΥΤΙΚΗΣ ΕΛΛΑΔΑΣ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ & ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ, ΟΙΚΟΝΟΜΙΑΣ & ΕΠΙΚΟΙΝΩΝΙΑΣ
ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ & ΤΟΥΡΙΣΤΙΚΩΝ ΜΟΝΑΔΩΝ
(Π. ΤΜΗΜΑ ΜΟΥΣΕΙΟΛΟΓΙΑΣ, ΜΟΥΣΕΙΟΓΡΑΦΙΑΣ & ΣΧΕΔΙΑΣΜΟΥ ΕΚΘΕΣΕΩΝ)**

ΠΤΥΧΙΑΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

“ΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ”

**ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ: ΜΠΑΞΕΒΑΝΟΥ ΦΩΤΕΙΝΗ – ΦΑΣΟΥΛΑΚΗ ΜΑΡΙΑ
ΕΠΙΒΛΕΠΟΥΣΑ: ΓΡΕΒΕΝΙΩΤΗ ΕΛΕΝΗ**

ΠΥΡΓΟΣ 2014

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΡΟΛΟΓΟΣ	σ. 5
ΠΕΡΙΛΗΨΗ	σ. 6
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	σ. 7-8
ΕΝΟΤΗΤΑ 1^η: ΟΡΙΣΜΟΙ – ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ –	
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ	σ. 10-35
Ορισμοί	σ. 11-14
Διεθνείς οργανισμοί προστασίας πολιτιστικής κληρονομιάς	σ. 15-18
Θεωρητικό Πλαίσιο	σ. 19-35
ΕΝΟΤΗΤΑ 2^η: ΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ	
.....	σ. 37-68
Βιομηχανικά μνημεία και βιομηχανικά κτίρια Ελλάδος	σ. 38-66
Βιομηχανικά μουσεία στο εξωτερικό	σ. 67-68
ΕΝΟΤΗΤΑ 3^η: ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ	
.....	σ. 70-79
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	σ. 81
ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ	σ. 82-98
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	σ. 99-100

ΠΡΟΛΟΓΟΣ

Στην εργασία μας ασχοληθήκαμε με μία ιδιαίτερη κατηγορία μουσείων, τα βιομηχανικά μουσεία. Μία κατηγορία μουσείων πολύ σημαντική αλλά κάπως παραγκωνισμένη στην χώρα μας με αρκετά μικρή εξέλιξη σε σύγκριση με τα μουσεία του εξωτερικού, κάτι που διαπιστώνουμε και από το μέγεθος της βιβλιογραφίας στην Ελλάδα σε σχέση με το εξωτερικό. Ας μην ξεχνάμε πως στην Ελλάδα υπάρχουν κατάλοιπα του παρελθόντος από τον 19^ο αιώνα που κυρίως έχουν σχέση και μας συνδέουν με αρχαιολογικά και ιστορικά μουσεία. Σε πολλές περιοχές της Ελλάδος με μεγάλη ιστορία στη βιομηχανία δε συναντάμε κανένα βιομηχανικό μουσείο, παντού όμως συναντάμε εγκαταλειμμένα κτίρια που προέρχονται από την εξέλιξη της κοινωνίας και της οικονομικής ανάπτυξης. Έτσι, η βιομηχανική ιστορία του τόπου “θάβεται” και μαζί και η ιστορία του τόπου. Μόνο με την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς, με έρευνα και καταγραφή διατηρούμε το παρελθόν ενός τόπου. Στις μέρες μας έχουν γίνει σημαντικά βήματα για την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς κυρίως με την επανάχρηση κτιρίων, συνήθως ως μουσεία.

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Στην παρακάτω εργασία έχουμε ασχοληθεί με την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς και των βιομηχανικών κτιρίων στην Ελλάδα. Επίσης, έχουμε αναφερθεί στα βιομηχανικά μουσεία της Ελλάδος αλλά και σε κάποια από τα σημαντικότερα του εξωτερικού. Επιπλέον, έγινε μια σύγκριση του βιομηχανικού παρελθόντος με αυτό του παρόντος. Ακόμα, παραθέσαμε κάποιους ορισμούς ώστε να κατανοήσουμε τον βιομηχανική κληρονομιά, ορισμοί όπως: μουσείο, βιομηχανική αρχαιολογία, χώροι και κτίρια, βιομηχανική κληρονομιά, πολιτιστική κληρονομιά, πολιτιστικό αγαθό, βιομηχανική επανάσταση, πολιτιστικό περιβάλλον, πολιτιστική βιομηχανία, βιομηχανικό μνημείο, βιομηχανία του παρελθόντος. Η έρευνα μας βασίστηκε σε βιβλία, άρθρα και ιστότοπους.

Οι ενότητες τις εργασίας είναι τρεις. Η πρώτη ενότητα έχει τίτλο «Ορισμοί – Διεθνείς Οργανισμοί για τον Πολιτισμό – Θεωρητικό Πλαίσιο» στην οποία δίνονται κάποιοι ορισμοί που κρίθηκε πως είναι απαραίτητοι για την κατανόηση του θέματος της εργασίας, αναφέρονται κάποιοι σημαντικοί διεθνείς οργανισμοί που στόχο έχουν την προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς και τέλος αναλύεται η έννοια, το αντικείμενο και η αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς με στόχο την μελέτη, ανάδειξη και διατήρηση της. Η δεύτερη ενότητα έχει τίτλο «Τα Βιομηχανικά Μουσεία στην Ελλάδα και το Εξωτερικό», στην οποία αναφέρονται κάποια παραδείγματα βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο και κάποια από τα σημαντικότερα βιομηχανικά μουσεία του εξωτερικού. Η τρίτη ενότητα έχει τίτλο «Τα προβλήματα των Βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα» στην οποία αναλύονται οι προβληματισμοί για τα βιομηχανικά μουσεία της Ελλάδος καθώς και τα βήματα που πρέπει να γίνουν ώστε να εξαλειφθούν. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση κάποιων γενικών συμπερασμάτων.

ΕΙΣΑΓΩΓΗ

Παντού συναντούμε εγκαταλελειμμένα βιομηχανικά κτίρια ως απόρροια της συνεχόμενης εξέλιξης της κοινωνίας, τεχνολογικής αλλά και οικονομικής. Αυτό σημαίνει πως η βιομηχανική ιστορία ενός τόπου “θάβεται” μαζί με όλα αυτά τα κτίρια και ο τόπος χάνει την ταυτότητα του. Έτσι λοιπόν, πρέπει να γίνουν κάποια σημαντικά βήματα για να αναδειχθεί το βιομηχανικό παρελθόν ενός τόπου ώστε να μην μείνει στην αφάνεια για πάντα.

Η ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς μέσω της έρευνας και της καταγραφής αποτελεί ένα πολύ σημαντικό βήμα για τη διατήρηση του παρελθόντος μιας περιοχής, της οποίας παλαιότερα δεν της είχε δοθεί η σημασία που θα έπρεπε. Στις μέρες μας λοιπόν παρατηρούμε κάποιες βασικές κινήσεις για την ανάδειξη καθώς και τη συντήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς που περιλαμβάνουν κυρίως την επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων, συνήθως ως μουσεία, και αυτό είναι που θα μας απασχολήσει περισσότερο στην συγκεκριμένη εργασία.

Και ενώ όπως αναφέρθηκε παραπάνω συναντούμε σημαντικά βήματα για τη διατήρηση και ανάδειξη του βιομηχανικού μας παρελθόντος, δε γίνεται να μην αναφερθούμε και στα προβλήματα που αντιμετωπίζει ο κλάδος της βιομηχανικής κληρονομιάς. Κατά κύριο λόγο στην Ελλάδα δίνεται έμφαση περισσότερο σε αρχαιολογικούς χώρους παρά στα μνημεία της βιομηχανικής μας κληρονομιάς και έτσι επικρατεί η ταύτιση μουσείο = αρχαιότητες, κατάλοιπο της λατρείας του 19^{ου} αιώνα. Επιπρόσθετα, ένα άλλο πρόβλημα είναι η έλλειψη πόρων και οι ελλειπείς υποδομές για την δημιουργία βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα. Όλα τα παραπάνω καθώς και πολλά παραδείγματα βιομηχανικών μουσείων, κυρίως από την Ελλάδα αλλά και από το εξωτερικό αναλύονται περαιτέρω στην εργασία.

Πρόκειται ουσιαστικά για μία έρευνα βασισμένη στην εξέταση παραδειγμάτων, η οποία βασίστηκε σε βιβλία, άρθρα καθώς και ιστοσελίδες που πραγματεύονται το θέμα της βιομηχανικής κληρονομιάς.

Η εργασία αποτελείται από τρεις ενότητες. Στη πρώτη ενότητα με τίτλο «Ορισμοί – Διεθνείς Οργανισμοί για τον Πολιτισμό – Θεωρητικό Πλαίσιο» δίνονται κάποιοι ορισμοί που κρίθηκε πως είναι απαραίτητοι για την κατανόηση του θέματος της εργασίας, αναφέρονται κάποιοι σημαντικοί διεθνείς οργανισμοί που στόχο

έχουν την προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς και τέλος αναλύεται η έννοια, το αντικείμενο και η αξία της βιομηχανικής κληρονομιάς.

Η δεύτερη ενότητα ονομάζεται «Τα Βιομηχανικά Μουσεία στην Ελλάδα και το Εξωτερικό», όπου αναφέρονται κάποια παραδείγματα βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα κατά κύριο λόγο και κάποια από τα σημαντικότερα βιομηχανικά μουσεία του εξωτερικού.

Τέλος, στην τρίτη και τελευταία ενότητα με τίτλο «Τα προβλήματα των Βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα» αναλύονται οι προβληματισμοί για τα βιομηχανικά μουσεία της Ελλάδος καθώς και τα βήματα που πρέπει να γίνουν ώστε να εξαιρεθούν. Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση κάποιων γενικών συμπερασμάτων.

«...ότι είναι παρελθόν είναι πρόλογος...»

WilliamShakespeare

**1^η ΕΝΟΤΗΤΑ ΟΡΙΣΜΟΙ -
ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΓΙΑ ΤΟΝ ΠΟΛΙΤΙΣΜΟ -
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ**

ΟΡΙΣΜΟΙ

Στο σημείο αυτό κρίνουμε απαραίτητο να παραθέσουμε μια σειρά ορισμών σχετικά με τη πολιτιστική κληρονομιά. Συγκεκριμένα ορισμοί όπως:

- **Μουσείο:**

Ο ορισμός που χρησιμοποιείται πιο συχνά είναι αυτός του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων (ICOM), του οργάνου που ασχολείται με όλες τις λειτουργίες των μουσείων και τη μελέτη παγκοσμίως καθώς και με την προστασία της πολιτιστικής κληρονομιάς. Ο ορισμός του μουσείου στον οποίο κατέληξαν τα μέλη του Διεθνούς Συμβουλίου Μουσείων μετά από πολυετείς συζητήσεις, διαμάχες και συνέδρια, έχει ως εξής: «Οργανισμός μόνιμος, χωρίς κερδοσκοπικό χαρακτήρα, υποταγμένος στην υπηρεσία της κοινωνίας και της ανάπτυξης της και ανοιχτός στο κοινό, ο οποίος αποκτά, συντηρεί, μελετά, κοινοποιεί κι εκθέτει υλικές μαρτυρίες του ανθρώπου και του περιβάλλοντος του με σκοπό τη μελέτη, την εκπαίδευση και την ψυχαγωγία». Ο ορισμός του ICOM περιγράφει τις κύριες λειτουργίες των μουσείων και αναφέρεται αρχικά σε αυτές που επικεντρώνονται στις συλλογές και συνήθως λαμβάνουν χώρα «κεκλεισμένων των θυρών» χωρίς να τις αντιλαμβάνεται το ευρύ κοινό.¹

- **Βιομηχανική Αρχαιολογία:**

«Η βιομηχανική αρχαιολογία είναι μια διεπιστημονική μέθοδος μελέτης όλων των μαρτυριών, υλικών και άυλων, των τεκμηρίων, των τεχνουργημάτων, της στρωματογραφίας και των κατασκευών, των ανθρώπινων οικισμών και των φυσικών και αστικών τοπίων που δημιουργήθηκαν για ή από τη βιομηχανική διεργασία. Χρησιμοποιεί αυτές τις μεθόδους έρευνας που είναι οι πιο κατάλληλες για να διευρύνουν την κατανόηση του βιομηχανικού παρελθόντος και παρόντος».²

¹ Οικονόμου, 2003, 15-16

² Χάρτα NizhnyTagil

- **Χώροι και κτίρια Βιομηχανικής Κληρονομιάς :**

Στην κατηγορία αυτή εντάσσονται τα υλικά κατάλοιπα της βιομηχανικής και τεχνικής ανάπτυξης. Πρόκειται συνήθως για εγκαταλελειμμένες βιομηχανικές εγκαταστάσεις, κυρίως σε ορυχεία, που αποτελούν σήμερα αντικείμενο μελέτης της λεγόμενης «βιομηχανικής αρχαιολογίας». Εκτός από τις τεχνικές και τις βοηθητικές εγκαταστάσεις περιλαμβάνονται συχνά στον κατάλογο και οι γειτονικοί εργατικοί οικισμοί, που συνέδεσαν την ύπαρξη τους με αυτές.³

Τα βιομηχανικά κτίσματα, μνημεία αλλοτινών εποχών, αποτελούν βασικό γνώρισμα της πόλης και φέρουν την ιστορία του τόπου και των κατοίκων της. Η πόλη θεωρείται ως ο τόπος όπου καταγράφεται η συλλογική μνήμη των λαών. «Η συλλογική μνήμη αποτελεί ένα από τα κυριότερα στοιχεία μετασχηματισμού της πόλης, λειτουργώντας φυσικά μέσα από το κοινωνικό σύνολο. Η μνήμη γίνεται το νήμα που διαπερνάει όλη την πολύπλοκη δομή της πόλης».⁴

Τα βιομηχανικά κτίρια του παρελθόντος αποτελούν μαρτυρία της εκβιομηχάνισης και διηγούνται τον τρόπο παραγωγής και τις συνθήκες εργασίας σε κάθε περίοδο. Αυτή η πραγματικότητα, για μεγάλες εργατικές μάζες του πληθυσμού, προσδιόρισε τον χαρακτήρα ολόκληρων περιοχών αντιπροσωπεύοντας ένα μεγάλο τμήμα της ιστορίας μιας πόλης. Σήμερα, είναι έντονο το αίσθημα κοινωνικής ευαισθησίας μπροστά σε ένα ερειπωμένο εργοστάσιο, μία σκουριασμένη ατμομηχανή και μια παλιά καμινάδα.⁵

- **Βιομηχανική Κληρονομιά:**

«Η βιομηχανική κληρονομιά είναι τα κατάλοιπα του βιομηχανικού πολιτισμού που έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία. Αυτά τα κατάλοιπα αποτελούνται από κτίρια και μηχανήματα, εργαστήρια, μύλους και εργοστάσια, μεταλλεία, χώρους μεταποίησης και διύλισης, χώρους φύλαξης και αποθήκευσης, τόπους όπου παράγεται, μεταφέρεται και χρησιμοποιείται ενέργεια, μεταφορές με όλη την υποδομή τους, καθώς και χώροι

³Κόνσολα, 1995, 109

⁴AldoRossi

⁵A.Δαλιγίση, 2014

που χρησιμοποιούνταν για κοινωνικές δραστηριότητες σχετικές με τη βιομηχανία, όπως η στέγαση, η θρησκευτική λατρεία και η εκπαίδευση».⁶

- **Πολιτιστική Κληρονομιά:**

Ο όρος "Πολιτιστική Κληρονομιά" αναφέρεται σε μνημεία, ομάδες κτισμάτων και χώρων με ιστορική, αισθητική, αρχαιολογική, επιστημονική, εθνολογική ή ανθρωπολογική αξία. Η Συνθήκη για την προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής και Φυσικής Κληρονομιάς υιοθετήθηκε από τη Γενική Συνέλευση της UNESCO στις 16 Νοεμβρίου 1972. Με την υπογραφή της, τα κράτη αναγνωρίζουν ότι οι χώροι που βρίσκονται στην εθνική επικράτειά τους και έχουν εγγραφεί στον Κατάλογο της Παγκόσμιας Κληρονομιάς, αποτελούν, με κάθε επιφύλαξη της εθνικής κυριαρχίας και των δικαιωμάτων ιδιοκτησίας, παγκόσμια κληρονομιά «για την προστασία της οποίας είναι υπεύθυνη η διεθνής κοινότητα, που πρέπει να εργαστεί ως σύνολο για αυτό τον σκοπό»

Η πολιτιστική κληρονομιά περιλαμβάνει μνημεία (έργα αρχιτεκτονικής, μνημειακής γλυπτικής και ζωγραφικής, αρχαιολογικά αντικείμενα, επιγραφές κ.α.), κτιριακά σύνολα (ομάδες κτιρίων αυτόνομες ή σε ενότητες) και χώρους (έργα ανθρώπων ή συνδυασμούς έργων ανθρώπων και φύσης, αρχαιολογικούς χώρους κ.α.) υπό την προϋπόθεση ότι είναι εξαιρετικής οικουμενικής αξίας κυρίως από άποψη ιστορική, καλλιτεχνική ή επιστημονική.⁷

- **Πολιτιστικό Αγαθό:**

Ο όρος πολιτιστικό αγαθό σύμφωνα με τη Σύμβαση της Χάγης χρησιμοποιείται για τις εξής τρεις διαφορετικές κατηγορίες αγαθών, άσχετα από την προέλευση τους ή τον τίτλο ιδιοκτησίας τους:

1) Αγαθά κινητά (έργα τέχνης, βιβλία, χειρόγραφα κ.α.) ή ακίνητα (αρχιτεκτονικά μνημεία, αρχαιολογικοί χώροι κ.α.) που παρουσιάζουν μεγάλο καλλιτεχνικό, ιστορικό, αρχαιολογικό, επιστημονικό ή θρησκευτικό ενδιαφέρον.

⁶ Χάρτα NizhnyTagil

⁷ Κόνσολα, 1994, 75

2) Οικοδομήματα (μουσεία, βιβλιοθήκες κ.α.) που χρησιμοποιούνται για τη στέγαση των κινητών πολιτιστικών αγαθών της παραπάνω κατηγορίας καθώς και τα καταφύγια που προορίζονται να τα προστατεύουν σε καιρό πολέμου.

3) Κέντρα, που περιέχουν σημαντικό αριθμό αγαθών των δύο παραπάνω κατηγοριών και ονομάζονται «κέντρα περιέχοντα μνημεία».⁸

- **Βιομηχανική Επανάσταση:**

Η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν ένα σύνθετο σύστημα ραγδαίων μεταβολών και ανακατατάξεων (τεχνικών, οικονομικών, κοινωνικών και πνευματικών) οι οποίες οδήγησαν για πρώτη φορά στην εμφάνιση της εκβιομηχανισμένης κοινωνίας στη Μεγάλη Βρετανία μεταξύ των ετών 1760 - 1860. Την αλλαγή αυτή ακολούθησαν ανάλογες, αλλά όχι και ταυτόσημες βιομηχανικές επαναστάσεις και στις άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες που από την αγροτική κυρίως μορφή τους επέφεραν την εκβιομηχανισή τους. Ιδιαίτερα επηρεάστηκε η Γαλλία και αργότερα οι ΗΠΑ σε σχέση με το τρόπο λειτουργίας και ανάπτυξης της οικονομίας και της δομής της κοινωνίας. Οι ιδέες του διαφωτισμού που κυριαρχούσαν την εποχή αυτή, ήρθαν να ντύσουν με το πνευματικό μανδύα το σύνολο των μεταρρυθμίσεων και στον ιδεολογικό μεταρρυθμιστικό χάρτη.⁹

- **Πολιτιστικό Περιβάλλον:**

Ως «περιβάλλον» νοείται «το σύνολο των φυσικών και ανθρωπογενών παραγόντων και στοιχείων που βρίσκονται σε αλληλεπίδραση και επηρεάζουν την οικολογική ισορροπία, την ποιότητα ζωής, την υγεία των κατοίκων, την ιστορική και πολιτιστική παράδοση και τις αισθητικές αξίες». Το περιβάλλον χωρίζεται σε φυσικό και ανθρωπογενές. Από την ανάλυση της έννοιας προκύπτει ότι ως περιβάλλον νοείται το φυσικό, και το ανθρωπογενές, στο οποίο περιλαμβάνεται το δομημένο και το πολιτιστικό περιβάλλον.

«Το πολιτιστικό περιβάλλον ονομάζεται και ανθρωπογενές, προφανώς κατ' αντιδιαστολή προς το φυσικό, με την έννοια ότι αποτελεί ένα τεχνητό

⁸Κόνσολα, 1994, 47-48

⁹http://el.wikipedia.org/wiki/Βιομηχανική_επανάσταση

ανθρώπινο εποικοδόμημα πάνω σ' αυτό που χαρακτηρίζεται από την αυθυπαρξία της φύσης. Το πολιτιστικό περιβάλλον είναι όντως ανθρωπογενές, με την έννοια ότι είναι προϊόν της ανθρώπινης δραστηριότητας, υλικής και πνευματικής, η οποία όμως αναπτύσσεται πάντοτε σε συγκεκριμένο φυσικό περιβάλλον βάσει μιας διαλεκτικής σχέσης και θετικής και αρνητικής». ¹⁰

- **Πολιτιστική Βιομηχανία:**

Ο όρος πολιτιστικές βιομηχανίες χρησιμοποιείται τώρα για να χαρακτηρίσει «το σύνολο των δραστηριοτήτων που συνδέονται με την παραγωγή αγαθών και υπηρεσιών του πολιτισμού, όπως και με την ολοκληρωμένη συντήρηση και προβολή της πολιτιστικής κληρονομιάς μιας χώρας». ¹¹

Ο όρος «πολιτιστική βιομηχανία» προέρχεται από το ομότιπλο δοκίμιο των Adorno και Horkheimer (1974/1984), που δημοσιεύτηκε αρχικά στο βιβλίο τους «Διαλεκτική του Διαφωτισμού». Αποτελούσε μια προσπάθεια να μιλήσουν για τη διαμόρφωση του καπιταλιστικού μοντερνισμού, ο οποίος δε δίστασε, κατά την άποψη τους, να χρησιμοποιήσει τον πολιτισμό, τη διαφήμιση, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ως νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου, ώστε να επιφέρει αποδοχή των νέων μορφών της καπιταλιστικής κοινωνίας. Για τους Γερμανούς φιλόσοφους της σχολής της Φρανκφούρτης, για τους οποίους ο πολιτισμός και η βιομηχανία ήταν δύο έννοιες διαμετρικά αντίθετες, ο συνδυασμός των δύο στη δημιουργία ενός νέου όρου είχε ως στόχο να σοκάρει και να κινητοποιήσει την κοινωνία κατά αυτού που εκείνοι αντιλαμβάνονταν ως περιορισμό της πολιτιστικής ζωής στα πλαίσια του ύστερου μοντερνισμού, να κινητοποιήσει την κοινωνία κατά αυτού που εκείνοι αντιλαμβάνονταν ως περιορισμό της πολιτιστικής ζωής στα πλαίσια του ύστερου μοντερνισμού, να κινητοποιήσει κατά αυτού που πίστευαν ότι ήταν ένας κεντρικός μηχανισμός ελέγχου του ατόμου από το σύγχρονο καπιταλισμό. ¹²

¹⁰ Σιούτη, 2004: 82

¹¹ Βερνίκος, Δασκαλοπούλου, 2004 και Κόνσολα 2006

¹² Μπούνια, 2005: 39

- **Βιομηχανικό Μνημείο:**

Ως βιομηχανικό μνημείο ορίζεται η μοναδική μαρτυρία των συνθηκών ζωής της εργατικής τάξης. Είναι η άλλη όψη της μέχρι τώρα ισχύουσας κουλτούρας γύρω από το τι είναι πολιτιστική κληρονομιά, είναι μνημείο που προοριζόταν για μια τάξη η οποία δεν είχε τη δυνατότητα να αφήσει σημάδια μαρτυρίας στο χώρο, γιατί της έλειπαν τα μέσα και που «η μόνη μαρτυρία είναι εκείνη που οικοδομήθηκε γι' αυτήν, για να την μετατρέψει ακριβώς σε εργατική τάξη, δηλαδή το εργοστάσιο». Με άλλα λόγια, το βιομηχανικό μνημείο μπορεί να συμπεριλάβει ότι έχει απομείνει από το βιομηχανικό προτσές και την εκβιομηχάνιση, για παράδειγμα κατοικίες, τόπους συνάντησης, εκκλησίες για την εργατική τάξη κ.α.¹³

- **Βιομηχανία του παρελθόντος – (heritageindustry):**

Ο όρος «βιομηχανία του παρελθόντος» χρησιμοποιήθηκε τη δεκαετία του 1980 αρνητικά για να δηλώσει μια ελιτίστικη, οπισθοδρομική και συντηρητική προσέγγιση στον πολιτισμό, η οποία συνδεόταν με εντυπωσιακή αύξηση του ενδιαφέροντος για το παρελθόν την περίοδο αυτή στις αγγλοσαξονικές ιδιαίτερα χώρες. Η χρήση του όρου όμως συνεχίστηκε και σήμερα πλέον αποτελεί έναν πρακτικό όρο με τον οποίο αναφερόμαστε στα θέματα της πολιτιστικής κληρονομιάς, χωρίς ιδιαίτερη σύνδεση με τις συνθήκες της Αγγλίας της δεκαετίας του 1980.¹⁴

Παραθέτοντας τους παραπάνω ορισμούς θα βοηθηθούμε ώστε να κατανοήσουμε καλύτερα και σφαιρικότερα την έννοια της βιομηχανικής κληρονομιάς. Επίσης, οι παραπάνω ορισμοί μπορούν να μας βοηθήσουν και στο να αντιληφθούμε καλύτερα την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς αλλά και του πολιτιστικού αγαθού τα οποία θα πρέπει να κατανοήσουμε πως συχνά τα αντιμετωπίζουμε ως κάτι κοινό χωρίς να τα διαχωρίζουμε.

¹³ Μαχαίρας, 1986

¹⁴ Μπούνια, 2005: 47

ΔΙΕΘΝΕΙΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΙ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΓΚΟΣΜΙΑΣ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΗΣ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑΣ

Από τους διεθνείς οργανισμούς τη μεγαλύτερη δραστηριότητα σε θέματα που ενδιαφέρουν τη μελέτη αυτή έχουν αναπτύξει η Ουνέσκο, κατά κύριο λόγο, το ICCROM, το ICOMOS και, σε μικρότερο βαθμό το ICOM.

- **Ουνέσκο: (Εκπαιδευτικός, Επιστημονικός και Πολιτιστικός Οργανισμός των Ηνωμένων Εθνών)**

Η ιδρυτική πράξη της Ουνέσκο, η οποία υπογράφηκε το 1945, προβλέπει ότι ένας από τους σκοπούς της είναι «να διατηρήσει, να προαγάγει, και να διαδώσει τη γνώση εξασφαλίζοντας τη συντήρηση και την προστασία της παγκόσμιας κληρονομιάς σε βιβλία, έργα τέχνης και άλλα μνημεία ιστορικού ή επιστημονικού ενδιαφέροντος, και συστήνοντας στους ενδιαφερόμενους λόγους τις κατάλληλες διεθνείς συμβάσεις».

Με βάση το σκοπό αυτό, η Ουνέσκο έχει αναπτύξει δράση στο πεδίο της προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς επί πέντε περίπου δεκαετίες. Η δράση αυτή εκδηλώνεται σε τρεις κύριους τομείς: τον κανονιστικό, τον επιχειρησιακό και τον τομέα διάδοσης επιστημονικών και τεχνικών πληροφοριών.

- **Διεθνές κέντρο για τη μελέτη της συντήρησης και της αποκατάστασης των πολιτιστικών αγαθών (ICCROM)**

Το κέντρο ιδρύθηκε το 1959, με πρωτοβουλία της Ουνέσκο, ως αυτόνομος διακυβερνητικός οργανισμός. Σε αυτό συμμετέχουν επομένως ως κανονικά μέλη κυβερνήσεις κρατών και ως συνδεδεμένα μέλη ιδιωτικά ιδρύματα ειδικευμένα στη συντήρηση των πολιτιστικών αγαθών. Κύριοι σκοποί του είναι η συλλογή, η μελέτη και η διάδοση στοιχείων σχετικών με τη συντήρηση και την αποκατάσταση πολιτιστικών αγαθών, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών και η οργάνωση εξειδικευμένων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

- **Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων και Χώρων (ICOMOS)**

Το ICOMOS ιδρύθηκε υπό την αιγίδα της Ουνέσκο το 1965 και είναι ο μόνος διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός που ασχολείται αποκλειστικά με θεωρητικά, μεθοδολογικά και τεχνικά θέματα προστασίας της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς. Όπως προσδιορίζεται στην Ιδρυτική του Πράξη κύριοι σκοποί του είναι η διευκόλυνση των επαφών ανάμεσα σε ειδικούς επιστήμονες, η συλλογή και η αξιολόγηση πληροφοριών, η παροχή συμβουλευτικών υπηρεσιών για την ίδρυση κέντρων τεκμηρίωσης, η οργάνωση εκπαιδευτικών προγραμμάτων και η προώθηση της σύναψης και της εφαρμογής διεθνών συμβάσεων για τη συντήρηση και την ανάδειξη της αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.¹⁵

Το 1964 συντάσσεται με πρωτοβουλία του διεθνούς I.CO.MO.S ο Χάρτης της Βενετίας. Πρόκειται για ένα πλαίσιο αρχών, σεβασμού όλων των αξιών (καλλιτεχνικών, ιστορικών, επιστημονικών, χρηστικών, συναισθηματικών, συμβολικών, περιβαλλοντικών) που αναγνωρίζουμε στα αρχιτεκτονικά μνημεία και τα ιστορικά σύνολα, και αποκλείει τις ανακατασκευές. Ο Χάρτης κωδικοποιεί διάφορες παλαιότερες οδηγίες και γίνεται από τότε διεθνώς αποδεκτός. Η Ελλάς τον προσυπέγραψε, χωρίς αυτό να σημαίνει άμεση μεταβολή στα εδώ κρατούντα.

Γύρω στο 1970 δόθηκε διεθνώς μεγάλη σημασία αφ' ενός στις χρηστικές αξίες των παλαιών κτηρίων και στην εγκατάσταση νέων χρήσεων σε παλαιά κελύφη και αφ' ετέρου στην ολοκληρωμένη αποκατάσταση κυρίως υποβαθμισμένων πολεοδομικών συνόλων. Στην Ελλάδα υπήρξε κάποιος θεωρητικός προβληματισμός, οι εφαρμογές όμως των ιδεών αυτών έγιναν μετά το 1975 και σε μικρή σχετικώς κλίμακα.¹⁶

- **Διεθνές Συμβούλιο Μουσείων (ICOM)**

Ο οργανισμός αυτός ιδρύθηκε το 1946 από την Ουνέσκο για να συμβάλλει στην ανάπτυξη και τη διαχείριση μουσείων όλων των κατηγοριών. Συγκεκριμένα, οι βασικοί του σκοποί είναι: να ενθαρρύνει και να ενισχύει την ίδρυση, την ανάπτυξη και την επαγγελματική διαχείριση μουσείων κάθε είδους, να προωθεί τις γνώσεις

¹⁵Κόνσολα, 1994, 33

¹⁶Μπούρας, 2007

για τον ρόλο των μουσείων και την επιστήμη της μουσειολογίας και να οργανώνει τη συνεργασία μεταξύ των μουσείων.

- **Οργανισμός Πόλεων της Παγκόσμιας Κληρονομιάς (OWHC)**

Πρόκειται για το νεώτερο πολιτιστικό μη κυβερνητικό οργανισμό. Ιδρύθηκε το 1993 στη Φεζ του Μαρόκου από εκπροσώπους των ιστορικών πόλεων που περιλαμβάνονται στον κατάλογο της παγκόσμιας κληρονομιάς. Κύριος σκοπός του είναι η προώθηση της συστηματικής συνεργασίας ανάμεσα στις πόλεις που αποτελούν μέλη του για την εξεύρεση λύσεων στα προβλήματα συντήρησης και ανάδειξης του μνημειακού τους πλούτου.

- **Διεθνής Επιτροπή για τη Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς (TICCIH)**

Η Διεθνής Επιτροπή για τη Διατήρηση της Βιομηχανικής Κληρονομιάς - TICCIH (The International Committee for the Conservation of Industrial Heritage) είναι ένας διεθνής μη κυβερνητικός οργανισμός, ο οποίος ιδρύθηκε τον Μάιο του 1973, στην ιστορική περιοχή των ορυχείων Ironbridge της Μεγάλης Βρετανίας. Μέλη του είναι ενώσεις και πρόσωπα από όλον τον κόσμο. Το TICCIH συνεργάζεται με το ICOMOS (Διεθνές Συμβούλιο Μνημείων) και την UNESCO για την προστασία των καταλοίπων της βιομηχανίας σε όλο τον πλανήτη. Σε αυτά περιλαμβάνονται μεταξύ άλλων μεταλλουργίες, κλωστοϋφαντουργίες, βυρσοδεψεία, ορυχεία, ατμόμυλοι, σιδηροδρομικά δίκτυα, γέφυρες και ενεργειακοί σταθμοί, ναυπηγεία, φάρoi αλλά και εργατικοί οικισμοί ή λιμενικές εγκαταστάσεις.

Στην Ελλάδα, το Ελληνικό Τμήμα του TICCIH, δημιουργήθηκε τον Μάρτιο του 1992. Από την ίδρυση του μέχρι σήμερα, προώθησε σε συνεργασία με κρατικούς και επιστημονικούς φορείς, σημαντικά έργα διάσωσης και ανάδειξης των μνημείων της βιομηχανικής κληρονομιάς της χώρας. Σήμερα, η υπόθεση της προστασίας των μνημείων έχει εισέλθει σε μία δύσκολη εποχή κατά την οποία ο πολιτισμός δεν αξιολογείται ως δημόσιο αγαθό αλλά βάσει της εμπορικότητάς του. Το Ελληνικό Τμήμα του TICCIH, αξιοποιώντας την 14χρονη εμπειρία του και τη συνεργασία του με το Διεθνές TICCIH και το ICOMOS συνεχίζει να συμβάλλει με τις παρεμβάσεις του στην ευαισθητοποίηση όλων μας για την προστασία και την

ανάδειξη της Βιομηχανικής Κληρονομιάς, ως πολιτιστικού αγαθού στο πλαίσιο της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς.¹⁷

- **E-Faith (Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ενώσεων Βιομηχανικής και Τεχνικής Κληρονομιάς)**

Η Ευρωπαϊκή Ομοσπονδία Ενώσεων Βιομηχανικής και Τεχνικής Κληρονομιάς είναι ένα ευρωπαϊκό δίκτυο μη κερδοσκοπικών, μη κυβερνητικών οργανώσεων των οποίων οι στόχοι είναι η προώθηση της μελέτης και η έρευνα στην καταγραφή, διατήρηση, διαχείριση και ερμηνεία της βιομηχανικής και της τεχνικής κληρονομιάς καθώς και η διευκόλυνση της συνεργασίας στην Ευρώπη μεταξύ αυτών που ασχολούνται με αυτές τις δραστηριότητες.¹⁸

¹⁷<http://www.ticcih.gr/>

¹⁸<http://www.e-faith.org/>

ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ

- **Βιομηχανική Αρχαιολογία**

Η Βιομηχανική Αρχαιολογία ως μια νέα διεπιστημονική κατεύθυνση έρευνας, που επιγραμματικά θα μπορούσε να οριστεί ως η επιστήμη που ασχολείται με ότι απέμεινε από την ανθρώπινη εργασία μέσα στο χρόνο, με στόχο την διάσωση, διαφύλαξη, καταγραφή, αξιολόγηση, αποκατάσταση και επανάχρηση βιομηχανικών μνημείων, ιστορικών τόπων (βιομηχανικών ζωνών), εγκαταστάσεων και μηχανημάτων.¹⁹

Τα πρώτα βήματα του διεπιστημονικού κλάδου που μελετά τα υλικά κατάλοιπα της περιόδου της εκβιομηχάνισης, της βιομηχανικής αρχαιολογίας, γίνονται στην Ελλάδα από τα μέσα της δεκαετίας του 1980. Από τότε, επιστημονικοί φορείς, υπηρεσίες του Υπουργείου Πολιτισμού και ενώσεις πολιτών ενεργοποιούνται συστηματικά στην έρευνα για την βιομηχανική κληρονομιά, στην καταγραφή, διάσωση, ανάδειξη και επανάχρηση των βιομηχανικών κτιρίων και εγκαταστάσεων.

Ο όρος «Βιομηχανική Αρχαιολογία», χρησιμοποιείται για πρώτη φορά στα 1953 από τον DonaldDudley (κάποιοι λένε πως την εισήγαγε ο MichaelRix δύο χρόνια αργότερα από τον Dudley). Έτσι, μία ομάδα επιστημόνων της βιομηχανικής αρχαιολογίας (AngusBuchanan, KennethHudson&J.P.MPanell) προτείνουν τη μελέτη των μνημείων του περασμένου βιομηχανικού αιώνα μας.

Η βιομηχανική αρχαιολογία μπορεί να οριστεί σαν την καταγραφή, διατήρηση σε ορισμένες περιπτώσεις, έρευνα των τόπων και των δομών της πρώτης βιομηχανικής δραστηριότητας και ειδικά των μνημείων της βιομηχανικής επανάστασης (M. Rix, IndustrialArchaeology,1967). Επίσης, η βιομηχανική αρχαιολογία εξετάζει μέσω της έρευνας το άμεσο παρελθόν ενός τόπου, τον τρόπο παραγωγής και τις αλλαγές στο περιβάλλον, τους ρυθμούς και τις σχέσεις των ανθρώπων και τις πόλεις. Είναι μια προσπάθεια μελέτης σε βάθος του «βιομηχανικού πολιτισμού».

Επιπρόσθετα, η βιομηχανική αρχαιολογία είναι ένα πεδίο μελέτης που ενδιαφέρεται για την ανίχνευση, την έρευνα, την καταγραφή και σε μερικές

¹⁹<http://savesamica.blogspot.gr/2011/04/blog->

περιπτώσεις τη διατήρηση των βιομηχανικών μνημείων(κατοικίες, τόπους συνάντησης, εκκλησίες για την εργατική τάξη κ.α.). Εκτός αυτού, προσπαθεί να συνδέσει το ενδιαφέρον αυτών των μνημείων στο ιστορικό, κοινωνικό και τεχνολογικό πλαίσιο.²⁰

Στις μέρες μας, βλέπουμε πως η βιομηχανική αρχαιολογία ξεκινά από αντικείμενα, μηχανές, κτίρια και τόπους δουλειάς και φτάνει στους ανθρώπους, στις κοινωνικές τους σχέσεις, στα υλικά μέσα παραγωγής, μέσα σε μία καθορισμένη εποχή.²¹

Για να γίνει περιγραφή της βιομηχανικής εξέλιξης πρέπει να γίνει μια λεπτομερής διερεύνηση του συνόλου των πηγών του βιομηχανικού παρελθόντος, από την προϊστορία μέχρι σήμερα με βάση τα τεχνικά μνημεία. Η ανάλυση αυτής της εξέλιξης θα γίνει σε επόμενη ενότητα.

Σύμφωνα με το Slotta, κατά την αντίληψη της βιομηχανικής αρχαιολογίας η θεώρηση ενός μνημείου ως φορέα πληροφοριών είναι σημαντική, αλλά και απαραίτητη, αφού σε αυτό εντοπίζεται ενσωματωμένο το σύνολο των επιδράσεων του πολιτισμού και του περιβάλλοντος. Η σημασία του μνημείου ως έγκυρου φορέα πληροφοριών συνίσταται στο ότι αυτό αποτελεί μια πιστή απεικόνιση όλων αυτών των διαφορετικών επιδράσεων.²²

Η έρευνα για τη βιομηχανική αρχαιολογία στην Ελλάδα αναπτύσσεται όλο και περισσότερο. Παρακολουθεί και συνομιλεί με τα αντίστοιχα διεθνή ρεύματα εδώ και δύο δεκαετίες, σε μία χώρα που γαλουχήθηκε ως πριν λίγο καιρό, να αναγνωρίζει την ιστορική της ταυτότητα μόνο στην κλασική και τη βυζαντινή αρχαιότητα. Σε μια χώρα που συνήθισε να εκτιμά ως μνημεία μόνο τα εμβληματικά τεχνουργήματα εκείνων των εποχών, τους ναούς, τα θέατρα, τα στάδια, τις αγορές, τα καλλιτεχνήματα.²³

Σήμερα, ο τεχνικός πολιτισμός, η ιστορία και η αρχαιολογία της εργασίας, έχουν πάρει τη θέση τους πλέον στο στερέωμα των γνώσεων μας για το παρελθόν, χάρη στην προσπάθεια πολλών επιστημόνων από τον χώρο τόσο των ανθρωπιστικών όσο και των θετικών επιστημών. Τα τεχνικά έργα, τα εργοστάσια, οι μηχανές, οι μεταλλευτικές στοές, οι σκάλες φόρτωσης, τα λαμπρά διοικητήρια

²⁰R. A. Buchanan, *Industrial Archaeology in Britain*, 1972

²¹ Μαχαίρας, 1986

²²Slotta, 1992, 15

²³N. Μπελαβίλας, Λ. Παπαστεφανάκη, 2009, 1

και οι ταπεινές εργατικές κατοικίες, τα καμίνια, τα χημεία, τα κεκλιμένα, οι σιδηροδρομικές γραμμές και οι πυλώνες των εναέριων αποτελούν τα υλικά ίχνη της ανθρώπινης επιπόησης και του ανθρώπινου μόχθου, τεκμήρια άξια να διασωθούν για το μέλλον. Τα κατάλοιπα αυτής της βιομηχανικής δραστηριότητας μπορούν πλέον και οφείλουν να αναγνωρίζονται ως μνημεία της πολιτιστικής κληρονομιάς.²⁴

- **Βιομηχανική κληρονομιά**

Χρησιμοποιώντας τον όρο «βιομηχανική κληρονομιά» αναφερόμαστε στο σύνολο των πηγών του βιομηχανικού παρελθόντος, που εμπλουτίζουν σε μεγάλο βαθμό – αν όχι στο μεγαλύτερο – τη γνώση της ιστορίας των παραγωγικών δραστηριοτήτων μιας χώρας ή ενός πληθυσμού.²⁵

Η ανάπτυξη της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα έχει ενθαρρυνθεί κατά τη διάρκεια της τελευταίας εικοσαετίας. Το Υπουργείο Πολιτισμού ανέπτυξε ένα πρόγραμμα καταγραφής και περιελάμβανε έναν μεγάλο αριθμό από προβιομηχανικά και βιομηχανικά κτίρια. Επίσης, σχεδιάστηκαν ορισμένα projects από διαφορετικούς φορείς διατήρησης και επανακατοίκησης κάποιων βιομηχανικών κτιρίων. Ακόμη, η διαχείριση της βιομηχανικής κληρονομιάς έχει επιδείξει αριθμό ειδικών όπως τεχνολογικά πάρκα, οικομουσεία ή θεματικά πάρκα, πολιτιστικά κέντρα, τόπους αναψυχής και βιομηχανικά μουσεία.

Μια πρόκληση είναι η αναφορά στα κατάλοιπα του όχι και τόσο κοντινού παρελθόντος. Παρ' όλο που κατέχουν μια σημαντική αξία λόγω της σπανιότητάς τους, η αξία αυτή επισκιάζεται από τις προφανείς αναλογίες για την αξία τους ως μαρτυρίες. Δηλαδή, τι αντιπροσωπεύουν τα μνημεία και τι γίνεται με την ιστορία όταν αυτά απουσιάζουν;²⁶

Ένα τεχνικό μνημείο ή αντικείμενο ως αποτέλεσμα των πολιτισμικών επιδράσεων και ταυτόχρονα φορέα πληροφοριών για αυτές μπορεί να δώσει διευκρινίσεις για την πολιτική, την οικονομία σε τοπικό και εθνικό επίπεδο, τις τεχνικές συνθήκες και εξελίξεις, τις κοινωνικές καταστάσεις, τις συνθήκες εργασίας,

²⁴ N.Μπελαβίλας, Λ. Παπαστεφανάκη, 2009, 8

²⁵ Alfrey&Putnam, 1992, 15

²⁶ Alfrey& Putnam, 1992, 15

τις γεωλογικές συνθήκες και τις πρώτες ύλες, το δίκαιο και τα νομικά θέματα, τις οικολογικές και κλιματολογικές αλλαγές, την ιατρική και τις συνθήκες υγιεινής. Μπορεί ακόμα να αποτελέσει πηγή πληροφοριών για τις καλλιτεχνικές αντιλήψεις και τη θρησκεία, αλλά και για πρόσωπα και μεμονωμένα περιστατικά.²⁷

Σύμφωνα με τους Alfrey&Putnam με τον όρο «βιομηχανικός πολιτισμός» αναφερόμαστε στον πολιτισμό ο οποίος παρά την τεράστια ποικιλία και την πολυπλοκότητα της πορείας αλλά και του περιεχομένου του διαθέτει πάντα σαν πυρήνα και συνεχή προϋπόθεση του τη βιομηχανική κουλτούρα. Το εύρος όλης αυτής της κουλτούρας αρχίζει από τα μεταλλεία το Μεσαίωνα και φθάνει μέχρι και την «κατανάλωση» μουσικής από έναν σύγχρονο έφηβο.²⁸

Έτσι, τα επιτεύγματα του βιομηχανικού πολιτισμού αποτελούν κομμάτι των πολιτισμικών πόρων σε αντίθεση με την «τέχνη» και την «τεχνική» που εμπεριέχονται σε ίσες αναλογίες στον πολιτισμό και σε ότι σχετίζεται με αυτόν. Δεν είναι λίγες οι φορές που τα τεχνικά μνημεία αποτελούν την ίδια στιγμή και μνημεία τέχνης δεδομένου ότι μπορούν να φέρουν ιδιαίτερη διακόσμηση με αισθητικά στοιχεία.²⁹

Παρ' όλο που η εξέλιξη και η πρόοδος της βιομηχανίας έχει αφήσει πίσω της σημαντικό μέγεθος αχρηστεμένων προϊόντων, μηχανών, κτιρίων και υλικών δε σημαίνει πως αυτά έχουν και μηδενική αξία. Αναφέροντας τα παραπάνω, ελπίζουμε στο κοντινό μέλλον να γίνουν ολοένα και πιο σημαντικά βήματα για την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς στην Ελλάδα.

ΤΙ ΑΝΑΦΕΡΕΙ Η ΧΑΡΤΑ ΤΟΥ ΝΙΖΗΝΥ ΤΑΓΙΛ ΓΙΑ ΤΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΚΛΗΡΟΝΟΜΙΑ(Ιούλιος, 2003, NizhnyTagil, Ρωσία)

1. Ο ορισμός της βιομηχανικής κληρονομιάς

Η βιομηχανική κληρονομιά είναι τα κατάλοιπα του βιομηχανικού πολιτισμού που έχουν ιστορική, τεχνολογική, κοινωνική, αρχιτεκτονική ή επιστημονική αξία. Αυτά τα κατάλοιπα αποτελούνται από κτίρια και μηχανήματα, εργαστήρια, μύλους και εργοστάσια, μεταλλεία, χώρους μεταποίησης και διύλισης, χώρους φύλαξης και

²⁷Slotta, 1992,15-16

²⁸Alfrey&Putnam, 1992, 18

²⁹Slotta, 1992, 211

αποθήκευσης, τόπους όπου παράγεται, μεταφέρεται και χρησιμοποιείται ενέργεια, μεταφορές με όλη την υποδομή τους, καθώς και χώρους που χρησιμοποιούνταν για κοινωνικές δραστηριότητες σχετικές με τη βιομηχανία, όπως η στέγαση, η θρησκευτική λατρεία και η εκπαίδευση.

Η βιομηχανική αρχαιολογία είναι μια διεπιστημονική μέθοδος μελέτης όλων των μαρτυριών, υλικών και άυλων, των τεκμηρίων, των τεχνουργημάτων, της στρωματογραφίας και των κατασκευών, των ανθρώπινων οικισμών και των φυσικών και αστικών τοπίων που δημιουργήθηκαν για ή από τη βιομηχανική διεργασία. Χρησιμοποιεί αυτές τις μεθόδους έρευνας που είναι οι πιο κατάλληλες για να διευρύνουν την κατανόηση του βιομηχανικού παρελθόντος και παρόντος.

2. Οι αξίες της βιομηχανικής κληρονομιάς

Στην προσπάθεια διάσωσης των βιομηχανικών κατάλοιπων (κτηρίων ή συνόλων) συστήθηκαν οι “αξίες της βιομηχανικής κληρονομιάς” οι οποίες, συγκεντρώνονται στη “Χάρτα”, που υπογράφηκε στο NizhnyTagil. Οι αξίες αυτές είναι άμεσα συνδεδεμένες με τον πολεοδομικό ιστό, το κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο το βιομηχανικό τοπίο, τα μηχανήματα, τα γραπτά τεκμήρια, ακόμη και με τα άυλα ίχνη της βιομηχανίας που περιέχονται στις ανθρώπινες αναμνήσεις και στα ήθη.

α. Η βιομηχανική κληρονομιά είναι τα τεκμήρια δραστηριοτήτων που είχαν και συνεχίζουν να έχουν σοβαρές ιστορικές συνέπειες. Τα κίνητρα προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς βασίζονται στην οικουμενική αξία αυτών των τεκμηρίων και όχι στην ιδιαιτερότητα μεμονωμένων χώρων.

β. Η βιομηχανική κληρονομιά έχει κοινωνική αξία ως τμήμα των καταλοίπων της καθημερινής ζωής συνηθισμένων ανδρών και γυναικών και, με αυτή την ιδιότητα, προσδίδει μια σημαντική αίσθηση ταυτότητας. Έχει τεχνολογική και επιστημονική αξία στην ιστορία της μεταποίησης, της μηχανικής, των κατασκευών και μπορεί να έχει και σημαντική αισθητική αξία για την ποιότητα της αρχιτεκτονικής, της μελέτης και του σχεδιασμού.

γ. Αυτές οι αξίες είναι εγγενείς στον ίδιο το χώρο, στον ιστό του, στα συστατικά του, τα μηχανήματα και το πλαίσιο, στο βιομηχανικό τοπίο, στα γραπτά τεκμήρια και

επίσης στα άυλα ίχνη της βιομηχανίας που περιέχονται στις ανθρώπινες αναμνήσεις και στα ήθη.

δ. Η σπανιότητα, ως προς την επιβίωση συγκεκριμένων διαδικασιών, την τυπολογία των χώρων και τοπίων, προσθέτει ιδιαίτερη αξία και πρέπει να αξιολογείται προσεκτικά. Τα πρώιμα ή πρωτοποριακά παραδείγματα έχουν ιδιαίτερη αξία.

3. Η σημασία του εντοπισμού, της καταγραφής και της μελέτης

α. Κάθε περιοχή πρέπει να εντοπιστεί, να καταγραφεί και να προστατευτούν τα βιομηχανικά κατάλοιπα που θέλει να διατηρήσει για τις επόμενες γενιές.

β. Μελέτες περιοχών με διαφορετικές βιομηχανικές τυπολογίες πρέπει να εντοπίζουν την έκταση της βιομηχανικής κληρονομιάς. Χρησιμοποιώντας αυτές τις πληροφορίες, πρέπει να δημιουργηθούν μητρώα όλων των χώρων που έχουν εντοπιστεί. Πρέπει να οργανώνονται με τέτοιο τρόπο ώστε να είναι εύκολη η έρευνα σε αυτά και το κοινό να έχει ελεύθερη πρόσβαση. Η ηλεκτρονική μορφή τους και η άμεση πρόσβαση μέσω ηλεκτρονικών δικτύων είναι αξιόλογοι στόχοι.

γ. Η καταγραφή αποτελεί αναπόσπαστο μέρος της μελέτης της βιομηχανικής κληρονομιάς. Πρέπει να γίνεται μια πλήρης καταγραφή των φυσικών χαρακτηριστικών και της κατάστασης του χώρου και να καταχωρείται σε δημόσιο αρχείο πριν γίνουν οποιοσδήποτε παρεμβάσεις. Μπορούμε να κερδίσουμε πολλές πληροφορίες αν η καταγραφή γίνει πριν σταματήσει να λειτουργεί ένας χώρος ή μια διαδικασία. Τα αρχεία πρέπει να περιέχουν περιγραφές, σχέδια, φωτογραφίες και βιντεοσκοπήσεις κινούμενων αντικειμένων, με αναφορές σε υποστηρικτική τεκμηρίωση. Οι αναμνήσεις των ανθρώπων είναι μοναδική και αναντικατάστατη πηγή που πρέπει επίσης να καταγράφονται, όταν είναι διαθέσιμες.

δ. Η αρχαιολογική διερεύνηση των ιστορικών βιομηχανικών χώρων είναι μια θεμελιώδης τεχνική της μελέτης τους. Πρέπει να διεξάγεται με τα ίδια υψηλά κριτήρια που ισχύουν για χώρους άλλων ιστορικών και πολιτισμικών περιόδων.

ε. Χρειάζονται προγράμματα ιστορικής έρευνας για να υποστηρίξουν την πολιτική της προστασίας της βιομηχανικής κληρονομιάς. Λόγω της αλληλεξάρτησης των πολλών βιομηχανικών δραστηριοτήτων, οι διεθνείς μελέτες μπορούν να βοηθήσουν στον εντοπισμό χώρων και τύπων χώρων με παγκόσμια σημασία.

στ. Τα κριτήρια για την αξιολόγηση των βιομηχανικών κτιρίων πρέπει να ορίζονται και να δημοσιεύονται ώστε το ευρύ κοινό να αποδεχτεί τη χρήση ορθολογικών και σταθερών κανόνων. Με βάση την κατάλληλη έρευνα, οι κανόνες αυτοί θα πρέπει να χρησιμοποιούνται για να εντοπιστούν τα πιο σημαντικά επιζώντα τοπία, οικισμοί, χώροι, τυπολογίες, κτίρια, κατασκευές, μηχανήματα και διαδικασίες.

ζ. Οι τόποι και οι κατασκευές που έχουν κριθεί σημαντικές πρέπει να προστατεύονται με νομικά μέτρα, αρκετά ισχυρά ώστε να εξασφαλίζουν τη διατήρηση της σπουδαιότητάς τους. Ο Κατάλογος της Παγκόσμιας Κληρονομιάς της UNESCO πρέπει να αναγνωρίσει δεόντως τον τρομερό αντίκτυπο που είχε η εκβιομηχάνιση στον ανθρώπινο πολιτισμό.

η. Η αξία των σημαντικών τόπων πρέπει να οριστεί και να εδραιωθούν κατευθυντήριες γραμμές για μελλοντικές επεμβάσεις. Πρέπει να εφαρμοστούν οποιαδήποτε νομικά, διοικητικά και οικονομικά μέτρα είναι απαραίτητα για να διατηρηθεί η αξία τους.

θ. Πρέπει να εντοπιστούν οι χώροι που βρίσκονται σε κίνδυνο, έτσι ώστε να ληφθούν τα κατάλληλα μέτρα για να περιοριστεί ο κίνδυνος και να διευκολυνθούν τα κατάλληλα σχέδια για την επισκευή και την επανάχρησή τους.

ι. Η διεθνής συνεργασία είναι μια ιδιαίτερα κατάλληλη προσέγγιση στη διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς μέσω συντονισμένων πρωτοβουλιών και καταμερισμού των πόρων. Πρέπει να αναπτυχθούν συμβατά κριτήρια για να συγκροτηθούν παγκόσμια μητρώα και βάσεις δεδομένων.

4. Νομική προστασία

α. Η βιομηχανική κληρονομιά πρέπει να θεωρείται αναπόσπαστο μέρος της εν γένει πολιτισμικής κληρονομιάς. Ωστόσο, η νομική της προστασία πρέπει να λαμβάνει υπόψη την ειδική φύση της βιομηχανικής κληρονομιάς. Πρέπει να είναι σε θέση να προστατεύει εργοστάσια και μηχανήματα, υπόγεια και υπέργεια έργα ή κατασκευές, σύνολα και συγκροτήματα κτιρίων και βιομηχανικά τοπία. Περιοχές βιομηχανικών λυμάτων πρέπει να εξεταστούν για την ενδεχόμενη αρχαιολογική καθώς και οικολογική τους αξία.

β. Στις πολιτικές για την οικονομική ανάπτυξη και στον περιφερειακό και εθνικό προγραμματισμό πρέπει να περιλαμβάνονται προγράμματα για τη διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς.

γ. Οι πιο σημαντικοί χώροι πρέπει να προστατεύονται πλήρως και να μην επιτρέπονται παρεμβάσεις που υπονομεύουν την ιστορική τους ακεραιότητα ή την αυθεντικότητα του ιστού τους. Η ήπια και φιλική προσαρμογή και επανάχρηση μπορεί να είναι ένας κατάλληλος και οικονομικός τρόπος εξασφάλισης της επιβίωσης των βιομηχανικών κτισμάτων και πρέπει να ενθαρρύνεται με κατάλληλους νομικούς ελέγχους, τεχνικές συμβουλές, φορολογικά κίνητρα και επιχορηγήσεις.

δ. Οι βιομηχανικές κοινότητες που απειλούνται από γοργές δομικές αλλαγές πρέπει να υποστηρίζονται από την κυβέρνηση και την τοπική αυτοδιοίκηση. Οι πιθανές απειλές που αντιπροσωπεύουν τέτοιου είδους αλλαγές για τη βιομηχανική κληρονομιά, πρέπει να προβλέπονται και να προετοιμάζονται σχέδια ώστε να αποφεύγονται τα έκτακτα μέτρα.

ε. Πρέπει να καθιερωθούν διαδικασίες που να προβλέπουν άμεση ανταπόκριση όταν κλείνουν σημαντικές βιομηχανικές εγκαταστάσεις, ώστε να αποφεύγεται η απομάκρυνση ή η καταστροφή σημαντικών στοιχείων τους. Οι αρμόδιες αρχές πρέπει να έχουν θεσμική εξουσία για να παρεμβαίνουν, όταν είναι απαραίτητο να προστατευτούν σημαντικοί ιστορικοί τόποι που απειλούνται.

στ. Η κυβέρνηση πρέπει να έχει συμβουλευτικά σώματα ειδικών που μπορούν να δώσουν ανεξάρτητες συμβουλές σε θέματα που σχετίζονται με την προστασία και τη διατήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς και η γνώμη τους πρέπει να αναζητείται σε όλες τις σημαντικές περιπτώσεις.

ζ. Πρέπει να καταβληθεί κάθε προσπάθεια για να εξασφαλιστεί η συμβουλή και η συμμετοχή των τοπικών κοινοτήτων στην προστασία και την διατήρηση της τοπικής βιομηχανικής κληρονομιάς τους.

η. Οι σύλλογοι και οι ενώσεις εθελοντών έχουν να παίξουν σημαντικό ρόλο στον εντοπισμό των χώρων, στην προαγωγή της δημόσιας συμμετοχής στη διατήρηση, στη διάδοση πληροφοριών και στην έρευνα, δεδομένου ότι είναι οι απαραίτητοι ρόλοι στη σκηνή της βιομηχανικής κληρονομιάς.

5. Συντήρηση και διατήρηση

α. Η συντήρηση της βιομηχανικής κληρονομιάς εξαρτάται από τη διατήρηση της λειτουργικής ακεραιότητας και γι αυτό οι παρεμβάσεις σε ένα βιομηχανικό χώρο πρέπει να στοχεύουν στην όσο το δυνατόν μεγαλύτερη τήρηση αυτού του στόχου. Η αξία και η αυθεντικότητα ενός βιομηχανικού χώρου μπορεί να μειωθεί σημαντικά αν τα μηχανήματα ή τα εξαρτήματά τους απομακρυνθούν ή αν καταστραφούν βοηθητικά μηχανήματα τα οποία αποτελούν μέρος του γενικού χώρου.

β. Η διατήρηση των βιομηχανικών χώρων απαιτεί ενδελεχή γνώση του σκοπού ή των σκοπών για τον οποίο ή τους οποίους δημιουργήθηκαν και των διαφόρων βιομηχανικών διαδικασιών που μπορεί να διεξάγονταν εκεί. Αυτές μπορεί, με τον καιρό, να έχουν αλλάξει, αλλά όλες οι προηγούμενες χρήσεις πρέπει να εξετάζονται και να αξιολογούνται.

γ. Πρέπει πάντοτε να δίνεται προτεραιότητα στην επί τόπου (insitu) διατήρηση. Η διάλυση και η μεταφορά ενός κτιρίου ή μιας κατασκευής είναι παραδεκτά μόνον εφόσον η καταστροφή του χώρου απαιτείται από επιτακτικές οικονομικές ή κοινωνικές ανάγκες.

δ. Η προσαρμογή ενός βιομηχανικού χώρου σε νέα χρήση, προκειμένου να εξασφαλιστεί η διατήρησή του, είναι παραδεκτή εκτός από τις περιπτώσεις χώρων με ειδική ιστορική σπουδαιότητα. Οι νέες χρήσεις πρέπει να σέβονται τα αξιόλογα αντικείμενα και να διατηρούν τα αρχικά πρότυπα κυκλοφορίας και δραστηριότητας, και πρέπει να είναι όσο το δυνατόν πιο συμβατές με την αρχική ή την κύρια χρήση. Συνιστάται να υπάρχει μια περιοχή όπου θα ερμηνεύεται η προηγούμενη χρήση.

ε. Η συνέχιση της προσαρμογής και χρήσης των βιομηχανικών κτιρίων αποφεύγει την άσκοπη απώλεια ενέργειας και συμβάλλει στην αειφόρο ανάπτυξη. Η βιομηχανική κληρονομιά μπορεί να παίξει σημαντικό ρόλο στην οικονομική

αναζωογόνηση περιοχών που φθίνουν ή μαραζώνουν. Η συνέχεια την οποία εξασφαλίζει η επανάχρηση μπορεί να παρέχει ψυχολογική σταθερότητα στις κοινότητες που αντιμετωπίζουν την αιφνίδια εξαφάνιση μακρόχρονων πηγών απασχόλησης.

στ. Οι παρεμβάσεις πρέπει να είναι αναστρέψιμες και να έχουν ελάχιστες επιπτώσεις. Οποιοσδήποτε αναπόφευκτες αλλαγές πρέπει να τεκμηριώνονται και τα σημαντικά στοιχεία που απομακρύνονται πρέπει να καταγράφονται και να αποθηκεύονται με ασφάλεια. Πολλές βιομηχανικές διαδικασίες προσδίδουν μια "πατίνα" που είναι αναπόσπαστο τμήμα της ακεραιότητας και του ενδιαφέροντος του τόπου.

ζ. Η ανακατασκευή ή η επιστροφή σε μια προηγούμενη κατάσταση που συμβαίνει να είναι γνωστή πρέπει να θεωρείται μια παρέμβαση που γίνεται μόνο σε εξαιρετικές περιπτώσεις και η οποία είναι κατάλληλη μόνον εφόσον ωφελεί την ακεραιότητα ολόκληρου του χώρου ή σε περίπτωση βίαιης καταστροφής ενός πολύ σημαντικού ιστορικού τόπου.

η. Οι ανθρώπινες δεξιότητες που ενέχονται σε πολλές παλιές ή απαρχαιωμένες βιομηχανικές διαδικασίες είναι ένας σημαντικότερος πόρος του οποίου η απώλεια μπορεί να είναι αναντικατάστατη. Πρέπει να καταγραφούν προσεκτικά και να μεταδοθούν στις επόμενες γενιές.

θ. Η διατήρηση των τεκμηρίων, των αρχείων των επιχειρήσεων, των κατασκευαστικών σχεδίων καθώς και δειγμάτων των βιομηχανικών προϊόντων πρέπει να ενθαρρύνονται.

6. Εκπαίδευση και κατάρτιση

α. Η επαγγελματική κατάρτιση σε μεθοδολογικές, θεωρητικές και ιστορικές πτυχές της βιομηχανικής κληρονομιάς πρέπει να διδάσκεται σε τεχνικά και πανεπιστημιακά ιδρύματα.

β. Ειδικό εκπαιδευτικό υλικό σχετικό με το βιομηχανικό παρελθόν και την κληρονομιά του πρέπει να παράγεται από και για τους σπουδαστές στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας και δευτεροβάθμιας εκπαίδευσης.

7. Παρουσίαση και ερμηνεία

α. Το δημόσιο ενδιαφέρον και η στοργή για τη βιομηχανική κληρονομιά και η εκτίμηση της αξίας της είναι ο ασφαλέστερος τρόπος διατήρησής της . Οι δημόσιες αρχές πρέπει να εξηγούν ενεργά το νόημα και την αξία των βιομηχανικών χώρων μέσω δημοσιεύσεων, εκθέσεων, της τηλεόρασης, του Διαδικτύου και άλλων μέσων επικοινωνίας, παρέχοντας μόνιμη πρόσβαση στους σημαντικούς χώρους και προάγοντας τον τουρισμό σε βιομηχανικές περιοχές.

β. Ειδικά βιομηχανικά και τεχνικά μουσεία και διατηρητέοι βιομηχανικοί χώροι είναι σημαντικά μέσα προστασίας και ερμηνείας της βιομηχανικής κληρονομιάς.

γ. Οι περιφερειακοί και οι διεθνείς δρόμοι της βιομηχανικής κληρονομιάς μπορούν να φωτίσουν τη συνεχόμενη μεταφορά της βιομηχανικής τεχνολογίας, και τις μεγάλης κλίμακας μετακινήσεις των ανθρώπων που μπορεί να προκαλέσει.

- **Βιομηχανική Επανάσταση – Βιομηχανική Εξέλιξη**

Όπως αναφέρθηκε παραπάνω η Βιομηχανική Επανάσταση ήταν ένα σύνθετο σύστημα ραγδαίων μεταβολών και ανακατατάξεων (τεχνικών, οικονομικών, κοινωνικών και πνευματικών) οι οποίες οδήγησαν για πρώτη φορά στην εμφάνιση της εκβιομηχανισμένης κοινωνίας στη Μεγάλη Βρετανία μεταξύ των ετών 1760 - 1860. Την αλλαγή αυτή ακολούθησαν ανάλογες, αλλά όχι και ταυτόσημες βιομηχανικές επαναστάσεις και στις άλλες ευρωπαϊκές κοινωνίες που από την αγροτική κυρίως μορφή τους επέφεραν την εκβιομηχάνισή τους. Ιδιαίτερα επηρεάστηκε η Γαλλία και αργότερα οι ΗΠΑ σε σχέση με το τρόπο λειτουργίας και ανάπτυξης της οικονομίας και της δομής της κοινωνίας. Οι ιδέες του διαφωτισμού που κυριαρχούσαν την εποχή αυτή, ήρθαν να ντύσουν με το πνευματικό μανδύα το σύνολο των μεταρρυθμίσεων και στον ιδεολογικό μεταρρυθμιστικό χάρτη.³⁰

Κορυφαίο επίτευγμα της Βιομηχανικής Επανάστασης θεωρείται η εφεύρεση της ατμομηχανής στη Μεγάλη Βρετανία, οι εφαρμογές της οποίας επεκτάθηκαν σε διάφορους τομείς της οικονομίας, και ο σιδηρόδρομος. Το πρώτο τρένο κυκλοφόρησε το 1825 στη Μεγάλη Βρετανία, ενώ τα επόμενα χρόνια σιδηροδρομικό δίκτυο άρχισε να κατασκευάζεται στη Μεγάλη Βρετανία, τη Γαλλία και άλλα κράτη. Ουσιαστικά ο σιδηρόδρομος έφερε την επανάσταση στις μεταφορές. Αντίστοιχα στις θαλάσσιες μεταφορές την επανάσταση έφερε η χρήση του ατμόπλοιου που έκανε τις μεταφορές ασφαλείς και γρήγορες. Άλλα περίφημα επιτεύγματα ήταν η μηχανή εσωτερικής καύσης, η παραγωγή ηλεκτρισμού και ο τηλεγράφος με τον οποίο χρησιμοποιείται ηλεκτρισμός για να μεταδοθεί μέσα από καλώδια ένα μήνυμα φτιαγμένο από σήματα. Την περίοδο της βιομηχανικής επανάστασης έγιναν πολλές καινοτομίες που βοήθησαν στην ανάπτυξη κάποιων τεχνών και στην επίτευξη κάποιων κατασκευών. Μετά το 1880 έγιναν νέοι βιομηχανικοί κλάδοι που συνδέονταν με την επιστημονική έρευνα. Η χημεία πέρασε από τον χώρο του εργαστηρίου στην μαζική παραγωγή. Επαναστατικές επιστημονικές ανακαλύψεις γέννησαν την οργανική χημεία και επέτρεψαν την παραγωγή μεγάλων ποσοτήτων συνθετικών βαφών, λιπασμάτων, πλαστικών υλών και εκρηκτικών (δυναμίτιδα). Χάρη στη χημεία αναπτύχθηκαν, ακόμη, οι βιομηχανίες φαρμάκων, ψυγείων φωτογραφικών και κινηματογραφικών ειδών.

³⁰http://el.wikipedia.org/wiki/Βιομηχανική_επανάσταση

Παράλληλα, ο ηλεκτρισμός αποτέλεσε, ίσως, την κυριότερη καινοτομία του δεύτερου μισού του 19^{ου} αιώνα, τόσο ως πηγή ενέργειας για τους ηλεκτρικούς κινητήρες ως μέσο φωτισμού. Στο δεύτερο μισό του 19^{ου} αιώνα, η εξέλιξη των κινητήρων και η ενσωμάτωση τους σε οχήματα είχε ως αποτέλεσμα την δημιουργία του αυτοκινήτου, αλλά και τον πειραματισμό στην δημιουργία ιπτάμενων μηχανών, των πρώτων αεροπλάνων. Τέλος άλλες καινοτομίες έγιναν στα μέσα μετάδοσης ήχου σε μεγάλες αποστάσεις (ηλεκτρικός τηλεγράφος, τηλέφωνο, ασύρματος τηλεγράφος) τα οποία έκαναν ευκολότερη την επικοινωνία.³¹

Την εποχή της βιομηχανικής επανάστασης παρατηρείται μεγαλύτερη εκδημοκρατικοποίηση του πολιτισμού με αποτέλεσμα οι περισσότεροι άνθρωποι να στραφούν προς τον πολιτισμό (εκβιομηχάνιση, αστικοποίηση, επέκταση δικαιώματος ψήφου, γιγάντωση μεσαίας τάξης, διάδοση των Μ.Μ.Ε, διεύρυνση μαζικής εκπαίδευσης, δημιουργία έργων ευρείας απήχησης και κατανάλωσης, ποιότητα στην τέχνη και τον πολιτισμό).³²

- **Η εξέλιξη των μουσείων από την Βιομηχανική Επανάσταση**

Η επιρροή του Διαφωτισμού είχε ως αποτέλεσμα την εξάπλωση των επιστημονικών μεθόδων για την ταξινόμηση και τη μελέτη των συλλογών, που αρχίζει να αντικαθιστά το άστατο στοιβάγμα όποιων αντικειμένων κέντριζαν την προσοχή των πριγκίπων και των ευγενών του 16^{ου} και 17^{ου} αιώνα. Αυτή η έμφαση κατά τον 18^ο αιώνα με την ανακάλυψη των βασικών φυσικών νόμων, οδήγησε τους διανοούμενους της εποχής στην προσπάθεια να διαφυλάξουν στα μουσεία φυσικά δείγματα, καθώς και ανθρώπινες καλλιτεχνικές και επιστημονικές δημιουργίες με απώτερο στόχο να εκπαιδεύσουν την ανθρωπότητα και να στηρίξουν, όπως πίστευαν, την πρόοδο της προς την τελειότητα. Επίσης εκείνη την εποχή σημειώθηκε η επιθυμία για εκπαίδευση μέσω του μουσείου, μια τάση που θα ακολουθήσει το μουσείο σε όλη τη διάρκεια της εξέλιξης του μέχρι και σήμερα, αν και αυτή θα εκφραστεί κατά περιόδους με διαφορετικές μορφές. Για πρώτη φορά τα μουσεία συνδέονται με την ιδέα της εθνικής ταυτότητας και μεταφέρουν ιδεολογικά και πολιτικά μηνύματα. (π.χ Λούβρο, Βρετανικό).

³¹<http://users.sch.gr/gkritikos/fl/1760-1860.html>

³²Αλεξοπούλου, προσωπικές σημειώσεις

Παράλληλα προς το τέλος του 19^{ου} αιώνα, ο μετασχηματισμός των μουσείων συνεχίστηκε και πήρε νέες μορφές. Η ανάπτυξη της Βιομηχανικής Επανάστασης και οι δραματικές αλλαγές που επέφερε έκανε πολλούς σκεπτόμενους ανθρώπους να ανησυχήσουν για το ρυθμό με τον οποίο καταστρεφόταν ο παραδοσιακός τρόπος ζωής και η ιδιαίτερη φυσιογνωμία των διαφορετικών περιοχών κάθε χώρας. Αυτό το ρεύμα οδήγησε σε μουσεία λαογραφίας, εθνογραφίας και τοπικής ιστορίας. Επίσης ιδρύθηκε το Μουσείο Σκανδιναβικής Λαογραφίας (Nordiska Museet), το μουσείο καθημερινής ζωής που ιδρύθηκε το 1873 από τον Artur Hazelius, σε υπαίθριο χώρο στο Skansen της Στοκχόλμης. Το υπαίθριο μουσείο περιελάμβανε κτίρια αγροκτήματος, αρχοντικά, αχυρώνες, εργαστήρια τεχνιτών, μία ξύλινη εκκλησία και άλλες αντίστοιχες κατασκευές, ξεναγούς με παραδοσιακές φορεσιές που ερμήνευαν τις παραδόσεις και τον παλιό τρόπο ζωής και λαϊκούς μουσικούς και χορευτές που αναβίωναν παραδοσιακά έθιμα. Αναφέραμε το παραπάνω παράδειγμα γιατί το συγκεκριμένο μουσείο αποτέλεσε έναν σημαντικό σταθμό στον τρόπο ερμηνευτικής παρουσίασης στα μουσεία, καθώς τόνισε την ερμηνεία των ιστορικών αντικειμένων στο φυσικό τους περιβάλλον και στα λειτουργικά τους συμπραζόμενα και προσπάθησε να αναπλάσει ολόκληρο το πολιτισμικό περιβάλλον.

Κατά τον 20^ο αιώνα αναγνωρίζεται ακόμη περισσότερο η σημασία διατήρησης της προβιομηχανικής πολιτισμικής κληρονομιάς και των προβιομηχανικών οικισμών. Παράλληλα οι ραγδαίες τεχνολογικές και επιστημονικές εξελίξεις και ο τρόπος που επηρεάζουν όλους τους τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας οδηγούν στη δημιουργία και ανάπτυξη μουσείων επιστήμης και τεχνολογίας σε όλο τον κόσμο. Επίσης, τη δεκαετία του 1960 και μετά εμφανίζονται τα οικομουσεία, μουσεία δηλαδή που ενσωματώνουν τα παλιά βιομηχανικά κτίρια και κατάλοιπα. Στόχος τους είναι να αποτελούν κέντρα ενημέρωσης για την τοπική κοινότητα στην οποία ανήκουν και με την οποία συνεργάζονται στενά και να προωθούν εναλλακτικούς τρόπους σκέψης πάνω σε ιστορικά και κοινωνικά θέματα. Προσπαθούν επίσης να προβληματίσουν και να ευαισθητοποιήσουν τους κατοίκους μιας περιοχής, και όχι μόνο τους επισκέπτες, σε θέματα του άμεσου ή ευρύτερου περιβάλλοντος.

Γενικότερα, ο 20^{ος} αιώνας είδε την αλλαγή του κέντρου βάρους από τις συλλογές και τα αντικείμενα στους ανθρώπους και τον τρόπο που αυτοί βιώνουν την επίσκεψη στο μουσείο. Στις μέρες μας, το μουσείο δείχνει ιδιαίτερο ενδιαφέρον

για τον τρόπο παρουσίασης και ερμηνείας, αναγνωρίζοντας ότι η επικοινωνία είναι μια από τις πιο σημαντικές λειτουργίες του.

- **Πολιτιστικές Βιομηχανίες**

Τον όρο «πολιτιστική βιομηχανία» τον εισήγαγαν οι Adorno και Horkheimer, στο βιβλίο τους *Διαλεκτική του Διαφωτισμού*. Σε αυτό το βιβλίο ανέλυσαν τη διαμόρφωση του καπιταλιστικού μοντερνισμού, ο οποίος, κατά την άποψη τους, χρησιμοποιούσε τον πολιτισμό, τη διαφήμιση, τα μέσα μαζικής επικοινωνίας ως νέες μορφές κοινωνικού ελέγχου, ώστε να επιφέρει αποδοχή των νέων μορφών της καπιταλιστικής κοινωνίας. Επιπρόσθετα, για τους Γερμανούς φιλόσοφους της Σχολής της Φρανκφούρτης, ο πολιτισμός και η βιομηχανία ήταν αντιληπτές ως δύο έννοιες διαμετρικά αντίθετες. Έτσι, η δημιουργία ενός νέου όρου είχε ως στόχο να σοκάρει και να κινητοποιήσει την κοινωνία κατά αυτού που εκείνοι αντιλαμβάνονταν ως περιορισμό της πολιτιστικής ζωής στα πλαίσια του ύστερου μοντερνισμού, να κινητοποιήσει κατά αυτού που πίστευαν ότι ήταν ένας κεντρικός μηχανισμός ελέγχου του ατόμου από το σύγχρονο καπιταλισμό.

Αμέσως μετά από τις αντιλήψεις των Γερμανών φιλοσόφων οι Γάλλοι κοινωνιολόγοι εισήγαγαν τις δικές τους αντιλήψεις για τον όρο «πολιτιστική βιομηχανία». Καταρχήν, έφεραν τον όρο στον πληθυντικό αριθμό ως «πολιτιστικές βιομηχανίες» και τις όρισαν σαν εκείνους τους φορείς, κυρίως επιχειρήσεις, αλλά και κρατικούς και μη κερδοσκοπικούς οργανισμούς που εμπλέκονται άμεσα στην παραγωγή κοινωνικού νοήματος. Επιγραμματικά, ο όρος αναφέρεται στο «σύστημα» μέσω του οποίου η κοινωνική τάξη μεταδίδεται, αναπαράγεται, βιώνεται και ερευνάται.

Σύμφωνα με τον Αύδικο Βασίλη «μία από τις πρώτες ίσως αντιδράσεις στο άκουσμα του όρου «πολιτιστική βιομηχανία» είναι η άρνηση ότι ο πολιτισμός είναι εμπόρευμα. Το βασικό θέμα ωστόσο είναι το κατά πόσο ο πολιτισμός και η δημιουργικότητα αφήνεται στις δυνάμεις της αγοράς, ή υπάρχει μια στοχευμένη δημόσια πολιτική που προστατεύει την δημιουργία.

Μια από τις πρώτες αντιδράσεις πολλών στο άκουσμα του όρου «πολιτιστική βιομηχανία» είναι η άρνηση να αποδεχτούν ότι ο πολιτισμός είναι εμπόρευμα. Δυστυχώς, ο πολιτισμός, και δη ο σύγχρονος, ανάγεται σε εμπόρευμα, καθώς η πολιτιστική παραγωγή συνήθως υπόκειται στους νόμους της προσφοράς

και της ζήτησης, χρησιμοποιεί συντελεστές παραγωγής και πόρους που είναι περιορισμένοι και επηρεάζεται από τις διάφορες πιέσεις/ατέλειες της κεφαλαιοκρατικής αγοράς. Ακόμη και αν το κυρίαρχο μοντέλο παραγωγής σε μια οικονομία ήταν διαφορετικά δομημένο, θα υπήρχε πάλι η ανάγκη να αναλύσουμε τα «οικονομικά» των πολιτιστικών και δημιουργικών βιομηχανιών.

- **Τα μουσεία ως πολιτιστικές βιομηχανίες**

Καταρχήν, τονίζουμε πως οι πολιτιστικές βιομηχανίες ασχολούνται πρωτίστως με τα πολιτιστικά αγαθά – αυτά των οποίων η οικονομική αξία προέρχεται από την πολιτισμική. Έτσι ως «πολιτιστικές βιομηχανίες» ορίζονται η τηλεόραση, ο κινηματογράφος, η μουσική, το σχέδιο, η αρχιτεκτονική, το θέατρο, το μουσικό θέατρο, οι οπτικές τέχνες, οι συναυλίες, η λογοτεχνία, τα μουσεία, οι αίθουσες τέχνης – όλες εκείνες οι δραστηριότητες που θεωρούνται ότι δικαιούνται δημόσιας χρηματοδότησης ως «πολιτισμός».

Έτσι για να κατανοήσουμε πως τα μουσεία εντάσσονται μέσα στην έννοια της πολιτιστικής βιομηχανίας θα πρέπει να αναφερθεί πως η πολιτιστική κληρονομιά διευρύνεται για να συμπεριλάβει δύο βασικές έννοιες που συνδέονται με την κατανάλωση της: την έννοια του «θεάματος» και την έννοια του «πολιτιστικού κεφαλαίου». Επίσης, πρέπει να αναφερθεί πως το ενδιαφέρον για την πολιτιστική κληρονομιά, με την έννοια της προστασίας ενός εξιδανικευμένου παρελθόντος στο οποίο οι άνθρωποι στρέφονται με νοσταλγία και αναζητούν ως σημείο ψυχαγωγίας αλλά και άντλησης πολιτιστικού κεφαλαίου χρονολογείται από την αρχαιότητα ακόμη.

Το 1873, όταν δημιουργήθηκε το πρώτο υπαίθριο μουσείο, το Skansen, από τον Arthur Hazelius στη Σουηδία, αλλάζει η εξέλιξη των εννοιών «μουσείο» και «πολιτιστική κληρονομιά». Στόχος του Hazelius ήταν «να χρησιμοποιήσει την ιδέα της κληρονομιάς και της κατανόησης του παρελθόντος ως σταθεροποιητική επίδραση έναντι των βίαιων αλλαγών της σύγχρονης ζωής» (Alexander, 1979: 85). Για αυτόν ακριβώς το λόγο ο Hazelius δεν εισάγει απλά στον περιορισμένο χώρο ενός μουσείου αντικείμενα πολιτιστικής κληρονομιάς, αλλά συλλέγει σύνολα, κτίρια με τον εξοπλισμό τους και τα τοποθετεί σε ένα συγκεκριμένο χώρο, όπου ο επισκέπτης καλείται να βιώσει το παρελθόν ως σύνολο, να αποκομίσει συνολικές εικόνες από την ιστορία της Σουηδίας, να συμμετάσχει σε ένα είδος

αναπαράστασης και αναβίωσης αυτού του παρελθόντος. Στη συνέχεια λοιπόν δημιουργούνται και πολλά άλλα μουσεία βάση του μοντέλου του Skansen και σταδιακά αυτή η έμφαση στο θέαμα υιοθετείται και από «συμβατικά» μουσεία.

Το αποτέλεσμα λοιπόν όλων των παραπάνω είναι πως τα μουσεία και οι χώροι πολιτισμικής κληρονομιάς γίνονται σημεία όπου μια ουδετεροποιημένη και ωραιοποιημένη παρουσίαση του παρελθόντος αποτελεί τον κανόνα και με αυτόν τον τρόπο διαιωνίζεται μια καθεστηκυία τάξη πραγμάτων, η οποία κλείνει το δρόμο σε αμφισβητήσεις και εναλλακτικές όψεις, τονίζει την ύπαρξη μιας «σταθερής», προσκολλημένης σε ένα συγκεκριμένο χρονικό σημείο πραγματικότητας και δεν επιτρέπει την κατανόηση της εξέλιξης. Προσφέρεται στον πολίτη ως έτοιμο τεκμήριο της θέσης και της «ανόδου» (ή της «ανέλιξης» του), με την ίδια λογική που του προσφέρεται οποιοδήποτε άλλο καταναλωτικό αγαθό.

- **Η πολιτιστική κληρονομιά ως οικονομικό μέγεθος**

Η πολιτιστική κληρονομιά κατανοείται ως διπλή οντότητα: μια πηγή οικονομικού και πολιτιστικού κεφαλαίου. Μπορεί να θεωρηθεί εμπορεύσιμο αγαθό, προϊόν που μπορεί να πωληθεί μαζικά σε μεγάλες, αν και κατατετμημένες, ομάδες κοινού. Επομένως την πρώτη ύλη αποτελούν τα λείψανα και τα γεγονότα του παρελθόντος που διατίθεται προς κατανάλωση. Οι δύο ενότητες της πολιτιστικής κληρονομιάς συνδέονται με την κοινή τους εξάρτηση από την διατήρηση των παλιών αντικειμένων και των μνημάτων που φέρουν. Αν μια οικονομία μπορεί να ταξινομηθεί ανάλογα με τους βιομηχανικούς της τομείς, τότε δεν είναι δύσκολο να φανταστούμε μια σειρά «πολιτιστικών βιομηχανιών», εντός της οποίας η «βιομηχανία του παρελθόντος» («heritageindustry») μπορεί να εμφανιστεί ως υποκατηγορία που με τη σειρά της μπορεί να διακριθεί σε «συντήρηση / διατήρηση αρχιτεκτονικής», «μουσεία» και «θεματικά πάρκα πολιτιστικής κληρονομιάς».³³

³³ Μπούνια, 2005: 39-47

*«...Εμείς διαμορφώνουμε τα κτίρια μας. Στη συνέχεια, αυτά διαμορφώνουν εμάς...»
Winston Churchill*

2^η ΕΝΟΤΗΤΑ
ΤΑ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ ΚΑΙ ΣΤΟ
ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΚΤΙΡΙΑ ΕΛΛΑΔΟΣ

- **Βιομηχανικά Μνημεία και Εργαστήρια³⁴**

- **Ανεμόμυλοι**

- Ανεμόμυλοι "Σελί Αμπέλου", Οροπέδιο Λασιθίου (Σελί Αμπέλου)

- Ανεμόμυλοι στην Ελούντα (Ελούντα)

- Ανεμόμυλος Περάματος Γέρας (Γέρας)

- Ανεμόμυλος στο Γραικοχώρι Ηγουμενίτσας (Γραικοχώρι)

- Ανεμόμυλος Σώκαρη (Δήμος Πυλαρέων)

- **Αποθήκες**

- Αποθήκες Καπνού Ηλίου (Αγρίνιο)

- Αποθήκες του Α.Σ.Ο. Κιάτου (Κιάτο)

- Ελαιοτριβείο και Κέλλα της Εκκλησίας στο Ασκληπιείο Ρόδου (Ασκληπιείο Ρόδου)

- **Αρτοποιεία**

- Φούρνος Μεσαγρού (Μεσαγρός)

- Φούρνος του Βελέντζα (Πορταριά)

- **Βιοτεχνικά -Βιομηχανικά κτήρια**

- Βιοτεχνία κατασκευής καμπανών στο Εμπορείο (Χίος)

- Γκάζι (Αθήνα)

- ΔΕΗ Λέρου (Λακκί)

- Κτήρια εγκαταστάσεων εταιρείας Κωπαΐδας (Αλίαρτος)

- Παλαιό Πιλοποιείο Πουλόπουλου (Αθήνα) Χαρουπόμυλος

- Πανόρμου (Πάνορμο)

³⁴ <http://odysseus.culture.gr/h/2/gh220.jsp?era=4&group=15>

- Ελαιοτριβεία

Ελαιοτριβείο Αγίας Παρασκευής (Αγία Παρασκευή)
 Ελαιοτριβείο και Κέλλα της Εκκλησίας στο Ασκληπιείο Ρόδου (Ασκληπιείο Ρόδου)
 Ελαιοτριβείο στον Άκοβο Αρκαδίας (Άκοβος)
 Παραδοσιακό Ελαιοτριβείο Καμινάρων (Παλική)

- Υδρόμυλοι

Νερόμυλος - Νεροτριβή στη Φτέρη Φθιώτιδος (Φτέρη)
 Νερόμυλος - Νεροτριβή στον Άγιο Κοσμά Πωγωνίου (Άγιος Κοσμάς)
 Νερόμυλος στη θέση Διάσελο Κορυσχάδων (Κορυσχάδες) Νερόμυλος στην Εκκάρα Φθιώτιδος (Εκκάρα)
 Νερόμυλος στο Κλώνι Φθιώτιδος (Κλώνι) Νερόμυλος στο Περιβόλι Φθιώτιδος (Περιβόλι) Νερόμυλος στο Σκαμνέλι Ιωαννίνων (Σκαμνέλλιο)
 Συγκρότημα νερόμυλων και νεροτριβής στη θέση Γκρέτσι (Παλαιόπυργος)

• Βιομηχανικά Μουσεία

- Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού Σπάρτης (ΠΙΟΠ)
- Βιομηχανικό Μουσείο Αργυροτεχνίας Ιωαννίνων (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Μαρμαροτεχνίας Τήνου (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Μετάξης Σουφλίου (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Μαστίχας Χίου (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Βόλου (ΠΙΟΠ)
- Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας (ΠΙΟΠ)
- Μουσείο Ελιάς Κυκλάδων (Ανδρος)
- Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης (Σύρος)
- Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου Αθηνών
- Μουσείο Ύδρευσης Θεσσαλονίκης
- Υπαίθριο Μουσείο Νερού Έδεσσας

ΑΝΑΛΥΣΗ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

- **Δίκτυο Μουσείων Πολιτιστικού Ιδρύματος Πειραιώς (ΠΙΟΠ)**

1. Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου (ΠΙΟΠ)³⁵

Το Μουσείο Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου παρουσιάζει τη βιομηχανική φάση της ελαιουργίας στην Ελλάδα. Εστιάζει στις αλλαγές που επέφερε η εισαγωγή της μηχανικής κίνησης στη διαδικασία παραγωγής ελαιολάδου και προσεγγίζει με ευαισθησία τη συμβολή των κατοίκων της περιοχής στην παραγωγική διαδικασία. Στόχος του είναι να προβάλει τη βιομηχανική κληρονομιά μας στον τομέα της ελαιουργίας και να την εντάξει στο ευρύτερο αρχιτεκτονικό, κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο της εποχής.

Το Μουσείο στεγάζεται στο παλαιό κοινοτικό ελαιοτριβείο της Αγίας Παρασκευής Λέσβου. Τα κτήρια και ο μηχανολογικός εξοπλισμός έχουν αποκατασταθεί υποδειγματικά. Έτσι, παρουσιάζεται το πώς λειτουργεί ο εξοπλισμός και πώς εξελίχθηκε το εργοστάσιο από την ατμοκίνηση στην πετρελαιοκίνηση. Συγχρόνως, θα παρουσιάζεται η καθημερινή ζωή στη «Μηχανή του Κοινού».

Στο κεντρικό κτήριο παρουσιάζονται τα βασικά στάδια της ελαιοπαραγωγής: σύνθλιψη του καρπού, συμπίεση του ελαιοπολτού και διαχωρισμός του λαδιού από το νερό. Επίσης υπάρχει ο αλευρόμυλος που λειτουργούσε συμπληρωματικά κατά τους θερινούς μήνες, όταν δεν λειτουργούσε το ελαιοτριβείο.

Στις παλαιές αποθήκες ελαιοκάρπου, παρουσιάζεται ο κύκλος των εργασιών που συνδέονται με την ελαιοπαραγωγή:

- Καλλιέργεια και φροντίδα της ελιάς
- Παραγωγή υποπροϊόντων (πυρηνόξυλο, πυρηνέλαιο, σαπούνι)
- Εμπορία και διακίνηση στην Ελλάδα και το εξωτερικό
- Επαγγέλματα και δραστηριότητες που σχετίζονται με την ελαιοπαραγωγή

35

<http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioBiomixanikisEleourgias/ToMouseio.aspx>

Τέλος, παρουσιάζεται η ιστορία της «Μηχανής του Κοινού», του κοινοτικού ελαιοτριβείου της Αγίας Παρασκευής και το πόσο πρωτοποριακή για την εποχή ήταν η διαδικασία της κοινοτικής ιδιοκτησίας και ποιος ήταν ο αντίκτυπός της στον κοινωνικό ιστό και τις οικονομικές δομές της περιοχής.

2. Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού Σπάρτης (ΠΙΟΠ)³⁶

Το Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού, στη Σπάρτη, μας ταξιδεύει στον πολιτισμό, την ιστορία και την τεχνολογία της ελιάς και της ελαιοπαραγωγής στον ελλαδικό χώρο, από τους προϊστορικούς χρόνους μέχρι τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Στόχος του Μουσείου είναι να φωτίσει την άρρηκτη σύνδεση της ελιάς με την ταυτότητα του τόπου μας, και γενικά με τον μεσογειακό χώρο. Η ελιά και το λάδι παρουσιάζονται εδώ από διαφορετικές οπτικές γωνίες: οικονομία, διατροφή και χρήσεις, θρησκευτική λατρεία, τέχνη και τεχνολογία.

Στο Μουσείο Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού στη Σπάρτη παρουσιάζονται οι πρώτες μαρτυρίες για την παρουσία της ελιάς και την παραγωγή του λαδιού στον ελλαδικό χώρο:

- Σπάνια απολιθωμένα φύλλα ελιάς, 50.000-60.000 ετών, από τη Σαντορίνη, τα παλαιότερα ευρήματα που αποδεικνύουν την παρουσία ελαιόδεντρου στην Ελλάδα
- Πινακίδες Γραμμικής Β του 14^{ου} αιώνα Π.Χ. (ακριβή αντίγραφα), με τις πρώτες γραπτές μαρτυρίες για την ελιά και το λάδι.

Σε κάθε ιστορική περίοδο διαπιστώνεται η συμβολή της ελιάς και του λαδιού στην οικονομία και στην καθημερινή ζωή: διατροφή, φροντίδα του σώματος, αλλά και ξεχασμένες πια χρήσεις, όπως ο φωτισμός.

Παρουσιάζεται ακόμα το πώς η ελιά προσλαμβάνει συμβολική διάσταση στη μυθολογία, τη θρησκεία, τα ήθη και τα έθιμα των Ελλήνων.

³⁶ <http://www.piop.gr/el/MuseumNetwork/MouseioEliasKaiEllinikouLadiou/ToMouseio.aspx>

Δείγματα αρχαίας και σύγχρονης τέχνης καταδεικνύουν ποια είναι η θέση της ελιάς στην τέχνη και πώς υπήρξε, και παραμένει, συνεχής πηγή έμπνευσης για τους Έλληνες καλλιτέχνες.

Στον κάτω όροφο παρουσιάζεται η εξέλιξη της τεχνολογίας παραγωγής του ελαιολάδου από την αρχαιότητα έως την πρωτοβιομηχανική περίοδο. Συγκεκριμένα:

- Ακριβή αντίγραφα από προϊστορικό, ελληνοιστικό και βυζαντινό ελαιοτριβείο.
- Εντυπωσιακό ξύλινο διπλό πιεστήριο με βαρούλκο από το γειτονικό Ξηροκάμπι.
- Ελαιοτριβείο από τη Λευκάδα, που τεκμηριώνει την επιβίωση της ζωοκίνησης κατά τον 20ό αιώνα.
- Μακέτες που αναπαριστούν τη λειτουργία μηχανοκίνητων ελαιοτριβείων.

Μια άλλη ενότητα είναι αφιερωμένη στη σαπωνοποιία, οικιακή και βιομηχανική: από το μεγάλο χαράνι, που ακόμη το χρησιμοποιούν οι παλιές νοικοκυρές για να κάνουν σαπούνι, στα σαπυνοκάζανα των βιομηχανιών.

Επίσης, το Μουσείο οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα με παιχνίδια και δραστηριότητες, για σχολεία και ομαδικές επισκέψεις, όπως το πρόγραμμα «Μια μέρα στο ελληνοιστικό ελαιοτριβείο», όπου οι μαθητές βγάζουν λάδι «με τον αρχαίο τρόπο».

3. Βιομηχανικό Μουσείο Αργυροτεχνίας Ιωαννίνων (ΠΙΟΠ)³⁷

Το Μουσείο Αργυροτεχνίας αναπτύσσεται εντός του Κάστρου των Ιωαννίνων (Ιτς Καλέ) και πιο συγκεκριμένα στον δυτικό προμαχώνα της νοτιοανατολικής ακρόπολης.

Η παρούσα πράξη έχει ως αντικείμενο τη διαμόρφωση του μουσειακού κελύφους και την υλοποίηση και εγκατάσταση της μόνιμης έκθεσης και των συμπληρωματικών / βοηθητικών χώρων και υπηρεσιών, καθώς και τις ενέργειες πληροφόρησης και δημοσιότητας για το έργο.

³⁷ <http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioArgyrotexnias/ToMouseio.aspx>

Η μόνιμη έκθεση έχει ως κύριο στόχο να παρουσιάσει την τεχνολογία της αργυροτεχνίας μέσα από τη διαχρονική διάστασή της και να περιγράψει το πλέγμα εργαλειακού εξοπλισμού και τεχνικών. Ταυτόχρονα, με την έμφαση που δίνεται στα Ιωάννινα και την Ήπειρο αναδεικνύεται το κοινωνικό-οικονομικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν τα τοπικά εργαστήρια, καθώς και η ιδιαίτερη πολιτιστική ταυτότητα της περιοχής, που συνδέεται στενά με την αργυροτεχνία.

4. Μουσείο Μαρμαροτεχνίας Τήνου (ΠΙΟΠ)³⁸

Το Μουσείο Μαρμαροτεχνίας, στον Πύργο της Τήνου, αποτελεί μοναδικό παράδειγμα παρουσίασης της τεχνολογίας του μαρμάρου, υλικού που κατέχει ιδιαίτερη θέση στην αρχιτεκτονική και την τέχνη της Ελλάδας, από την αρχαιότητα μέχρι σήμερα. Η μόνιμη έκθεση, που περιγράφει αναλυτικά και ζωντανά το πλέγμα εργαλειακού εξοπλισμού και τεχνικών μαρμαροτεχνίας, δίνει έμφαση στην προβιομηχανική και πρωτοβιομηχανική Τήνο, σημαντικότερο νεοελληνικό κέντρο μαρμαροτεχνίας. Παράλληλα, αναδεικνύει το κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο στο οποίο αναπτύχθηκαν τα τοπικά εργαστήρια.

Στη μόνιμη έκθεση του Μουσείου Μαρμαροτεχνίας Τήνου παρουσιάζεται ένας αξιοσημείωτος αριθμός αυθεντικών αντικειμένων, όπως:

- Κοσμικά, εκκλησιαστικά, επιτύμβια και καθημερινής χρήσης έργα σε μάρμαρο (υπέρθυρα, κρήνες, οικόσημα, φουρούσια, προσκυνητάρια, γουδιά, κ.ά.).
- Πήλινα προπλάσματα και γύψινα αντίγραφα.
- Εργαλεία λατόμησης και μαρμαροτεχνίας.
- Μηχανολογικό εξοπλισμό.
- Αρχειακό υλικό.
- Σχέδια παλαιών μαρμαρογλυπτών (η πλουσιότερη συλλογή στην Ελλάδα).

Τα εκθέματα πλαισιώνονται από αλληλένδετες αναπαραστάσεις λατομείου, εργαστηρίου μαρμαροτεχνίας και συναρμογής-τοποθέτησης δεσποτικού θρόνου. Το οπτικοακουστικό υλικό της έκθεσης ζωντανεύει τις παραδοσιακές μεθόδους εργασίας του λατόμου και του μαρμαροτέχνη.

³⁸ <http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioMarmarotexniasTinou/ToMouseio.aspx>

Μετά την τεχνολογική διαδρομή του μαρμάρου, παρουσιάζονται, με πλούσιο εποπτικό υλικό και πρωτότυπα αντικείμενα, η κοινωνική και οικονομική πλευρά αυτής της τέχνης, οι κατηγορίες των προϊόντων της, η ιστορική διαδρομή της μαρμαρογλυπτικής της Τήνου, καθώς και η συμβολή των τηνιακών μαρμαράδων στην οικοδόμηση της Αθήνας και άλλων πόλεων κατά τον 19^ο αιώνα. Η έντονη παρουσία του μαρμάρου σε ολόκληρη την Τήνο καταγράφεται στις εικόνες ενός οδοιπορικού, που σας παροτρύνει σε δικές σας περιηγήσεις στο νησί.

Στους υπαίθριους χώρους, μαζί με ολοκληρωμένα και ημικατεργασμένα μαρμάρινα έργα, εκτίθεται ιστορικός μηχανολογικός εξοπλισμός, που παραπέμπει σε χαρακτηριστικές εικόνες φυσικών χώρων εργασίας. Ο εξοπλισμός, που διασώθηκε, συντηρήθηκε και αποκαταστάθηκε λειτουργικά με τη φροντίδα του Πολιτιστικού Ιδρύματος του Ομίλου Πειραιώς, περιλαμβάνει:

- Ανυψωτική μηχανή μαρμάρων (μπίγα).
- Βαγονέτο για τη μεταφορά όγκων (από το λατομείο της Βαθής).
- Μπαζοβαγονέτο (σέσουλα), στροφή και ράγες (από το λατομείο της Πατέλας).

5. Μουσείο Μετάξης Σουφλίου (ΠΙΟΠ)³⁹

Το Μουσείο Μετάξης παρουσιάζει αναλυτικά τις φάσεις της σηροτροφίας και της μεταξουργίας. Εστιάζει στο πώς το Σουφλί αναδείχτηκε σε σημαντικό κέντρο παραγωγής μεταξιού στα τέλη του 19^{ου} αιώνα και έως τα μέσα του 20^{ου}.

Το Μουσείο Μετάξης μας εισάγει στην προβιομηχανική διαδικασία της εκτροφής των μεταξοσκωλήκων και την επεξεργασία του μεταξιού. Επίσης, συστήνει το αρχιτεκτονικό, κοινωνικό και οικονομικό πλαίσιο της εποχής που ανέδειξε το Σουφλί ως σημαντικό μεταξοπαραγωγικό κέντρο της Ελλάδας.

Στον επάνω όροφο παρουσιάζονται λεπτομέρειες από όλες τις φάσεις που περιλαμβάνει ο κύκλος της σηροτροφίας:

- Παραγωγή και εκκόλαψη του σπύρου.
- Η μουριά και ο μεταξοσκώληκας.

³⁹<http://www.piop.gr/el/Activities/Education/MouseioMetaxis.aspx>

- Στάδια ανάπτυξης του μεταξοσκώληκα.
- Ύφανση του πολύτιμου κουκουλιού .
- Καθαρισμός και διαλογή των κουκουλιών.
- Απόπνιξη του μεταξοσκώληκα και ολοκλήρωση του κύκλου ζωής του.

Εν συνεχεία, παρουσιάζονται τα στάδια της μεταξουργίας μέσα από αυθεντικά εκθέματα, που υποστηρίζονται από οπτικοακουστικό υλικό:

- Αναπήνιση ή ξετύλιγμα της κλωστής του κουκουλιού.
- Βαφή και ύφανση των μεταξωτών.

Ακόμα προβάλλονται ντοκιμαντέρ που βοηθούν να συνδεθεί η σηροτροφία και η μεταξουργία με συγκεκριμένο χωρικό και χρονικό πλαίσιο: τοπική κοινωνία, οικονομία, αρχιτεκτονική, πολιτισμός. Ιδιαίτερη μνεία γίνεται στο Εργοστάσιο Μετάξης των Αδελφών Τζίβρε, «σήμα κατατεθέν» για το Σουφλί εκείνης της εποχής. Στην ενότητα «Φορεσιές στο Σουφλί» εκτίθενται μοναδικά εξαρτήματα της σουφλιώτικης ενδυμασίας.

6. Μουσείο Μαστίχας Χίου (ΠΙΟΠ)⁴⁰

Το Μουσείο Μαστίχας Χίου χωροθετείται στη Νότια Χίο, στην περιοχή των Μαστιχοχωριών. Η παρούσα πράξη έχει ως αντικείμενο τη διαμόρφωση του μουσειακού κελύφους και του περιβάλλοντος χώρου και την εγκατάσταση σε αυτά της μόνιμης έκθεσης και των συμπληρωματικών / βοηθητικών χώρων και υπηρεσιών, καθώς και τις ενέργειες πληροφόρησης και δημοσιότητας για το έργο. Η μόνιμη έκθεση πραγματεύεται τη μαστίχα Χίου ως μοναδικό προϊόν. Στοχεύει να αποτυπώσει την τεχνική της παραδοσιακής καλλιέργειας, να παρουσιάσει την ιστορία του προϊόντος, την εξέλιξη της προβιομηχανικής και βιομηχανικής τεχνολογίας για την παραγωγή, εκμετάλλευση και διάθεση της μαστίχας, και να αναδείξει τις ποικίλες της χρήσεις.

⁴⁰<http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioMastixas/ToMouseio.aspx>

7. Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας (ΠΙΟΠ)⁴¹

Το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας, επιδιώκει να καταδείξει την αλληλεξάρτηση ανθρώπου και φύσης, εστιάζει στην αρμονική συνύπαρξή τους στη λεκάνη της Στυμφαλίας.

Στόχος του είναι η οικολογική ευαισθητοποίηση του κοινού και η διάσωση της γνώσης για την παραδοσιακή τεχνολογία της περιοχής.

Το Μουσείο Περιβάλλοντος Στυμφαλίας βρίσκεται στην πλαγιά ενός από τους κατάφυτους λόφους που περιβάλλουν τη Λίμνη Στυμφαλία. Εκεί απομάκρυνε ο Ηρακλής τις Στυμφαλίδες όρνιθες, σύμφωνα με τη μυθολογία.

Στην πρώτη ενότητα του Μουσείου Περιβάλλοντος Στυμφαλίας παρουσιάζονται στοιχεία για το περιβάλλον της περιοχής και τη σημασία του.

Η Στυμφαλία ανήκει στο Ευρωπαϊκό Δίκτυο Προστατευόμενων Περιοχών NATURA2000. Η λίμνη της Στυμφαλίας και το όρος Ζήρεια έχουν μεγάλη οικολογική αξία. Επικοινωνούν με υπόγειους αλλά και ορατούς δρόμους νερού, ορίζοντας την υδατική λεκάνη της Στυμφαλίας, τη μεγαλύτερη ορεινή υδατική λεκάνη της Πελοποννήσου. Αυτή αποτελεί και τον νοτιότερο ορεινό υδροβιότοπο των Βαλκανίων, με πλούσια χλωρίδα και πανίδα.

Στη δεύτερη ενότητα παρουσιάζεται το πώς το περιβάλλον της περιοχής επηρέασε την ανάπτυξη της ανθρώπινης δραστηριότητας, και ειδικότερα των παραδοσιακών επαγγελμάτων. Για την καλύτερη κατανόηση της ιστορίας, τη λαογραφία, το περιβάλλον και τη ζωή στη Στυμφαλία ανά τους αιώνες, το Μουσείο διαθέτει:

- Εικαστικά σύνολα για τη χρήση των αντικειμένων.
- Πλούσιο εποπτικό υλικό εκπαιδευτικού χαρακτήρα.
- Μακέτες.
- Πρωτότυπες ψηφιακές αναπαραστάσεις.
- Ταινίες τεκμηρίωσης.

⁴¹<http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioPeriballontosStymfalias/ToMouseio.aspx>

Στον εσωτερικό χώρο του Μουσείου υπάρχει πρόσβαση σε ένα μοναδικό για τον ελληνικό χώρο έκθεμα: ανοιχτό ενυδρείο που αναπαριστά σε τομή τη λίμνη, με ζωντανά ψάρια και φυτά της περιοχής!

Στην Αίθουσα Πολλαπλών Χρήσεων φιλοξενούνται περιοδικές εκθέσεις, οργανώνονται εκδηλώσεις και αναπτύσσονται δράσεις πολιτισμού. Το Μουσείο οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα με παιχνίδια και δραστηριότητες, για σχολεία και ομαδικές επισκέψεις, όπως το πρόγραμμα «Παιχνίδια μυστικά, στις λίμνες τα νερά».

8. Μουσείο Πλινθοκεραμοποιίας Βόλου (ΠΙΟΠ)⁴²

Το μουσείο στεγάζεται στο παλιό Εργοστάσιο Πλινθοκεραμοποιίας Νικολάου & Σπυρίδωνος Τσαλαπάτα, στον Βόλο. Παρουσιάζει την καθημερινή ζωή στο εργοστάσιο, καθώς και όλα τα στάδια της παραγωγής διαφορετικών τύπων τούβλων και κεραμιδιών. Στόχος του είναι να αναδείξει την ιστορική ταυτότητα της πόλης του Βόλου και να συμβάλει στη διάσωση και την προβολή της βιομηχανικής κληρονομιάς της.

Το Εργοστάσιο Πλινθοκεραμοποιίας Ν.&Σ. Τσαλαπάτα ήταν ένα από τα μεγαλύτερα του είδους του. Τα εργαστήρια και οι βιομηχανικοί χώροι έχουν αναστηλωθεί και αποτελούν σήμερα σπάνιο δείγμα διασωζόμενου βιομηχανικού συγκροτήματος στον ελληνικό χώρο.

Στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου, η παραγωγική διαδικασία έχει ανασυντεθεί βήμα προς βήμα: βαγονέτα, δεξαμενές αργίλου, τριβεία, πρέσες, κοπτήρες, ξηραντήρια, η επιβλητική κάμιнос Hoffmann, καθώς και τελικά προϊόντα, τούβλα και κεραμίδια διαφόρων τύπων. Έτσι, το Εργοστάσιο Τσαλαπάτα «λειτουργεί» ξανά, ζωντανεύοντας:

- Όλα τα στάδια της παραγωγής πλίνθων και κεράμων.
- Την καθημερινή ζωή των εργατών που δούλευαν στο εργοστάσιο.

⁴²http://www.piop.gr/el/MuseumNetwork/MouseioPlinthokeramopoieiasTsalapata/To_o.aspx Mousei

Η γνωριμία με την πλινθοκεραμοποιία γίνεται πιο άμεση με τις μακέτες και το πλούσιο εποπτικό υλικό που διαθέτει το μουσείο.

9. Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας (ΠΙΟΠ)⁴³

Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης, στη Δημητσάνα, προβάλλει τη σημασία της υδροκίνησης στην παραδοσιακή κοινωνία. Εστιάζοντας στις βασικές βιομηχανικές τεχνικές που αξιοποιούν το νερό για την παραγωγή ποικίλων προϊόντων, τις συνδέει με την ιστορία και την καθημερινότητα της τοπικής κοινωνίας στο πέρασμα του χρόνου.

Το Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης έχει αποκαταστήσει παραδοσιακές εγκαταστάσεις και υδροκίνητους μηχανισμούς. Τα εργαστήρια περιβάλλονται από πυκνή βλάστηση και άφθονα τρεχούμενα νερά, όπου μπορείτε να περιηγηθείτε. Οι μόνιμοι εξοπλισμοί τους έχουν αποκατασταθεί στην αρχική τους λειτουργία.

Το πρώτο κτήριο στεγάζει νεροτριβή και αλευρόμυλο με οριζόντια φτερωτή. Στο διπλανό δωματάκι, με το τζάκι, ζούσε ο μυλωνάς με την οικογένειά του, κατά κανόνα πολυμελής.

Έξω από τον μύλο υπάρχει το ρακοκάζανο, που σηνόταν στην ύπαιθρο μετά τον τρύγο, για την παραγωγή τσίπουρου από τα στέμφυλα.

Ακριβώς απέναντι, διώροφο κτήριο στέγαζε την κατοικία του βυρσοδέψη και τοβυρσοδεψείο. Το εσωτερικό του εργαστηρίου είναι χωρισμένο σε ζώνες που αντιστοιχούν στα διάφορα στάδια επεξεργασίας των δερμάτων.

Το λιθόστρωτο οδηγεί σε πλάτωμα, όπου διαμορφώνεται φυσική δεξαμενή, και καταλήγει στον μπαρουτόμυλο. Το μπαρούτι, ισχυρό στοιχείο της πολιτισμικής ταυτότητας της περιοχής, διατηρείται ζωντανό στη μνήμη και τις αφηγήσεις των κατοίκων της. Κατά τη διάρκεια της Επανάστασης του 1821, οι Δημητσανίτες τροφοδοτούσαν τον αγώνα με το απαραίτητο αυτό πολεμικό υλικό. Ο Κολοκοτρώνης γράφει χαρακτηριστικά: «Μπαρούτι είχαμε, έκαμνε η Δημητσάνα». Εδώ μπορείτε να δείτε τον κινούμενο μηχανισμό ενός μπαρουτόμυλου

με κοπάνια, που είχε εξαφανιστεί στην Ευρώπη ήδη από τον 18^ο αιώνα, ενώ στη

⁴³<http://www.piop.gr/MuseumNetwork/MouseioYdrokinisis/ToMouseio.aspx>

Δημητσάνα χρησιμοποιήθηκε κατά την Επανάσταση, αλλά και έως τις αρχές του 20^{ου} αιώνα.

Το Μουσείο οργανώνει εκπαιδευτικά προγράμματα με παιχνίδια και δραστηριότητες, για σχολεία και ομαδικές επισκέψεις, όπως το πρόγραμμα «Με τη δύναμη του νερού».

10. Μουσείο Ελιάς Κυκλάδων (Άνδρος)⁴⁴

Το κτίριο του μουσείου με τον εξοπλισμό του είναι ένα εξαιρετο δείγμα: α) Αγροτικής κληρονομιάς, β) Προβιομηχανικής τεχνολογίας και γ) Αρχιτεκτονικής κληρονομιάς.

Ο ελαιόμυλος του Πιτροφού, γνωστός και ως "βίδα" του Πιτροφού, αποτελεί μέρος διώροφου κτιρίου και καταλαμβάνει σημαντικό τμήμα από το ισόγειο "κατώγι" της κατοικίας του "βιδάτορα" ή "λιοτριβιάρη", που αναπτύσσεται στον όροφο. Αποτελεί θαυμάσιο δείγμα μιας μικρής προβιομηχανικής ζωοκίνητης μονάδας εξαγωγής ελαιόλαδου. Πολλές τέτοιες οικοτεχνικές μονάδες ήταν διάσπαρτες στην ορεινή Άνδρο. Λειτουργούσαν ακόμη κατά τη δεκαετία του '60 και με τον οικοτεχνικό τους χαρακτήρα εξυπηρετούσαν τη μικρή τοπική αγορά.

Το συγκεκριμένο ελαιοτριβείο παρουσιάζει όμως και μια ιδιαιτερότητα: διαθέτει πολλούς χώρους σε αντίθεση με τα περισσότερα ελαιοτριβεία της Άνδρου, όπου η διαδικασία περιοριζόταν σε ένα και μόνο μικρό χώρο. Ολόκληρο το κτίριο χρονολογείται αρκετά πριν το 1857. Διάφορα σωζόμενα στοιχεία, όπως τρία βόλια, δύο πέτρινες πλάκες αλέσματος, και άλλες δομικές λεπτομέρειες του κτιρίου, δείχνουν ότι ήδη λειτουργούσε κατά το 18^ο αιώνα. Το 1857 άλλωστε, μεταπωλήθηκε, μαζί με την οικία του ορόφου, ως ολοκληρωμένο ελαιοτριβείο.

Με επιμελημένη εξωτερική πρόσοψη και εσωτερική λιθοδομή παρουσιάζει ενδιαφέροντα αρχιτεκτονικά στοιχεία, όπως καμάρες, τζακότοπο, πέτρινο καζάνι, στέρνα, πέτρινες κλίμακες διαφόρων τύπων, παραδοσιακά είδη οροφών, κ.ά., που απαντώνται στην αγροτική Άνδρο και χαρακτηρίζουν την αισθητική λειτουργικότητα της αρχιτεκτονικής των Κυκλάδων γενικότερα.

⁴⁴<http://www.musioelias.gr/el/node/26>

Ο πρώτος ιδιοκτήτης του το έδωσε ως προικώ για την κόρη του Διαμάντω στο σύζυγό της Σταμάτη Μηλέο. Το κτίριο είναι γνωστό με την επωνυμία "Δεσποτικό", καθώς στην κατοικία έζησε τα τελευταία χρόνια της ζωής του ο εξ Άνδρου καταγόμενος μητροπολίτης Βάρνης το 1820 (πόλη της σημερινής Βουλγαρίας) Φιλόθεος Καρκάκης. Το 1955 η Διαμάντω, χήρα τότε του Σταμ. Μηλέου, το πούλησε στο Μιλτιάδη Γονέο, ναυτικό, ο οποίος το λειτούργησε μέχρι το θάνατό του το Γενάρη του 1963. Η χήρα του, Ελισάβετ Γονέου, συνέχισε για 4 ακόμη χρόνια τη λειτουργία του λιοτριβιού έως το 1967, οπότε διεκόπη οριστικά. Έκτοτε ο χώρος χρησιμοποιήθηκε ως αποθήκη από συγγενικά της πρόσωπα. Το

1997, ολόκληρο το κτίριο (κατοικία και παλαιό λιοτρίβι) αγοράστηκε από τον Ανδριώτη Δημήτρη Χέλμη καταγόμενο από τον Πιτροφό, πολιτικό μηχανικό και σημερινό ιδιοκτήτη.

Ο Δ. Χέλμης παραχώρησε αρχικά τη χρήση του ισογείου, όπου βρίσκεται το παλαιό λιοτρίβι που διασώζει ολόκληρο σχεδόν τον εξοπλισμό του, στην Αναπτυξιακή Εταιρεία Άνδρου Α.Ε., για την αποκατάσταση και μετατροπή του σε επισκέψιμο μουσειακό χώρο. Κατόπιν με προσωπικές του ενέργειες υπέβαλε δύο φακέλους προτείνοντας εργασίες, σε δύο ακόμα προγράμματα συγχρηματοδοτούμενα από την Ε.Ε στα πλαίσια του Γ' ΚΠΣ, οι οποίες εγκρίθηκαν για την συνέχιση των απαιτούμενων εργασιών και την προμήθεια του απαραίτητου εξοπλισμού με σκοπό την βελτίωση της λειτουργίας των χώρων του μουσείου. Ο επισκέπτης σήμερα μπορεί να δει από κοντά ένα τυπικό δείγμα μιας καλά σωζόμενης μικρής προβιομηχανικής τεχνολογίας ελαιοπαραγωγική μονάδα και να γνωρίσει καλύτερα τη λειτουργία μιας παραδοσιακής μορφής οικοτεχνίας.

11. Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης (Σύρος)⁴⁵

Η Ερμούπολη είχε την τύχη να αποτελέσει αντικείμενο συστηματικής μελέτης από μια ομάδα σημαντικών ιστορικών κατά τη διάρκεια της δεκαετίας 1973 -1983 και μετέπειτα. Σήμερα ο βιομηχανικός ερειπιώνας της Ερμούπολης περιλαμβάνει δεκάδες κτιριακά συγκροτήματα κι ανάμεσά τους τα υποδειγματικά αποκατεστημένα κτίρια του Βιομηχανικού Μουσείου: το Χρωματοουργείο Αδελφών Κατσιμαντή, το Σκαγιοποιείο Γεωργίου Αναιρούση και το Βυρσοδεψείο Μενέλαου

⁴⁵<http://www.ketepo.gr/>

Κορνηλάκη. Αυτός ο ερειπιώνας της Ερμούπολης ήταν και παραμένει μοναδικός για τα ελληνικά δεδομένα και μαζί με τον συντηρημένο οικιστικό ιστό διαμορφώνουν ένα πολιτισμικό σύνολο – πόλο έλξης που παρουσιάζει ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τον επισκέπτη της Σύρου.

Η λειτουργία του Κέντρου Τεχνικού Πολιτισμού, το οποίο ιδρύθηκε από τον Δήμο της Ερμούπολης και το Κέντρο Νεοελληνικών Σπουδών του Εθνικού Ιδρύματος Ερευνών, δίνει τη δυνατότητα για μελέτη και έρευνα της ελληνικής οικονομίας και κοινωνίας στη νησιωτική Ελλάδα.

Τα κτίρια του μουσείου είναι τα εξής:

Χρωματουργείο Κατσιμαντή

Στεγάζει σήμερα τις μόνιμες και περιοδικές εκθέσεις του Μουσείου. Το εργοστάσιο Κατσιμαντή βρίσκεται στη νότια πλευρά της πόλης, στην οδό Γ. Παπανδρέου 11, δίπλα στην πλατεία ηρώων. Πρόκειται για κεντρικό σημείο της παλιάς βιομηχανικής ζώνης της Ερμούπολης κι έτσι το κτίριο περιβάλλεται από μνημειώδη ιστορικά εργοστάσια, κυρίως υφαντουργεία και βιομηχανικούς χώρους.

Στο κτίριο λειτουργούσε από το 1888 το σκαγάδικο του Λύσανδρου Γιαμαλάκη και από το 1894 το «Ατμοκίνητον Εργοστάσιον Καρφοβελόνων, Κυνηγετικών Σφαιριδίων και Ψαρόκολλας» των Αδελφών Γ.Βρατσάνου και Λ. Γιαμαλάκη. Περί το 1905 πέρασε στον Ανδρέα Δ. Κατσιμαντή, ιδιοκτήτη παλαιάς χρωματουργικής βιομηχανίας που είχαν ιδρύσει το 1847 οι Μανιάτες αδελφοί Μιχαήλ και Δημήτριος Κατσιμαντής και συνέχισε τη λειτουργία του ως «Ατμοκίνητον Εργοστάσιον Χρωματοποιίας, Ελαιουργίας και Υφαλομιλτίνης». Διέκοψε κατά την δεκαετία του 1930. Μετά το 1970 πέρασε στην ιδιοκτησία του Νεωρίου.

Το 1984 το κτίριο κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο από τη Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του ΥπΠο. Η αποτύπωσή του από τη Διεύθυνση Αναστηλώσεων Μνημείων του ΥπΠο βοήθησε στην αποκατάστασή του καθώς βρισκόταν σε ερειπιώδη κατάσταση και ο χαρακτηριστικός του πύργος είχε καταρρεύσει. Η αποκατάσταση διατήρησε πιστά την εξωτερική μορφή του, επέφερε όμως

απαραίτητες μετατροπές στο εσωτερικό του για τις ανάγκες στέγασης των κεντρικών υπηρεσιών του ΚεΤεΠο-ΒΜΕ και τη διαμόρφωση εκθεσιακών χώρων. Ολοκληρώθηκε με χρηματοδότηση από το ΠΕΠ Ν. Αιγαίου – Υπουργείο Αιγαίου και εγκαινιάστηκε στις 2 Μαΐου 2000 με την έκθεση “Ένα Μουσείο Γεννιέται”.

Σκαγιοποιείο Αναιρούση

Πρόκειται για το μοναδικό σκαγιοποιείο του είδους που σώζεται στην Ευρώπη. Από τον Αύγουστο του 2010 που άνοιξε τις πόρτες του στο κοινό, οι επισκέπτες μπορούν να αποκτήσουν μια βιωματική εμπειρία για τον τρόπο και τις συνθήκες που γινόταν η παραγωγή σκαγιών από μόλυβδο στις αρχές του προηγούμενου αιώνα.

Το κτίριο αυτό βρίσκεται σε μικρή απόσταση προς τα ανατολικά του συγκροτήματος Κατσιμαντή. Το μικρό αυτό σκαγιοποιείο κτίσθηκε γύρω στο 1889. Αποτελείται από τον πύργο ψύξεως και τα περί αυτόν ισόγεια τμήματα και διασώζει τον αυθεντικό εξοπλισμό και τα εργαλεία του. Αγοράστηκε το 1995 από το Δήμο Ερμούπολης και εντάχθηκε στα έργα του ΚεΤεΠο.

Το κτίριο κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο το 1989 από τη Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του ΥπΠο. Οι επεμβάσεις περιορίστηκαν στις ελάχιστες απαραίτητες εργασίες στήριξης στον πύργο ψύξης του μολύβδου, την αντικατάσταση της φθαρμένης στέγης, τη διάσωση του εξοπλισμού και τον καθαρισμό του εσωτερικού χώρου, με σκοπό να αναδειχθεί το κτίριο ως αυτοτελής μουσειακή ενότητα που επιδεικνύει στον επισκέπτη τη διαδικασία παραγωγής σκαγιών από μόλυβδο.

Βυρσοδεψείο Κορνηλάκη-Δενδρινού

Το κυρίως κτίριο του βυρσοδεψείου έχει ήδη αποκατασταθεί, ενώ η ολοκλήρωση του έργου πρόκειται να ενταχθεί στο ΕΣΠΑ. Με την αποπεράτωσή του, το κτιριακό συγκρότημα θα αποτελέσει έναν σύγχρονο και πλήρως εξοπλισμένο πολυχώρο πολιτισμού.

Το κτίριο χτίστηκε περί το 1880 και στέγασε προϋπάρχουσα επιχείρηση βυρσοδεψείου που είχε ιδρυθεί στα 1853-1854 και που έφερε το όνομα του

Μενέλαου Κορνηλάκη. Η επιχείρηση στο τέλος του αιώνα εισήγαγε την ατμοκίνηση και τα πρώτα μηχανήματα για την επεξεργασία των δερμάτων. Τότε απασχολούσε πλέον 100 άτομα και είχε περάσει στις κορυφαίες θέσεις της βιομηχανίας της πόλης. Μετά τον Α΄ Παγκόσμιο Πόλεμο το Βυρσοδεψείο περιήλθε στην εταιρεία “Μαρινάκης, Κουτσοδόντης& Σία” και κατά τη δεκαετία του 1930 στην εταιρεία “Δενδρινός&Κούτσης”. Το 1970 το εργοστάσιο έπαψε να λειτουργεί και σταδιακά ερειπώθηκε. Το 1998 ο Δήμος Ερμούπολης προχώρησε στην αγορά του χώρου από την Κτηματική Τράπεζα. Το κτίριο κηρύχθηκε διατηρητέο μνημείο το 2000 από τη Διεύθυνση Λαϊκού Πολιτισμού του ΥπΠο.

Το βυρσοδεψείο Κορνηλάκη είναι ένα μνημειώδες συγκρότημα με τέσσερα κτίρια που αναπτύσσονται στις δύο πλευρές ενός λιθόστρωτου εσωτερικού δρόμου. Τα κτίρια είναι κυρίως διώροφα με πολλά προσκτίσματα και βοηθητικούς χώρους που συνδέονται μεταξύ τους μέσω του κεντρικού δρόμου, ενώ υπάρχουν και άλλοι υπαίθριοι και ημιυπαίθριοι χώροι, αναγκαίοι για την παραγωγική διαδικασία. Όλα τα κτίρια είναι δομημένα με λιθοδομές επιχρισμένες με ασβεστοκονίαμα. Σημαντικά στοιχεία του μηχανολογικού εξοπλισμού, όπως η πετρελαιομηχανή semi-diesel, ο κύλινδρος, πρέσες, βαρέλες και πάγκοι, σώθηκαν στη θέση τους και θα είναι επισκέψιμα επί τόπου.

Υφαντουργείο Βελισσαροπούλου

Στο χώρο αυτό στεγάζεται το μοναδικό στην Ελλάδα εργαστήριο αποκατάστασης και συντήρησης παλαιών μηχανημάτων και εργαλείων του Βιομηχανικού Μουσείου.

Το εργοστάσιο, που ιδρύθηκε το 1900-1905, διασώζεται ακέραιο. Λειτουργήσε ως τη δεκαετία του 1960 ως υφαντουργείο και τυποβαφείο βαμβακερών. Στη συνέχεια περιήλθε στο Νεώριο και στέγασε τη θυγατρική του Νεωρίου EnfieldAutomotive, που επιχείρησε την παραγωγή του ηλεκτρικού αυτοκινήτου “EnfieldNeorion”.

Σήμερα στεγάζει στο μεγαλύτερο μέρος του το σούπερ-μάρκετ του Συλλόγου των Υπαλλήλων του Νεωρίου. Ένα μικρότερο τμήμα του κτιρίου ανήκει στο Δήμο της Ερμούπολης και εκχωρήθηκε για τις ανάγκες του ΚεΤεΠο.

Μόνιμη Έκθεση του Μουσείου:

Η μόνιμη έκθεση στο Χρωματοουργείο Κατσιμαντή περιλαμβάνει 307 σπάνια τεκμήρια για τη βιομηχανική κληρονομιά της Ερμούπολης, μεταξύ των οποίων χάρτες και εικόνες από το τέλος του 17^{ου} έως τα μέσα του 20^{ου} αιώνα, πρωτότυπα αρχιτεκτονικά και πολεοδομικά σχέδια της δημιουργίας της νεοκλασικής Ερμούπολης, ζωγραφικούς πίνακες συριανών ζωγράφων του 19ου αιώνα και ομοιώματα πλοίων. Τα εκθέματα επιλέχθηκαν από τις συλλογές του Μουσείου και του Ιστορικού Αρχείου Ερμούπολης (ΓΑΚ Νομού Κυκλάδων) και είναι τα εξής:

Μία κολώνα του Ναού της Κοίμησης της Θεοτόκου, μιας από τις πρώτες ορθόδοξες εκκλησίες της πόλης, που εκτίθεται στην είσοδο του Βιομηχανικού Μουσείου (οι αρχικές κολώνες του ναού, κατασκευασμένες από ξύλο, αντικαταστάθηκαν από νέες, σιδερένιες).

Το ιστορικό ερμουπολίτικο κατάστημα γυναικείων νεωτερισμών του Κ. Χαραλαμπίδου (ισόγειο μεγάρου Πετρίτζη, αρχές 20^{ου} αιώνα) στην αίθουσα του εμπορίου «Άνοιγμα στον κόσμο».

Πρωτότυπα χειρόγραφα σχέδια από το αρχείο της οικογένειας του Γεωργίου Μαυρικού, ενός από τους σημαντικότερους караβομαραγκούς της Ερμούπολης, αλλά και εργαλεία σχεδιαστήριου ναυπηγού, στην αίθουσα «Τέχνες της θάλασσας».

Η μόνιμη έκθεση που παρουσιάζεται στο ισόγειο του Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης αναπτύσσεται σε έξι ενότητες, οι οποίες στεγάζονται στις αντίστοιχες αίθουσες:

Αίθουσα 1 : Η πόλη των προσφύγων.

Αίθουσα 2 : Άνοιγμα στον κόσμο.

Αίθουσα 3 : Οι τέχνες της θάλασσας.

Αίθουσα 4 : Ελληνική Ατμοπλοΐα – Νεώριο.

Αίθουσα 5 : Βιομηχανική απογείωση.

Αίθουσα 6 : Αίθουσα περιοδικών εκθέσεων.

Εκθέματα στον υπαίθριο, εξωτερικό χώρο του Βιομηχανικού Μουσείου:

Ο τροχός του ατμόπλοιου «Πατρίς» όπως ανασύρθηκε από το βυθό και συντηρείται από τους ειδικούς, καθώς και βαριά μηχανήματα που είχαν χρησιμοποιηθεί στα μηχανουργεία της Ερμούπολης και στο Νεώριο (δρέπανα, μηχανήματα οξυγόνου κ.ά.).

Ο τροχός του «Πατρίς»

Στις 8 Σεπτεμβρίου 2010 ο τροχός του ατμόπλοιου «Πατρίς» μεταφέρθηκε στην τελική του θέση στον υπαίθριο χώρο, πίσω από το κτιριακό συγκρότημα του Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης και τοποθετήθηκε σε ειδική βάση, όπου έχει ήδη ξεκινήσει η συντήρησή του από εξειδικευμένη επιστημονική ομάδα. Ο τροχός του «Πατρίς» αποτελεί ένα εξαιρετικό και σπάνιο δείγμα ναυπηγικής τέχνης. Η όλη επιχείρηση χρηματοδοτήθηκε από χορηγία της Οικογένειας Γ. Μ. Πατέρα και η τελευταία φάση της μεταφοράς υλοποιήθηκε από το Νεώριο Σύρου που διέθεσε ειδικό εξοπλισμό και δεκαμελή ομάδα εξειδικευμένων τεχνιτών.

Η ανέλκυση του τροχού

Το 2007 οργανώθηκε η ανέλκυση ενός από τους δύο τροχούς του ατμόπλοιου «Πατρίς». Στην επιχείρηση συνεργάστηκαν το Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης, το Εθνικό Ίδρυμα Ερευνών, η Εφορία Εναλίων Αρχαιοτήτων και η καταδυτική ομάδα UFR – Team. Ταυτόχρονα με την διαδικασία της ανέλκυσης γινόταν κινηματογράφηση του εγχειρήματος, με σκοπό τη δημιουργία του ντοκιμαντέρ «Πατρίς – απολεσθέν το 1868», μια συμπαραγωγή της Ε. Ρ. Τ., του γραφείου παραγωγής Τέχνης, καθώς και του Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης. Ο τροχός, μετά την ανέλκυσή του, τοποθετήθηκε προσωρινά στον Ταρσανά της Ερμούπολης μέχρι την μεταφορά του στην τελική του θέση.

Η συντήρηση του τροχού

Πρόκειται για ένα αντιπροσωπευτικό δημιούργημα της μηχανικής του 19^{ου} αιώνα, το οποίο ανεγκύσθηκε το 2007 και μεταφέρθηκε στο Βιομηχανικό Μουσείο

Ερμούπολης. Από τότε, το Κέντρο Τεχνικού Πολιτισμού – Βιομηχανικό Μουσείο Ερμούπολης με τη συνεργασία του Τμήματος Συντήρησης Αρχαιοτήτων και Έργων Τέχνης του ΤΕΙ Αθηνών, με επικεφαλής την Καθηγήτρια Δρ. Βασιλική Αργυροπούλου, καθώς και της Σχολής Χημικών Μηχανικών του Εθνικού Μετσόβιου Πολυτεχνείου, με επικεφαλής τον Καθηγητή Δρ. Γεώργιο Μπατή, έχει ολοκληρώσει σειρά μελετών και έρευνας και έχει προχωρήσει στη βέλτιστη συντήρησή του.

Ο τροχός αποτελεί ένα πολύπλοκο αντικείμενο δεδομένου του μεγέθους του (διάμετρος 3μ., ύψος 6μ. και βάρος 14-16 τόνων) και των υλικών κατασκευής του (χάλυβας και ξύλο). Ο τροχός τοποθετήθηκε πάνω σε βάση από σκυρόδεμα μέσα στον περίβολο του Μουσείου, σύμφωνα με την μελέτη του Επ. Καθηγητή του Ε.Μ.Π. Δρ. Χρήστου Ζέρη.

12. Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου Αθηνών⁴⁶

Η Τεχνόπολις του Δήμου Αθηναίων, ένα «βιομηχανικό μουσείο» απaráμιλλης αρχιτεκτονικής, από τα πιο ενδιαφέροντα στον κόσμο, αποτελεί σήμερα ένα πολυδύναμο χώρο πολιτισμού, αναβαθμίζοντας μια ιστορική περιοχή της πρωτεύουσας και δημιουργώντας έναν ακόμη θετικό πόλο στην πολιτισμική ταυτότητα της Αθήνας.

Στεγάζεται στο παλιό εργοστάσιο Φωταερίου συνολικής έκτασης 30 περίπου στρεμμάτων, γνωστό ως Γκάζι, δίπλα στον Κεραμεικό και κοντά στην Ακρόπολη. Η σταδιακή μεταμόρφωσή της σε κέντρο φιλοξενίας εκδηλώσεων ποικίλου ενδιαφέροντος, δίνει την δυνατότητα στον επισκέπτη να περιηγηθεί σε ένα χώρο γεμάτο εικόνες, γνώσεις, και συναισθήματα. Η γοητεία μιας άλλης εποχής, που αποπνέει ο χώρος με τα θεόρατα καζάνια (αεριοφυλάκια), τις καμινάδες και τους φούρνους «συνωμοτεί» ευλαβικά στο να καθιερωθεί ως «εργοστάσιο» προστασίας και παραγωγής της τέχνης.

Λειτουργεί από το 1999 και είναι αφιερωμένη στην μνήμη του αξέχαστου συνθέτη Μάνου Χατζιδάκι. Τιμώντας την ελληνική ποίηση, κάποια κτίρια που λειτουργούν στον χώρο της, φέρουν το όνομα μεγάλων Ελλήνων ποιητών:

⁴⁶<http://www.technopolis-athens.com/web/guest/home>

Ανδρέας Εμπειρικός (Αίθουσα Δ1), Άγγελος Σικελιανός (Δ4), Γιάννης Ρίτσος (Αμφιθέατρο Ρ/Σ «Αθήνα 9 84»), Κωστής Παλαμάς(Δ10), Τάκης Παπατσώνης (Δ6), Κωνσταντίνος Καβάφης (Δ7), Κώστας Βάρναλης (Α8) και Νίκος Γκάτσος (Δ12).

Η κατασκευή του εργοστασίου διαιρείται σε τρεις φάσεις. Αρχικά, δημιουργήθηκαν τα πρώτα κτίρια και τοποθετήθηκε ο μηχανολογικός εξοπλισμός, όπως κλίβανοι απόσταξης, αεριοφυλάκια, καμινάδα, υδατοδεξαμενές και αποθήκες. Στη δεύτερη φάση, το εργοστάσιο άρχισε να παράγει αέριο όχι μόνο για τον φωτισμό της πόλης, αλλά και για οικιακή και βιοτεχνική χρήση. Στη συνέχεια, επεκτάθηκε και κατασκευάστηκε νέα καμινάδα, σειρά φούρνων, δύο αεριοφυλάκια, καθώς και κτίρια για την εξυπηρέτηση των εργαζομένων. Σήμερα, η Τεχνόπολις, είναι ένα ζωντανό μουσείο βιομηχανικής κληρονομιάς και τόπος διεξαγωγής πολιτιστικών δραστηριοτήτων ευρείας κλίμακας, όπως φεστιβάλ, συναυλίες, συνέδρια, συνεντεύξεις τύπου, θεατρικές και χορευτικές παραστάσεις, παιδικές εκδηλώσεις, και εικαστικές εκθέσεις. Ενεργό ρόλο στη σημερινή λειτουργία κατέχει και ο υπαίθριος χώρος του συγκροτήματος, που έχει διαμορφωθεί κατάλληλα ώστε να προσαρμόζεται στη κάθε χρήση.

Στόχος του βιομηχανικού μουσείου της Τεχνόπολις είναι η ανάδειξη της τεχνολογίας του παλιού εργοστασίου, που αποτελεί ένα από τα λίγα μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς της Ελλάδας που διασώζονται, μαζί με τον μηχανολογικό του εξοπλισμό.

Το Μουσείο άνοιξε για το κοινό το 2013 με στόχο την ανάδειξη και προστασία του παλαιού εργοστασίου φωταερίου της Αθήνας, ενός μνημείου βιομηχανικής κληρονομιάς που παρείχε ενέργεια και φωτισμό στην πρωτεύουσα για περίπου 130 χρόνια.

Η επίσκεψη στο Μουσείο περιλαμβάνει ένα μουσειακό περίπατο με 13 στάσεις σε συγκεκριμένα σημεία του εργοστασίου. Μέσα από αυτή τη βόλτα, ο επισκέπτης έχει τη δυνατότητα να ακολουθήσει τη γραμμή παραγωγής του φωταερίου, να θαυμάσει το μηχανολογικό εξοπλισμό και τα παλαιά μηχανήματα, να ανακαλύψει το ρόλο των επιχειρηματιών και των εργαζομένων του

εργοστασίου, να γνωρίσει τις συνθήκες εργασίας και να εξοικειωθεί με έννοιες όπως η βιομηχανική κληρονομιά και αρχαιολογία.

Το Μουσείο διαθέτει πλούσιο φωτογραφικό και αρχειακό υλικό, καθώς και οπτικοακουστικό υλικό από προβολές και συνεντεύξεις παλαιών εργαζομένων και κατοίκων της περιοχής. Εμπλουτίζεται επίσης με αντικείμενα από το ίδιο το εργοστάσιο και διαδραστικές εφαρμογές.

Το Βιομηχανικό Μουσείο Φωταερίου αποτελεί το πρώτο βιομηχανικό μουσείο της πρωτεύουσας. Έρχεται να συμπληρώσει το μουσειακό χάρτη της Αθήνας αναδεικνύοντας ένα από τα λίγα σωζόμενα μνημεία βιομηχανικής κληρονομιάς της πόλης.

Η ιστορία του εργοστασίου

Το 1857ο γάλλος Φραγκίσκος Φεράλντι (Francois Theophile Feraldi) αναλαμβάνει το έργο του φωτισμού της Αθήνας με φωταέριο. Ο δήμος Αθηναίων παραχωρεί στο γάλλο επιχειρηματία το προνόμιο της εκμετάλλευσης του φωταερίου για 50 χρόνια. Έκτοτε, το φωταέριο θα φωτίσει τους αθηναϊκούς δρόμους για περίπου 60 χρόνια. Το 1887ο Ιωάννης Σερπιέρι (Giovanni Baptista Serpieri) αναλαμβάνει τη διοίκηση του εργοστασίου. Μια περίοδος ακμής αρχίζει για τη μικρή μονάδα φωταερίου της Αθήνας. Αεριοφυλάκια, ατμολέβητες, ατμομηχανές, μονάδες καθαρισμού και άλλα κτίρια ξεπηδούν σταδιακά μέσα στο οικόπεδο έκτασης περίπου 30 στρεμμάτων. Η ανάπτυξη αυτή συνδέεται με την επέκταση της χρήσης του φωταερίου ως μορφής ενέργειας στα σπίτια και στα εργοστάσια. Το 1938 η επιχείρηση περιέρχεται στο δήμο Αθηναίων.

Το 1952 ιδρύεται η Δημοτική Επιχείρηση Φωταερίου Αθηνών (Δ.Ε.Φ.Α). Μεταπολεμικά το φωταέριο χάνει συνεχώς έδαφος σε σχέση με τον ηλεκτρισμό και τις νέες μορφές ενέργειας.

Οι φούρνοι του εργοστασίου φωταερίου έσβησαν οριστικά το 1984. Το 1986 ο χώρος χαρακτηρίζεται διατηρητέο ιστορικό μνημείο από το Υπουργείο Πολιτισμού και ξεκινούν μελέτες για την αξιοποίησή του. Το 1999 φιλοξενήθηκαν οι πρώτες καλλιτεχνικές εκδηλώσεις στις εγκαταστάσεις του εργοστασίου. Η Τεχνόπολη του δήμου Αθηναίων θα καθιερωθεί στο εξής ως ένας από τους πιο αναγνωρισμένους χώρους πολιτισμού της πρωτεύουσας. Το 2013 εγκαινιάζεται το Βιομηχανικό

Μουσείο Φωταερίου ανοίγοντας μία καινούρια σελίδα στην ιστορία του παλαιού εργοστασίου.

13. Μουσείο Ύδρευσης Θεσσαλονίκης⁴⁷

Βρίσκεται στην περιοχή των σφαγείων, στη δυτική είσοδο της πόλης, όπου υπάρχουν πολλά βιομηχανικά μνημεία και πρόκειται για το κτιριακό συγκρότημα του παλιού Κεντρικού Αντλιοστασίου Σφαγείων (ΚΑΣ) της ΕΥΑΘ (Εταιρεία Ύδρευσης-Αποχέτευσης Θεσσαλονίκης) - άλλοτε ΟΥΘ (Οργανισμός Ύδρευσης Θεσσαλονίκης). Το κύριο έκθεμα είναι το ίδιο το κτίριο, η αρχιτεκτονική του, καθώς και ο μηχανολογικός εξοπλισμός του. Πρόκειται για ένα ζωντανό μνημείο-μουσείο του εαυτού του. Τα μουσειακά εκθέματα αποτελούν προϊόντα του τεχνικού πολιτισμού, τα περισσότερα είναι επισκέψιμα και μπορούν να τεθούν σε λειτουργία. Επιπλέον, εντάσσονται στο ιστορικό και κοινωνικοοικονομικό τους πλαίσιο, προκειμένου να επιτευχθεί η κατανόησή τους από τον επισκέπτη. Το ΚΑΣ κατασκευάστηκε το 1890 από μια Βελγική εταιρεία για λογαριασμό της Οθωμανικής Εταιρείας Υδάτων (Compagnie OttomanedesEauxdeSalonique). Εκεί αρχικά εγκαταστάθηκαν μεγάλες ατμοκίνητες αντλίες, που διοχέτευαν το νερό στις δεξαμενές της πόλης. Για ενενήντα περίπου χρόνια, το ΚΑΣ ήταν η καρδιά της ύδρευσης της Θεσσαλονίκης, απασχολούσε πλήθος εργαζομένων και φρόντιζε να προσαρμόζεται στις ολοένα αυξανόμενες ανάγκες των κατοίκων συμβαδίζοντας με την τεχνολογία της εποχής. Η σημασία του και η ερμηνεία του είναι πολλαπλή. Πρώτα απ' όλα ιστορική, γιατί μέσα από την ιστορία των αντικειμένων και του κτίσματος μπορούμε να κατανοήσουμε τις αλλαγές της τεχνολογίας. Ανάλογα με τον τρόπο κίνησης του αντλιοστασίου και των αντλιών του σε κάθε χρονική περίοδο, μπορούμε να αντιληφθούμε το πέρασμα από τις ατμομηχανές (1892-1929), στις πετρελαιομηχανές (1914-1956) και στη συνέχεια στις ηλεκτρομηχανές (1948-1978). Για παράδειγμα, γύρω στη δεκαετία του '20 αφαιρέθηκαν οι ατμολέβητες και ήρθε η εποχή των ντιζελομηχανών (πετρελαιομηχανών). Έτσι, γκρεμίστηκε η μεγάλη καμινάδα από την οποία υπάρχουν ακόμα ορατά σημάδια. Ωστόσο, η εποχή που αποτυπώνεται καλύτερα στα κτίρια είναι η εποχή του ηλεκτρισμού, καθώς σε αυτήν ανήκει η συντριπτική πλειονότητα του ιστορικού μηχανολογικού εξοπλισμού. Δυστυχώς οι μηχανές της περιόδου του ατμού δεν

⁴⁷<http://www.eyath.gr/swift.jsp?CMCCode=1002&extLang>

διασώθηκαν, με εξαίρεση δύο μεγάλους ατμολέβητες, ο ένας από τους οποίους παρουσιάζεται σε τομή, γεγονός που επιτρέπει στον επισκέπτη να κατανοήσει την αρχική χρήση του χώρου.

Παράλληλα το συγκρότημα έχει και αρχιτεκτονική σημασία, καθώς αποτελεί ένα από τα πρώτα κτίρια-πρότυπα της πρώτης εποχής των βιομηχανικών κτιρίων, και είναι μοναδικό στη Θεσσαλονίκη. Το ΚΑΣ μπορεί να αξιολογηθεί ως η παλιότερη πρότυπη προκατασκευή στη Θεσσαλονίκη, λόγω της μεταλλικής κατασκευής με τοιχοποιία από πλίνθους και φαίνεται ότι έχει επηρεάσει άλλα κτίρια όπως το λιμάνι.

Τέλος, το ΚΑΣ έχει κοινωνική και οικονομική σημασία, αφού στο πέρασμα των χρόνων έγινε μάρτυρας πολλών ανθρώπινων ιστοριών και φυσικά ήταν ένα μεγάλο έργο, το οποίο επέτρεψε στους πολίτες της Θεσσαλονίκης να βελτιώσουν τις συνθήκες ζωής τους. Το Κεντρικό Αντλιοστάσιο λειτούργησε μέχρι το 1978 με την αρχική του χρήση, οπότε και αντικαταστάθηκε από το νέο Κεντρικό Αντλιοστάσιο Δενδροποτάμου. Το συγκρότημα του ΚΑΣ, δηλαδή το σημερινό μουσείο ύδρευσης, περιλαμβάνει τέσσερα διατηρητέα κτίρια σύμφωνα με τη μελέτη που εκπονήθηκε από την ομάδα της 4ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων. Συγκεκριμένα, περιλαμβάνει την κεντρική αίθουσα μηχανημάτων που κατασκευάστηκε για να στεγάσει τα μηχανήματα παραγωγής ενέργειας κίνησης και τις αντλίες προώθησης νερού που τροφοδοτούσαν με νερό ολόκληρη την πόλη της Θεσσαλονίκης ως το 1978 και εκεί μπορούμε να δούμε αυτά τα αντλητικά συγκροτήματα και τα ηλεκτροπαραγωγά ζεύγη σε λειτουργία (κεντρικό εκθετήριο). Ακόμη, περιλαμβάνει το λεβητοστάσιο που χρησιμοποιείται ως αίθουσα πολλαπλών χρήσεων και εκεί βρίσκεται ο εντυπωσιακός, αποκατεστημένος χώρος των παλιών ατμολεβήτων. Επίσης, περιλαμβάνει την ημιυπαίθρια αποθήκη κάρβουνου, που αποτελεί συνέχεια του λεβητοστασίου και χρησιμοποιείται ακόμη από την ΕΥΑΘ αλλά δεν είναι επισκέψιμη, καθώς και την κατοικία του διευθυντή στην οποία μπορούμε να βρούμε βιβλία και σπάνιες φωτογραφίες για τα υδραυλικά συστήματα και το νερό, ιστορικούς χάρτες, σχέδια έργων ύδρευσης και το αρχείο του μουσείου. Ο περιβάλλον χώρος συμπληρώνει την ιστορικότητα και την ομορφιά του συγκροτήματος και εκεί εκτίθενται διαδραστικά εκθέματα, που αφορούν ιστορικά αντλητικά συγκροτήματα και αγωγούς νερού.

Το ΚΑΣ κηρύχθηκε το 1984 «ιστορικό διατηρητέο μνημείο» από το Υπουργείο Πολιτισμού και αποφασίστηκε η μετατροπή του σε μουσείο ύδρευσης. Στα πλαίσια της Θεσσαλονίκης ως Πολιτιστική Πρωτεύουσα της Ευρώπης το 1997, το έργο άρχισε να παίρνει μορφή και ολοκληρώθηκε το 2000 όποτε και πέρασε στην ευθύνη της ΕΥΑΘ. Η 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων έκανε μια πολύ προσεγμένη δουλειά χρησιμοποιώντας παραδείγματα άλλων αντίστοιχων μουσείων της Ευρώπης, ανθρωποκεντρικές μεθόδους και επέδειξε σεβασμό στην ιστορικότητα του μνημείου. Ωστόσο, σήμερα, παρά τις επισκέψεις που γίνονται από τα σχολεία με τη βοήθεια εθελοντών, το μουσείο στερείται σταθερού προσωπικού και οργανωτικού σχεδιασμού, που θα του επέτρεπε να αναπτύξει περαιτέρω τις δράσεις του.

Το Κεντρικό Αντλιοστάσιο λειτούργησε απρόσκοπτα έως το 1978. Το 1984 το Διοικητικό Συμβούλιο του τότε Οργανισμού Υδρεύσεως Θεσσαλονίκης αποφάσισε τη μετατροπή του σε μουσείο. Το 1987, μετά από πρόταση της 4ης Εφορείας Νεωτέρων Μνημείων του Υπουργείου Πολιτισμού, χαρακτηρίστηκε διατηρητέο μνημείο. Το έργο «Αποκατάσταση του Κεντρικού Αντλιοστασίου και μετατροπή του σε Μουσείο Υδρεύσεως» εντάχθηκε το 1995 στο Περιφερειακό Επιχειρησιακό Πρόγραμμα της Περιφέρειας Κεντρικής Μακεδονίας (Β' Κ.Π.Σ.) και στο Πρόγραμμα Έργων του ΟΠΠΕ-Θ '97 με ευθύνη του Υπουργείου Πολιτισμού, υλοποιήθηκε δε από την 4η Εφορεία Νεωτέρων Μνημείων.

Το 2000 ολοκληρώθηκε η αποκατάσταση των τριών κτιρίων του ιστορικού συνόλου μαζί με το μηχανολογικό τους εξοπλισμό και διαμορφώθηκε ο περιβάλλον χώρος συνολικής έκτασης 3.000 τ.μ. Η αλλαγή χρήσης του διατηρητέου συγκροτήματος αποσκοπούσε στη δημιουργία ενός μουσείου - ζωντανού χώρου πολιτισμού, που θα συνδυάζει το αποκατεστημένο αντλιοστάσιο με τον ιστορικό του μηχανολογικό εξοπλισμό σε λειτουργία και, παράλληλα, θα αποτελεί κέντρο τεκμηρίωσης, έρευνας και ανάδειξης ενός σημαντικού έργου υποδομής για την πόλη.

Την ίδια ώρα, το μουσείο, μέσα από οργανωμένες επισκέψεις σχολικών ομάδων, συνεισφέρει στη βιωματική επαφή των μαθητών με την ιστορία της υδροδότησης της Θεσσαλονίκης. Κατ' επέκταση συμβάλλει στην ευαισθητοποίηση των νέων πάνω σε θέματα εξοικονόμησης νερού και προστασίας του

περιβάλλοντος, σε μια περίοδο κατά την οποία τα θέματα της λειψυδρίας και της ερημοποίησης έχουν δυστυχώς μπει στην ατζέντα της επικαιρότητας.

Οι επισκέψιμοι χώροι του μουσείου είναι :

α. το κεντρικό κτίριο του αντλιοστασίου, με τα αντλητικά συγκροτήματα και τα ηλεκτροπαραγωγά ζεύγη σε λειτουργία (κεντρικό εκθετήριο). Εκεί βρίσκονται τα μηχανήματα κίνησης και παραγωγής ηλεκτρικής ενέργειας, οι παλιοί ηλεκτρικοί πίνακες διανομής ρεύματος και τα μεγάλα αντλητικά συγκροτήματα που τροφοδοτούσαν με νερό ολόκληρη την πόλη της Θεσσαλονίκης ως το 1978. Στο χώρο εκτίθεται και μοντέλο σε λειτουργία που δείχνει την παλιά ατμομηχανή με την αντλία από την αρχική ακόμη φάση του αντλιοστασίου.

β. η αίθουσα πολλαπλών χρήσεων (παλιό λεβητοστάσιο), που περιλαμβάνει και τον εντυπωσιακό, αποκατεστημένο χώρο των παλιών ατμολεβήτων.

γ. το κτίριο διοίκησης, όπου λειτουργεί εξειδικευμένη βιβλιοθήκη για το νερό και τα υδραυλικά έργα και διατίθεται ένα μοναδικό αρχείο ιστορικών χαρτών, σχεδίων έργων ύδρευσης του 19^{ου} και του 20^{ου} αιώνα, καθώς και παλιές φωτογραφίες και σπάνια ντοκουμέντα από το πλούσιο αρχειακό υλικό της ΕΥΑΘ.

δ. το Πάρκο του Νερού, όπου εκτίθενται ιστορικά αντλητικά συγκροτήματα και αγωγοί νερού.

Μόνο το 2007 το Μουσείο Ύδρευσης επισκέφτηκαν 1.720 μαθητές, από τους οποίους οι 1.170 προέρχονταν από την πρωτοβάθμια κι οι υπόλοιποι από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Οι περισσότεροι μαθητές προέρχονταν από το νομό Θεσσαλονίκης, δεν έλειψαν όμως κι επισκέψεις από γειτονικούς νομούς (Χαλκιδική, Κιλκίς), ακόμη και από την Κέρκυρα, τη Χίο κ.α.

Η ΕΥΑΘ Α.Ε., με βαθιά συναίσθηση της εταιρικής κοινωνικής ευθύνης της, στηρίζει και προωθεί τις δράσεις του Μουσείου Ύδρευσης Θεσσαλονίκης και κυρίως τις δωρεάν επισκέψεις μαθητών από σχολεία της ευρύτερης περιοχής. Σε μια περίοδο κατά την οποία το θέμα της επάρκειας νερού παγκοσμίως και γενικότερα της προστασίας του περιβάλλοντος βρίσκεται στην πρώτη γραμμή της

επικαιρότητας, η βιωματική επαφή των μαθητών με ένα χώρο που συνιστά ζωντανή ιστορία της ύδρευσης της Θεσσαλονίκης μόνο εποικοδομητική μπορεί να είναι.

14. Υπαίθριο Μουσείο Νερού Έδεσσας⁴⁸

Ο ποταμός Έδεσσαίος διαρρέει την Έδεσσα και λίγο πριν καταλήξει στους Καταρράκτες δημιουργεί μια περιοχή χαρακτηρισμένη σήμερα σαν Υπαίθριο Μουσείο Νερού της Έδεσσας. Η αφθονία των νερών του και η μορφολογία του εδάφους οδήγησαν παλιότερα στην εκμετάλλευση και αξιοποίηση της υδροκίνησης στη λειτουργία εργαστηρίων και μύλων στην περιοχή αυτή.

Στο μουσείο υπάρχουν:

Αλευρόμυλος Γιαννάκη – Ενυδρείο

Ο δεύτερος αλευρόμυλος του Υπαίθριου Μουσείου Νερού της Έδεσσας είναι ο μύλος - σησαμοτριβείο, πρώην ιδιοκτησίας Γιαννάκη, που συντηρημένος σήμερα φιλοξενεί το Ενυδρείο του Δήμου Έδεσσας. Από το αρχικό υδροκίνητο εργαστήριο διατηρήθηκε το πέτρινο ορθογωνικό κέλυφος (χωρίς τη στέγη) και τμήμα του μηχανολογικού εξοπλισμού.

Με φροντίδα του βιολόγου κ. Μπόσκου Α. στις μεγάλες γυάλες διαβιούν πολλά είδη της ιχθυοπανίδας της περιοχής καθώς και αμφίβια και ποικιλία από ερπετά.

Σπήλαιο–Καταρράκτες

Η περιοχή των Καταρρακτών φιλοξενεί ένα σπήλαιο, κάτω ακριβώς από το μέτωπο του καταρράκτη Κάρανου. Είναι μια φυσική κοιλότητα μέσα στη Γη, που συγκοινωνεί με την επιφάνεια.

Σχηματίστηκε καθώς το νερό περνά μέσα στις ρωγμές των μαλακών ασβεστολιθικών πετρωμάτων και χρειάστηκε χιλιάδες χρόνια για να δημιουργηθεί.

⁴⁸<http://kpe-edess.pel.sch.gr/ypaihrio.htm>

Όταν το νερό στάζει από την οροφή του σπηλαίου αφήνει πίσω του μικροσκοπικά κομμάτια πετρώματος. Στο πέρασμα πολλών χρόνων, αυτά μεγαλώνουν προς τα κάτω σε κρυσταλλικές δομές που ονομάζονται σταλακτίτες. Όταν το νερό πέφτει στο έδαφος, δημιουργούνται οι σταλαγμίτες, που μοιάζουν με κεριά και μεγαλώνουν προς τα πάνω.

Καταρράκτες της Έδεσσας

Οι Καταρράκτες δημιουργήθηκαν μετά τα τέλη του 14^{ου} αιώνα. Έως τότε ο κυρίως όγκος νερού συγκρατιόταν σε μία μικρή λεκάνη στα δυτικά της πόλης. Κάποιο γεωλογικό ή καιρικό φαινόμενο οδήγησε τα νερά να χυθούν θεαματικά από το βράχο, με συνέπεια να δημιουργηθούν, τότε, πολλά μικρά ποτάμια και παράλληλα να καταργηθεί η λίμνη απ' όπου προήλθαν. Πολλοί περιηγητές του 17^{ου} & 18^{ου} αιώνα περιγράφουν την εικόνα της πόλης με ένα βράχο από όπου πέφτουν τα νερά από πολλούς καταρράκτες.

Σήμερα η παρουσία τους, στα βορειοανατολικά της Έδεσσας, καθορίζει την ταυτότητα και τη ζωή τόσο της πόλης όσο και της ευρύτερης περιοχής. Προέρχονται από την ένωση δύο βραχιόνων του ποταμού Έδεσσαίου (Βόδα). Εξακολουθούν να μορφώνουν το έδαφος -δημιουργώντας μια μήτρα ζωής για ενδημικά και άλλα φυτά- και το υπέδαφος -σμιλεύοντας το βράχο.

Ο μεγαλύτερος από τους καταρράκτες λέγεται "Κάρανος" και το νερό του πέφτει περίπου από τα 70 μέτρα.

Ο χώρος των καταρρακτών προσεγγίζεται στις μέρες μας με την οικοτουριστική και τη χρηστική του λογική

Μύλοι- Κανναβούργειο

Νερόμυλος

Ο νερόμυλος είναι μύλος που λειτουργεί με τη βοήθεια της υδραυλικής ενέργειας. Η υδραυλική ενέργεια είναι μια ανεξάντλητη, καθαρή και ανανεώσιμη πηγή ενέργειας και χρησιμοποιείται εδώ και πολλά χρόνια από τον άνθρωπο. Το νερό πέφτοντας από κάποιο ύψος ή ρέοντας με μεγάλη ταχύτητα μπορεί να περιστρέψει

μεγάλους τροχούς που έχουν πτερύγια στην περιφέρειά τους, τους υδροστρόβιλους.

Στο νερόμυλο είναι δυνατό τα πτερύγια να αντικατασταθούν από φατνώματα (κουβάδες) με πάτο, ώστε το νερό να εγκλωβίζεται ώσπου να αδειάσει από την περιστροφή, με αποτέλεσμα να επιταχύνεται η κίνηση από το βάρος.

Το νερό καθώς πέφτει από τον ξύλινο αγωγό (καρούτα), δίνει την απαραίτητη ενέργεια για την περιστροφή του τροχού (ντουλάπα). Το ζεύγος των οδοντωτών τροχών 4πλασιάζει περίπου τις στροφές και με την τροχαλία επίπεδου ιμάντα μεταδίδεται η περιστροφική κίνηση στην κεντρική άτρακτο. Από την άτρακτο η κίνηση μεταφέρεται ταυτόχρονα στις μυλόπετρες, και στο εσωτερικό του μύλου όπου βρίσκονται το αμπάρι, τα κόσκινα, το τριέρι, η μηχανή πλύσης, καθώς επίσης και στα αναβατόρια που μεταφέρουν το σιτάρι και τα άλευρα. Μετά το άλεσμα του σιταριού, το αλεύρι κοσκινίζεται και τοποθετείται στα σακιά.

Ο Αλευρόμυλος του Σαλαμπάση

Ένας τέτοιος αλευρόμυλος υπήρχε πριν από το 1901 στην περιοχή του Υπαίθριου Μουσείου Νερού.

Στο σωζόμενο κτίριο, υπάρχουν μέρη του νερόμυλου τα οποία έχουν διατηρηθεί ατόφια, ενώ το κομμάτι που βρίσκεται μπροστά έχει ανακατασκευαστεί.

Το ξύλινο οίκημα δίπλα στο μύλο κατασκευάσθηκε αργότερα. Στο ισόγειο του πέτρινου κτιρίου υπάρχουν 3 ζεύγη από μυλόπετρες, το γνήσιο μεγάλο ξύλινο δοχείο (container), η μηχανή η οποία καθαρίζει το αλεύρι, η μηχανή πλύσης, οι ιμάντες μεταφοράς και η χοάνη μέσα στην οποία άδειαζαν τα σακιά. Στο βόρειο τμήμα είναι ορατά τα σημεία παροχής νερού.

Σήμερα, ο νερόμυλος ανακατασκευασμένος, φιλοξενεί τις δραστηριότητες των μαθητικών ομάδων που επισκέπτονται το Κέντρο Περιβαλλοντικής Εκπαίδευσης Έδεσσας.

Κανναβούργειο

Στα τέλη του 19^{ου} αιώνα εγκαταστάθηκαν στην Έδεσσα υδροκίνητα εργοστάσια κλωστοϋφαντουργίας από Ναουσαίους Έλληνες επιχειρηματίες.

Συνολικά ιδρύθηκαν έξι υδροκίνητες μονάδες με πρώτο το νηματοουργείο Τσίτση και Σία το 1895 από το οποίο σώζονται μόνο ίχνη των αρχικών του εγκαταστάσεων.

Ακολούθησε η "Ένωση Βιομηχανικών Επιχειρήσεων Εστία ΑΕ" με δύο βιομηχανικές μονάδες το 1907 και το 1926, το Κανναβουργείο της Εταιρείας Τότσκα το 1908 και το Κανναβουργείο των Αδελφών Αποστόλου και Σπυριδωνίδη το 1930. Τελευταίο ιδρύθηκε κατά την περίοδο 1929-1930 το Εριουργείο των αδελφών Σεφερτζή - Κοκκίνου το οποίο ήταν ένα από τα σπουδαιότερα εργοστάσια των Βαλκανίων.

Όλες αυτές οι βιομηχανικές μονάδες άκμασαν κατά την περίοδο του μεσοπολέμου. Όμως λόγω προβλημάτων που παρουσιάστηκαν στα τέλη της δεκαετίας του 1950 τα υδροκίνητα εργοστάσια έκλεισαν οριστικά το 1962.

Στις μέρες μας εκπονήθηκε μελέτη που προσβλέπει στην επανάχρηση και την αποκατάσταση όλων των υδροκίνητων εργαστηρίων - εργοστασίων για την ανάδειξη και την αξιοποίηση των μοναδικών αυτών πρωτοβιομηχανικών μνημείων.

ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΑ ΜΟΥΣΕΙΑ ΣΤΟ ΕΞΩΤΕΡΙΚΟ

Όσον αφορά τα βιομηχανικά μουσεία του εξωτερικού τα πράγματα σαφέστερα είναι πολύ διαφορετικά σε σύγκριση με τα ελληνικά πρότυπα και δεδομένα. Σκοπός της επανάχρησης κτιρίων είναι η δημιουργία πολιτιστικών και ψυχαγωγικών πόλων έλξης με απώτερο σκοπό την αναβάθμιση της πόλης. Χωρίς να θέλουμε να πλατειάσουμε θα αναφέρουμε κάποια από τα σημαντικότερα παραδείγματα χώρων διατήρησης της βιομηχανικής κληρονομιάς στο εξωτερικό.

1. Βιομηχανικό πάρκο του IronbridgeGorge της Μεγάλης Βρετανίας και LeCreusot – MontceaulesMinesστη Γαλλία:⁴⁹

Είναι από τα πρώτα και χαρακτηριστικότερα παραδείγματα βιομηχανικών πάρκων (open-airmuseums), και χαρακτηρίζονται από τη μεγάλη ποικιλία και τον συνδυασμό μουσείου και επιστημονικής έρευνας. Αποτέλεσαν, το πρότυπο για εκατοντάδες τεχνολογικά και βιομηχανικά μουσεία σε ολόκληρο τον κόσμο. Συνδυάζουν τη διατήρηση insitu και την ερμηνεία και ανάπτυξη συλλογών που περιλαμβάνουν από εξοπλισμό και βιομηχανικά προϊόντα, μέχρι κτίρια και εγκαταστάσεις τα οποία χρησίμευαν για τις ανάγκες της βιομηχανίας.

2. Πάρκο Duisburg-Nord του Ruhr στη Γερμανία:⁵⁰

Το DuisburgNord, αποτελεί ορόσημο στην αρχιτεκτονική τοπίου, το οποίο ενσαρκώνει μια καινοτόμο προσέγγιση για το αστικό και πολιτιστικό περιβάλλον, αναδεικνύοντας την βιομηχανική κληρονομιά και συγχρόνως αλλάζοντας ριζικά το φυσικό τοπίο. Οι υπάρχουσες μηχανές, μύλοι, γέφυρες, δεξαμενές αερίων, αποθήκες μετάλλων και τα ίχνη των σιδηροδρομικών γραμμών, ενσωματώνονται αρμονικά στο πάρκο ως μνημειακά γλυπτά για να εξυπηρετήσουν νέες δραστηριότητες και συγχρόνως να υπενθυμίζουν την βαριά ιστορία του τόπου.

⁴⁹<http://kritis.pde.sch.gr/euprogrammes/microsites/2013kpe3day/files/diaxeirisi/Vo-utiraAnastasia.pdf> <http://www.ironbridge.org.uk/>

⁵⁰<http://en.landschaftspark.de/the-park>

3. Μουσείο της Επιστήμης και της Τεχνικής της Καταλωνίας στην Ισπανία:⁵¹

Το Μουσείο της Επιστήμης και της Τεχνικής της Καταλωνίας (Ισπανία) περιλαμβάνει θεματικές ενότητες που παρουσιάζουν ενδιαφέρον για τη βιομηχανική αρχαιολογία της περιφέρειας της Καταλωνίας καθώς αναφέρονται στην κλωστοϋφαντουργία, την βιομηχανία, την χαρτοβιομηχανία, την βυρσοδεψία, τις μεταφορές κ.λπ.

⁵¹<http://www.mnactec.cat/index.php>

*«...Ο πολιτισμός θεωρείται το μαγικό υποκατάστατο για όλα τα εργοστάσια και τις αποθήκες που χάθηκαν...»
Άγνωστος*

3^η ΕΝΟΤΗΤΑ
ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ
ΣΤΗΝ ΕΛΛΑΔΑ

ΤΑ ΠΡΟΒΛΗΜΑΤΑ ΤΩΝ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΩΝ ΜΟΥΣΕΙΩΝ

- **Στόχοι και προβληματισμοί για τα Βιομηχανικά Μουσεία**

Τον 21^ο αιώνα παρατηρούμε πως υπάρχουν κάποια νέα δεδομένα που έχουν οδηγήσει στην ανάπτυξη νέων μοντέλων διοίκησης και διακυβέρνησης μουσείων, όπως για παράδειγμα, οι ανταγωνιστικές φιλοδοξίες ορισμένων πόλεων για τη δημιουργία μουσείων – τοποσήμων που θα σηματοδοτούν τη μοναδικότητα τους. Έτσι λόγω των αναγκών της συνεχώς ανερχόμενης τουριστικής βιομηχανίας παρατηρούνται νέοι στόχοι για τα βιομηχανικά μουσεία καθώς και για την πόλη στην οποία αυτά θα βρίσκονται.

Συγκεκριμένα, εάν πάρουμε ως δεδομένο πως οι πόλεις συντηρούν μνήμες με ολικές εκφράσεις τους τα μνημεία τους και αποτελούν ιστορικά γεγονότα τίθενται νέοι στόχοι για τα μουσεία. Καταρχήν, ο κυριότερος στόχος για την ανάπτυξη μιας πόλης είναι η αύξηση του τουρισμού ο οποίος αποτελεί μια από τις μεγαλύτερες βιομηχανίες του κόσμου. Δεύτερον, η κοινωνική συνοχή, μια από τις μεγαλύτερες προκλήσεις παγκοσμίως, ειδικά σήμερα, που πρώτη φορά στην ιστορία του ανθρώπου, περισσότερο από το 50% του παγκόσμιου πληθυσμού κατοικεί σε πόλεις, όπου η κοινή πορεία των πολιτών και η συνεργασία στην επίλυση των προβλημάτων είναι αναγκαία για την επιβίωση. Επιπλέον, η αστική ανάπτυξη με παλαιά βιομηχανικά κτίρια και σταθμούς ηλεκτρικής ενέργειας από το Bankside του Λονδίνου ως το Sentralinstanbul της Κωνσταντινούπολης, να μετατρέπονται σε μουσεία αποτελεί έναν ακόμη νέο στόχο. Ακόμη, η δημιουργία αναγνωρίσιμης ταυτότητας για τις πόλεις, προκειμένου να προσελκύσουν νέες βιομηχανίες και επενδύσεις καθώς και η κινητοποίηση της δημιουργικής οικονομίας, η οποία αποτελεί πρόσθετη αξία στο βιομηχανικό τομέα είναι κάτι πολύ σημαντικό. Έτσι, όλοι οι παραπάνω στόχοι έχουν ως αποτέλεσμα και τον ανταγωνισμό με άλλες πόλεις.

- **Το Μουσείο Πόλης:**

- Αναδεικνύει την ιστορία μίας πόλης.
- Συλλέγει οτιδήποτε σχετίζεται με την πολιτισμική πορεία της πόλης στην πάροδο του χρόνου.
- Αναδεικνύει τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά μιας πόλης, του τρόπου ζωής, τις εκφάνσεις της κουλτούρας, τις αλλαγές, τις διακοπές.
- Μπορεί να έχει πολυδιάστατες συλλογές διαφόρων ειδών.

- **Το Μουσείο Πόλης οφείλει :**

- Να συλλέγει αντικείμενα όλων των περιόδων.
- Να αναδεικνύει την ιστορία όλων των κοινωνικών ομάδων.
- Να μην μεροληπτεί έναντι των ασθενέστερων.
- Να μην κρύβει γεγονότα, να είναι ειλικρινές.
- Να συνδυάζει το παρελθόν με το παρόν.
- Να είναι ζωντανή κοιτίδα, σημείο αναφοράς για την πόλη.
- Να είναι μουσείο – τοπόσημο.
- Να εμπλέκει διαρκώς τους κατοίκους, να τους έχει κοντά του.
- Να συνομιλεί με τη γειτονιά, να είναι οργανικά και ψυχικά κομμάτι της πόλης.
- Να αποφεύγει την αφάνεια.

- **Σε τι βοηθούν τα Μουσεία – Ορόσημα**

Τα μουσεία των πόλεων που αποτελούν μουσεία – ορόσημα για αυτές συμβάλλουν θετικά για τους παρακάτω παράγοντες:

- Στην αστική αναβίωση: ανάπτυξη της πόλης ξανά από την αρχή. Το σύνολο μιας πολιτικής, η προώθηση της ανάπτυξης των πόλεων, ώστε να υπάρξει μια άνθηση.
- Οι σύγχρονες ευρωπαϊκές χώρες χρησιμοποιούν τον πολιτισμό ως εργαλείο προώθησης της ανάπτυξης τους.

- Στην ανάπτυξη δημιουργικού δυναμικού μέσω της τέχνης και του πολιτισμού.
 - Στην αναβάθμιση της πολιτιστικής εικόνας της πόλης.
 - Στην προβολή θετικής εικόνας, διεθνή κοσμοπολίτικου χαρακτήρα.
 - Στο καινοτόμο και δημιουργικό περιβάλλον.
 - Στην υψηλή αισθητική ποιότητα ενός δομημένου περιβάλλοντος.
 - Στην ξεχωριστή πολιτιστική ταυτότητα.
- **Για τους παραπάνω λόγους θα πρέπει να γίνουν τα εξής βήματα:**
 - Αναγνώριση της πολιτισμικής κληρονομιάς.
 - Ανάπλαση και ανάδειξη των ιδιαίτερων τοπικών χαρακτηριστικών.
 - Ανάπλαση υποβαθμισμένων περιοχών και κτιρίων.
 - Επανάχρηση βιομηχανικών κτιρίων.
 - Ανανέωση ιστορικών κέντρων.
 - Δημιουργία πολιτιστικού τουρισμού.
 - **Η επιθυμία για την αντιμετώπιση της αστικοποίησης οδήγησε σε:**
 - Φροντίδα για όσα ορίζουν την ταυτότητα μιας πόλης.
 - Πολιτισμική παιδεία του πολίτη.
 - Οικειοποίηση του χώρου.
 - Διαφύλαξη ταυτότητας
 - Γνώση του παρελθόντος
 - **Γιατί να φυλάμε και να προστατεύουμε τα μνημεία του παρελθόντος**

Κάθε τεχνούργημα αποτελεί μια μαρτυρία στην ιστορία των ανθρώπων και του πολιτισμού. Είναι το σημείο που αφήνει το ανθρώπινο στο χώρο και στο χρόνο. Τα υπολείμματα των αρχαίων πολιτισμών πιστοποιούν τα τεχνολογικά επιτεύγματα, την κοινωνική ζωή, τις ιδέες και τα πιστεύω των ανθρώπων και χάρις σε αυτά, μπορούμε να ανακαλύψουμε την ιστορία των κοινωνιών είτε άφησαν γραπτά μνημεία είτε όχι. Ωστόσο, για να έχει ένα εύρημα αξία ως ντοκουμέντο, δεν

πρέπει να απομακρυνθεί από το αρχαιολογικό πλαίσιο που βρέθηκε γιατί τότε χάνονται όλες οι πληροφορίες που πρέπει να μας δώσει. Πρέπει να βρεθεί *insitu*, δηλαδή στη θέση του. Εάν απομακρυνθεί χωρίς τα απαραίτητα μέτρα, τότε χάνει την επιστημονική του αξία, γίνεται μια «νεκρή μαρτυρία». Υπάρχουν αμέτρητοι πολιτισμοί στον κόσμο, που δεν άφησαν γραπτές μαρτυρίες και τα υλικά τους δημιουργήματα έπεσαν θύματα λαθρεμπορίου, με αποτέλεσμα να μην γνωρίζουμε τίποτα για αυτούς. Έτσι, η διαρπαγή της κληρονομιάς ενός πολιτισμού αποτελεί έγκλημα και για την παγκόσμια κληρονομιά, γιατί σβήνεται η μνήμη και στερεί από τις μελλοντικές γενιές τα βασικά χαρακτηριστικά της ταυτότητάς τους.

Η πολιτιστική κληρονομιά έχει σημασία για κάθε λαό και δεν πρέπει να αφαιρείται από τα εδάφη του. Την κληρονομιά δε χρειάζεται να τη βλέπουμε μέσα από ένα πρίσμα εθνοκεντρικό ή εθνικιστικό, σαν εργαλείο προπαγάνδας ή ακόμα χειρότερα σαν ένα δείγμα υπεροχής ενός λαού έναντι κάποιου άλλου. Δυστυχώς αυτό έχει συμβεί και συμβαίνει ακόμα στην Ελλάδα. Αντίθετα, η κληρονομιά αποτελεί ένα σημείο αναφοράς και συνεκτικό στοιχείο για μια κοινωνία.

Το παρελθόν είναι μνήμη. Όπως ο άνθρωπος δεν μπορεί να προχωρήσει στο μέλλον χωρίς το παρελθόν, χωρίς την μνήμη που του θυμίζει ποιος είναι, τις φάσεις που έχει περάσει, τα λάθη που έχει κάνει, αλλά και τα κατορθώματά του, έτσι και ένα κοινωνικό σύνολο για να πορευθεί πρέπει να έχει σημείο αναφοράς. Τα μνημεία και οι τόποι, αποτελούν στοιχεία της συλλογικής μνήμης απαραίτητα για να ξέρουμε ποιοί είμαστε, από πού ερχόμαστε και πού πηγαίνουμε. Την ιστορία όμως, τον πολιτισμό και το παρελθόν πρέπει να τα βλέπουμε γόνιμα, δημιουργικά, με φαντασία και όχι στατικά, παγιωμένα και στεγνά. Για να έχουν νόημα στο σύγχρονο, παγκοσμιοποιημένο και πλουραλιστικό κόσμο που ζούμε.⁵²

- **Αστική ανάπτυξη, μουσεία και πολιτιστικός τουρισμός**

Από τα μέσα της δεκαετίας του 1980, η έννοια της «πολιτιστικής βιομηχανίας» συνδέθηκε με διάφορες προσπάθειες αστικής ανάπτυξης διαφόρων πόλεων.

Ιδεολογικά αυτά τα σχέδια υποστηρίχθηκαν κυρίως από τα «αριστερά» ή «κεντρώα» πολιτικά ρεύματα και συνδέθηκαν με τη μετάβαση από το μοντέλο της

⁵² Παλαιολόγου, προσωπικές σημειώσεις και Τετράδια Μουσειολογίας, Τεύχος 5, 2008: 4,6

ιδεαλιστικής υποστήριξης της τέχνης (artpatronage) στην «υλιστική» αντίληψη της πολιτιστικής ανταλλαγής, που σηματοδοτείται από της έννοιες της «βιομηχανίας» και της «αγοράς».

Τα σχέδια αστικής ανάπτυξης συμπεριλαμβάνουν μια σειρά από στόχους: ριζική αρχιτεκτονική αναδιάρθρωση της ευρύτερης περιοχής, περιβαλλοντικό σχεδιασμό και προστασία, δημιουργία ευκαιριών εργασίας για περισσότερους πολίτες, προσέλκυση ξένων επενδυτών κ.α. Μέχρι στιγμής, όλα τα σχέδια αστικής ανάπτυξης περιλαμβάνουν κάποια μορφή χρήσης του πολιτιστικού δυναμικού της περιοχής. Ο «πολιτισμός» είναι γενικά αποδεκτό ότι αποτελεί όχι μόνο πηγή οικονομικής ανάπτυξης, αλλά και διαμόρφωσης της ταυτότητας της κοινωνίας. Τα βιομηχανικά μουσεία λοιπόν ως φορείς αστικής ανάπτυξης, αποτέλεσαν και αποτελούν τμήματα μιας συστηματικής και οργανωμένης προσέγγισης προς αυτήν.

Η εξαιρετικά επιτυχημένη σύνδεση κάποιων πόλεων με την ίδια την έννοια της πολιτιστικής κληρονομιάς έχει οδηγήσει σε εντατική ανάπτυξη αυτές τις περιοχές, γεγονός το οποίο με τη σειρά του δημιουργεί οικονομικά ή ακόμη και φυσικά χαρακτηριστικά, που επηρεάζουν αποφάσεις κατοίκησης σε αυτές. Η πολιτιστική κληρονομιά μπορεί επιπλέον να συμβάλει στο «ζωντάνεμα» μιας πόλης: αυτό σημαίνει ότι οι άνθρωποι βγαίνουν στους δρόμους, ιδιαίτερα όταν άλλες αστικές δραστηριότητες είναι κλειστές, και με αυτό τον τρόπο δημιουργείται μια ζωντανία στην πόλη, η οποία από μόνη της αποτελεί θέαμα. Επίσης, οι ευκολίες της πολιτιστικής κληρονομιάς συχνά συμπεριλαμβάνονται σε πιο σύνθετα αστικά έργα, που συμβάλλουν σε μια σειρά εξωτερικών παραμέτρων, στην ανάπτυξη ολόκληρων πόλεων και άλλων περιοχών. Αυτό μπορεί να σημαίνει σειρά ολόκληρη από εξελίξεις: πρώτον, τη δημιουργία «κτιρίων – υπογραφών», που στόχο έχουν να υποστηρίξουν μια νέα εικόνα της πόλης ως «πόλη του πολιτισμού». Αυτό ενθαρρύνει την ανάπτυξη της πολιτιστικής ταυτότητας και την αυτοπεποίθηση, που με τη σειρά της δημιουργεί ενθαρρύνει εισοδήματα, απασχόληση και άλλους κοινωνικό – οικονομικούς παράγοντες, που σε μια πόλη που βρίσκεται πίσω από το αντίστοιχο εθνικό σημείο σημαίνουν πολλά και σηματοδοτούν την ένταξη της στο εθνικό και ίσως και στο διεθνές προσκήνιο. Τα κτίρια αυτά είναι συνήθως μουσεία. Η θέση του «κτιρίου – υπογραφή», του μουσείου, σηματοδοτεί και αναλαμβάνει το ρόλο του ορατού συμβόλου της αστικής πύλης, μια μνημειακή κάρτα θα μπορούσαμε να την ονομάσουμε.

- **Προβλήματα των βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα**

Τα περισσότερα βιομηχανικά μουσεία αντιμετωπίζουν από τα σπάργανα της δημιουργίας τους αρκετά προβλήματα. Το ξεκίνημα αυτών το συναντάμε συχνότερα στο πρόσωπο εθελοντών ή παλιών τεχνικών έχοντας ως όνειρο να διαφυλάξουν και να μεταλαμπαδεύσουν την ιστορία των βιομηχανικών μουσείων και στις επόμενες γενιές. Φυσικά η διαδικασία να αναγνωριστεί η αξία αντικειμένων και συλλογών δεν ήταν καθόλου εύκολη αφού αυτά βρίσκονταν στα χέρια κάποιου κρατικού φορέα και όχι σε άτομα ευαίσθητοποιημένα με την εκάστοτε βιομηχανική κληρονομιά.

Ένα από τα σημαντικότερα προβλήματα των βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα είναι το θέμα του κοινωνικού αποκλεισμού. Οι συνεργασίες με φορείς κοινωνικών υπηρεσιών είναι σπανιότατες. Τα μουσεία στην Ελλάδα στην πλειοψηφία τους πρεσβεύουν ότι είναι οι κατεξοχήν φορείς της πολιτιστικής κληρονομιάς, αδιαφορώντας για την κοινωνία, ενώ χαρακτηρίζονται από εσωστρέφεια και ελιτιστική διάθεση, εκτός από ελάχιστες εξαιρέσεις. Παράλληλα ακόμα λείπουν οι τολμηρές προτάσεις που θα μπορούσαν να αφυπνίσουν τη διάθεση για νέο κοινωνικά προσανατολισμένο προσανατολισμό. Μερίδιο βέβαια στην πραγματικότητα αυτή έχει και το ελληνικό κοινό που παρουσιάζεται συντηρητικό, απρόθυμο ίσως να δεχτεί καινοτομίες που να συνδέουν τον πολιτισμό με την κοινωνική δράση, μέσα από νέες προκλήσεις. Και εδώ ρόλο έχει η εκπαίδευση που οφείλει να προετοιμάζει άτομα ικανά να δεχτούν το νέο, να το κρίνουν και να το αξιολογήσουν.

Η προσέλκυση του κοινού στα μικρά τοπικά μουσεία αντιμετωπίζεται σαν αβαρία. Τα μουσεία αυτά λειτουργούν αποκλειστικά σαν χώροι προστασίας των αντικειμένων τους και ελάχιστα ασχολούνται με την προσέλκυση του κοινού. Σημαντικό ρόλο σε αυτό έχει και η απουσία ειδικά καταρτισμένου προσωπικού. Όλα τελικά ανατίθενται σε έναν διευθυντή, συνήθως αρχαιολόγο, που αναλαμβάνει το βάρος του συνόλου σχεδόν του μουσειακού έργου, χωρίς να έχει την αναγκαία κατάρτιση και μάλιστα πιστεύοντας ότι δεν την χρειάζεται.

Όσες προσπάθειες για επενδύσεις παρατηρούνται τα τελευταία χρόνια αφορούν κυρίως τα μεγάλα μουσεία. Μικρά επαρχιακά μουσεία μετά την ίδρυση τους συχνά αφήνονται στην τύχη τους. Οι επενδύσεις που γίνονται σε περιορισμένο αριθμό μουσείων δεν αξιοποιούνται πάντα με τον καλύτερο τρόπο,

αφού με τη σειρά τους δεν αξιοποιούνται οι ειδικοί που θα μπορούσαν να καθιερώσουν ένα σαφές πλαίσιο προϋποθέσεων, στο οποίο θα έπρεπε να ανταποκρίνονται τα σύγχρονα μουσεία στην Ελλάδα. Παράλληλα, δεν υπάρχει ένα συγκεκριμένο σύστημα αξιολόγησης των μουσείων και των δραστηριοτήτων τους.

Στην Ελλάδα υπάρχει η ταύτιση μουσείο = αρχαιότητες, κατάλοιπο της αρχαιολατρίας του 19^{ου} αιώνα. Είναι βέβαια εύλογο ότι ο πλούτος των συναφών ευρημάτων δικαιολογεί την αριθμητική υπερίσχυση των αρχαιολογικών και των βυζαντινών μουσείων. Είναι όμως, ανάγκη να κατανοηθεί η σημασία και άλλων ειδών μουσείων για τη χώρα στο πλαίσιο των σύγχρονων δεδομένων και των νέων προκλήσεων σε παγκόσμιο επίπεδο.

Η πρόσβαση των κατοίκων των επαρχιακών περιοχών στα μεγάλα αστικά κέντρα όπου υπάρχουν σημαντικά μουσεία είναι σε πολλές περιπτώσεις δύσκολη. Αυτό σημαίνει ότι οι περιοχές αυτές είναι καταδικασμένες σε αποκλεισμό από την επαφή με την πολιτιστική κληρονομιά.

Τα περισσότερα περιφερειακά μουσεία ιδρύονται και στην συνέχεια αφήνονται στη μοίρα τους χωρίς πόρους, χωρίς επαρκές προσωπικό, χωρίς δυνατότητα για πρωτοβουλίες.

Η παρωχημένη μουσειολογική αντίληψη ακόμα και μεγάλων «εθνικών» μουσείων, οφείλεται κυρίως στο ότι επικρατεί η άποψη πως η γνώση του αντικειμένου αρκεί για τη διευθέτηση όλων των θεμάτων του μουσείου. Ο παντογνώστης – επιμελητής κυριαρχεί ακόμη στη σύγχρονη ελληνική μουσειακή πραγματικότητα.

Οι ελλιπείς υποδομές «οριζόντιας υποστήριξης» στα ελληνικά μουσεία οφείλονται στην περιορισμένη χρηματοδότηση τους. Μόνο τριάντα από το σύνολο των ελληνικών μουσείων ανακαινίστηκαν και πιθανόν εξοπλίστηκαν κατάλληλα.

Συναφές με την προηγούμενη παρατήρηση είναι και το γεγονός ότι δεν υπάρχουν επαρκείς χώροι εκθέσεων ακόμα και στα μεγάλα μουσεία, πράγμα που φανερώνει την ανάγκη των προτεραιοτήτων ακόμα και των μεγάλων μουσείων.

Τα μουσεία στην Ελλάδα, όχι βέβαια σε όλες τις περιπτώσεις, θυμίζουν αυτό που είχε ειπωθεί παλιότερα για τα παραδοσιακά μουσεία, τα οποία άλλοτε απευθύνονταν σε ειδήμονες και σοφούς: «Είναι Μουσουλεία της Τέχνης», χώροι όπου σήμερα πια επιμελητές, προσωπικό, επισκέπτες όλων των κατηγοριών, μαθητές, δάσκαλοι, περαστικοί, αδιάφοροι, τουρίστες, τιμούν τη μνήμη ενός ένδοξου παρελθόντος και «πέραν τούτου ουδέν».

- **Επανάχρηση Κτιρίων**

Τα πρώην βιομηχανικά κτίρια, λόγω της τυπολογίας και της μορφολογίας που διαθέτουν, προσφέρονται για την εγκατάσταση μιας μεγάλης ποικιλίας νέων χρήσεων. Οι χρήσεις αυτές, πολλές φορές τυγχάνει να καθορίζονται από διάφορους παράγοντες, όπως για παράδειγμα οικονομικούς, πολιτικούς και περιβαλλοντικούς, που επηρεάζουν άμεσα τη διαδικασία της επανάχρησης, αλλά και από την ίδια τη δομή των κελυφών. Κατά πολλούς, το αίτημα είναι η χρησιμοποίηση παλαιών κελυφών με προσθήκες, κατεδαφίσεις ή αναδιαρρυθμίσεις που θα εξυπηρετούν μια νέα χρήση, θα χρησιμοποιούν σύγχρονη τεχνολογία και θα σκοπεύουν στην ανανέωση της μορφής και της λειτουργίας του αστικού χώρου, χωρίς να καταργούν την ταυτότητά του.

Η επανάχρηση παλαιών κελυφών δεν έχει να προβάλλει ένα συγκεκριμένο μοντέλο – πρότυπο σχεδιασμού, καθώς η διαφορετικότητα και η πολυπλοκότητα των περιπτώσεων συντείνουν σε μία ποικιλία χρήσεων. Για το λόγο αυτό, είναι σκόπιμη η εύρεση της βέλτιστης χρήσης, ώστε να επιτευχθεί ο στόχος της επανάχρησης που είναι η επανένταξη του βιομηχανικού κελύφους στον αστικό ιστό. Κάθε νέα χρήση οφείλει να σέβεται τη σημασία και την αξία του μνημείου, να της προβάλλει στη σύνθεση που θα προκύψει με την εισαγωγή της νέας χρήσης και να λαμβάνει υπόψη διάφορες παραμέτρους, όπως την αρχική λειτουργία του και την κατασκευαστική δομή του. Σε γενικές γραμμές, οι νέες χρήσεις πρέπει να εντάσσονται δημιουργικά στο κτίριο, να ενδυναμώνουν την ιστορική του μνήμη, να σέβονται την πολιτιστική του σημασία και να συνδιαλέγονται με τις λειτουργίες και τον χαρακτήρα του περιβάλλοντος. Οι πιο διαδεδομένες χρήσεις, τόσο σε ελληνικό όσο και σε παγκόσμιο επίπεδο, είναι αυτές του εκθετηρίου και των πολιτιστικών λειτουργιών. Είναι η φύση του ίδιου του κτιρίου να φιλοξενεί τέτοιου είδους χρήσεις. Αρχικά, ένα βιομηχανικό κτίριο έχει, κατά κανόνα, μια απλή κτιριολογική συγκρότηση. Υπάρχουν βέβαια και χώροι με ειδικές απαιτήσεις, αλλά οι κύριοι χώροι παραγωγής είναι συνήθως χώροι μεγάλων διαστάσεων και ύψους, διαθέτουν μία τυποποιημένη κατασκευαστική λογική, με μεγάλα ανοίγματα και επομένως έχουν τη δυνατότητα να δεχτούν περισσότερες από μία εσωτερικές διατάξεις. Όσο λιγότερο πολύπλοκη είναι η κτιριολογική του συγκρότηση, τόσο περισσότερη ευελιξία διαθέτει το κτίριο, ώστε να δεχτεί τις νέες απαιτήσεις και ανάγκες και να ενταχθούν στους διατιθέμενους χώρους, με τις κατάλληλες

προσαρμογές. Επιπλέον, οι πρώην βιομηχανικοί χώροι είναι αναμφισβήτητα φορείς της συλλογικής μνήμης ενός τόπου. Συνεπώς, η μελλοντική χρήση οφείλει να είναι τέτοια που να προβάλλει την παραγωγική διαδικασία και τον τρόπο λειτουργίας του άλλοτε εργοστασίου. Στις περιπτώσεις μάλιστα που υπάρχει πλούσιο κτιριακό απόθεμα και διατηρείται ο μηχανολογικός εξοπλισμός, οι προαναφερθείσες χρήσεις συμβάλλουν ακόμη περισσότερο στην ανάδειξη της ιστορικής και αισθητικής αξίας τους. Όλα αυτά τα χαρακτηριστικά φαίνεται να καθιστούν ιδανικό το βιομηχανικό κτίριο για την υποδοχή χώρων έκθεσης τέχνης και πολιτιστικών δραστηριοτήτων, που σε συνδυασμό με την έλλειψη χώρων για τη στέγασή τους, είναι ένας ενδιαφέρον τρόπος αξιοποίησης αυτών των κελυφών. Δεν υπάρχει όμως, καμία αμφιβολία ότι όλες οι χρήσεις, εφόσον πληρούν τις προϋποθέσεις που αναφέρθηκαν προηγουμένως, δίνουν μια νέα πνοή όχι μόνο στο ίδιο το κτίριο ,αλλά και στην ευρύτερη περιοχή.

«...Σβήνοντας ένα κομμάτι από το παρελθόν είναι σα να σβήνεις ένα αντίστοιχο κομμάτι από το μέλλον...» Γεώργιος Σεφέρης

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παραπάνω εργασία έχουν αναφερθεί κάποια παραδείγματα βιομηχανικών μουσείων στην Ελλάδα αλλά και το εξωτερικό και έχει γίνει μια προσπάθεια ανάλυσης της βιομηχανικής κληρονομιάς όσον αφορά την ανάδειξη και διατήρηση της καθώς και τα προβλήματα που αντιμετωπίζονται.

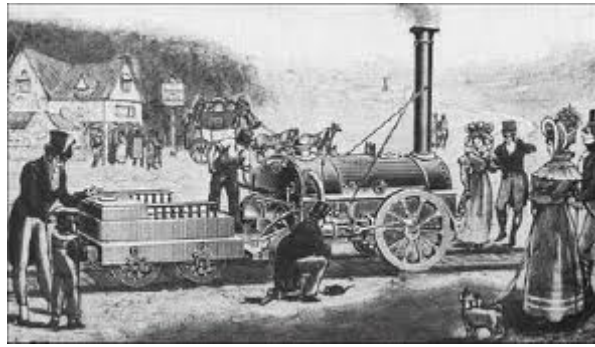
Όπως διαπιστώθηκε, παρατηρείται διαφορετική αντιμετώπιση για τα κατάλοιπα της βιομηχανικής κληρονομιάς από ότι αυτά της αρχαίας ή ακόμη και της βυζαντινής εποχής. Ειδικότερα, στην Ελλάδα σημειώνεται πολύ μεγαλύτερη έμφαση στις αρχαιότητες παρά στην προσπάθεια ανάδειξης της βιομηχανικής κληρονομιάς της Ελλάδας, μια κληρονομιά που μπορεί να περιγραφεί ως πλούσια.

Επιπρόσθετα, ενώ έχουν γίνει σημαντικά βήματα μέσω της έρευνας και της καταγραφής για την ανάδειξη της βιομηχανικής κληρονομιάς παρατηρείται πως στην Ελλάδα αυτά τα βήματα είναι πολύ λιγότερα σε σχέση με χώρες του εξωτερικού που άρχισαν την προσπάθεια τους πολύ νωρίτερα. Αυτό μπορούμε να το συμπεράνουμε και από το ότι η ξενόγλωσση βιβλιογραφία είναι πολύ πλουσιότερη από ότι η ελληνική.

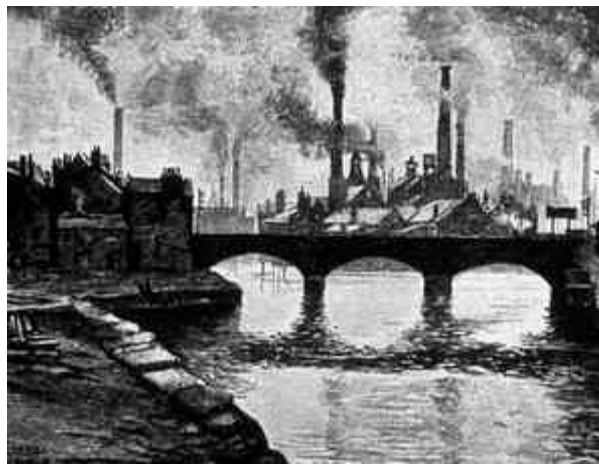
Και ενώ οι διεθνείς οργανισμοί για την προστασία της βιομηχανικής κληρονομιάς είναι αρκετοί και το έργο τους πολύ σημαντικό, παρατηρούμε πως θα ήταν αναγκαίο να υπάρξει συγκεκριμενοποίηση του θεσμικού πλαισίου προστασίας της πολιτιστικής κληρονομιάς. Θα ήταν καλό να επικεντρώνεται στα βιομηχανικά κατάλοιπα χωρίς να παραβλέπει τον κινητό ή ακίνητο εξοπλισμό τους και να γίνει προσπάθεια να αναδειχθούν *insitu*, δηλαδή στον τόπο που βρέθηκαν.

Τέλος, θα πρέπει να υπάρξει η ενημέρωση του κοινού ώστε να επιτευχθεί το επιθυμητό ενδιαφέρον από αυτό. Πρέπει να γίνει σαφές στην τοπική κοινωνία πως με την εγκατάλειψη των βιομηχανικών της μνημείων, χάνεται η ταυτότητα και το παρελθόν ολόκληρου του τόπου. Είναι αναγκαίο να δοθεί η απαραίτητη προσοχή μέσω της έρευνας, της καταγραφής και της αξιοποίησης ώστε στο μέλλον αυτή η "άρνηση" για τη διατήρηση του παρελθόντος να έχει εξαλειφτεί.

ΦΩΤΟΓΡΑΦΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

Εικόνα 1: Φωτογραφία από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης.

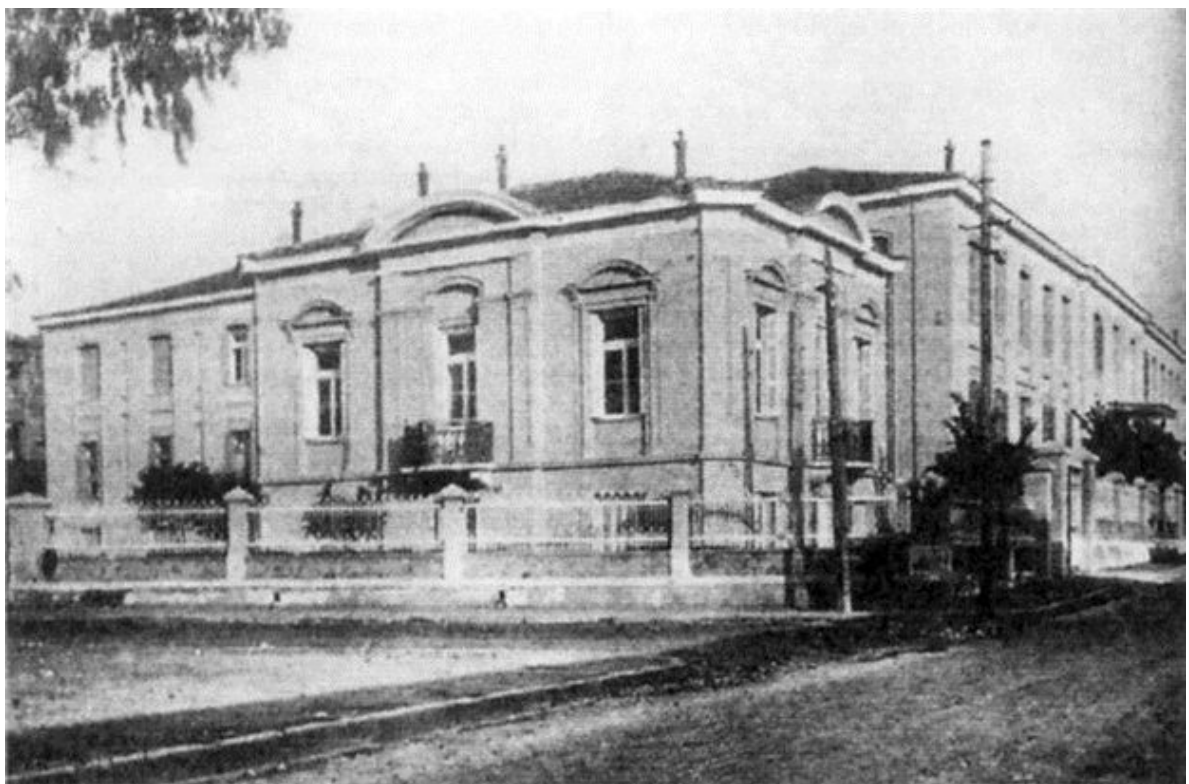
Εικόνα 2: Φωτογραφία από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης.

Εικόνα 3: Φωτογραφία από την εποχή της Βιομηχανικής Επανάστασης

Εικόνα 4: Ανεμόμυλοι στην Ελούντα.

Εικόνα 5: Αποθήκες καπνού στο Ήλιο (Αγρίνιο).

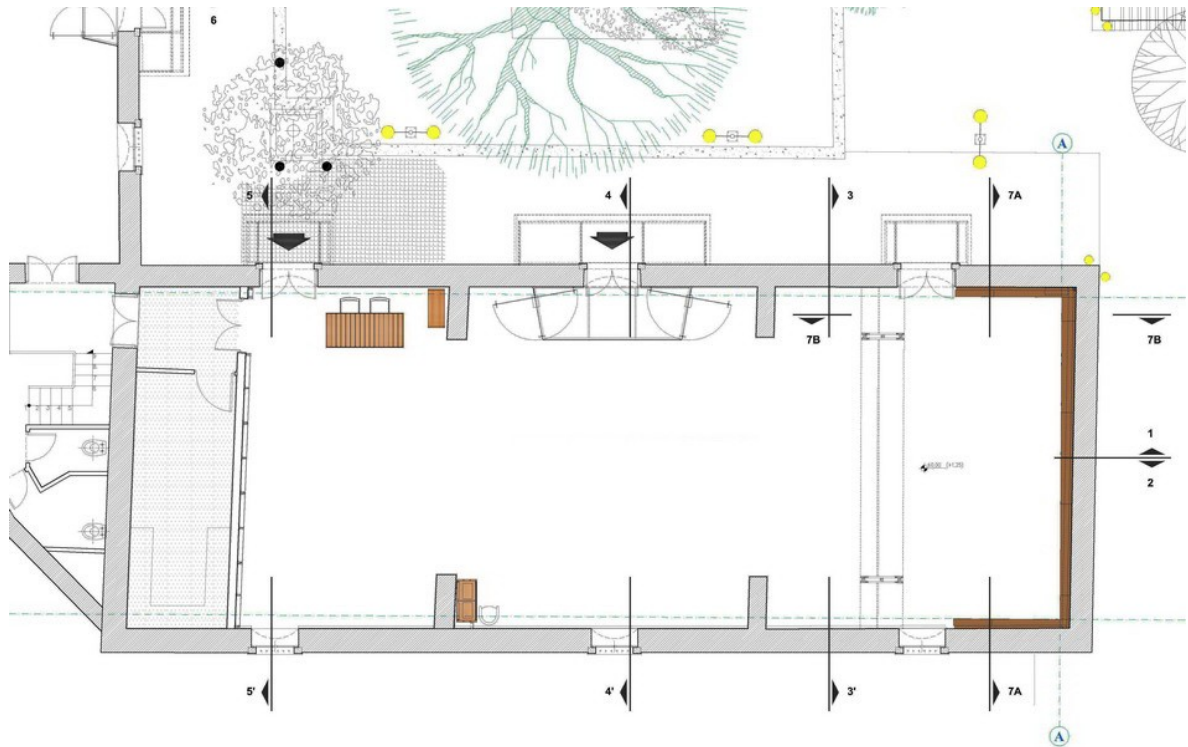
Εικόνα 6: Νερόμυλος στη Φτέρη (Φθιώτιδα).

Εικόνα 7: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου.

Εικόνα 8: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου.

Εικόνα 9: Κάτοψη εκθεσιακού χώρου Μουσείου Βιομηχανικής Ελαιουργίας Λέσβου.

Εικόνα 10: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού Σπάρτης.

Εικόνα 11: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Ελιάς και Ελληνικού Λαδιού Σπάρτης.

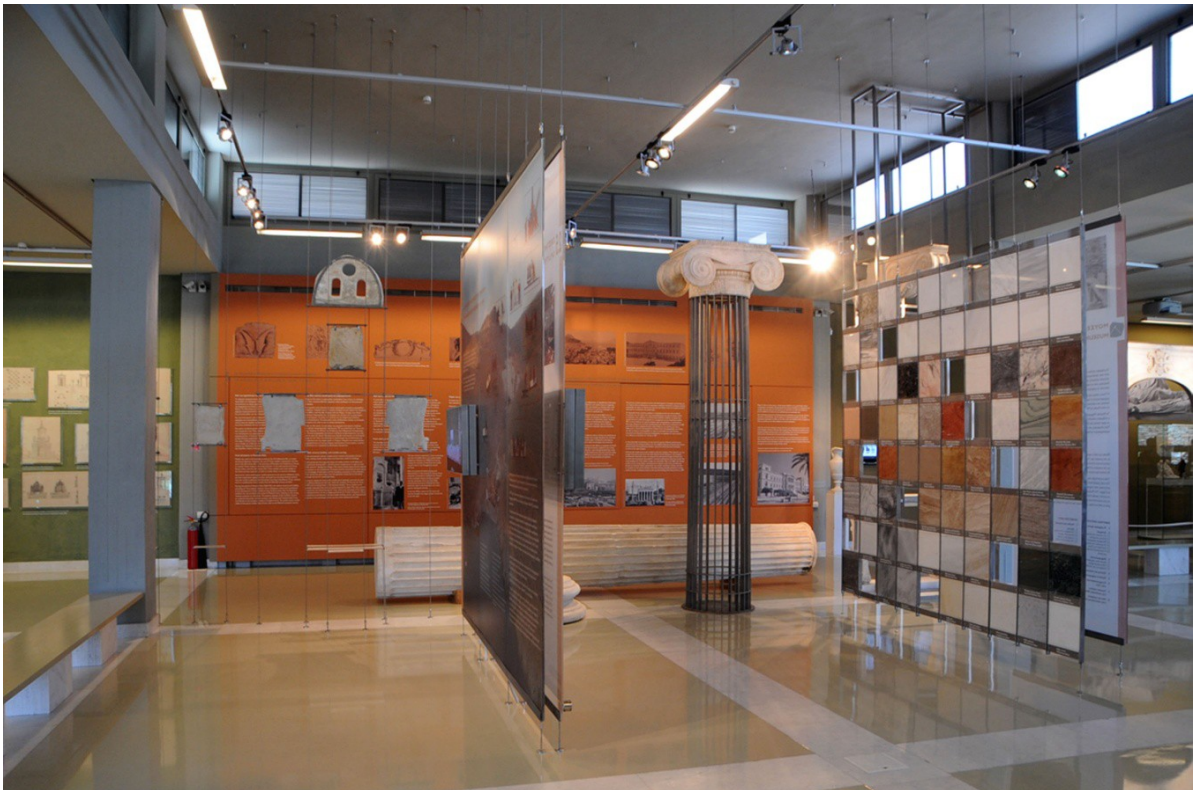
Εικόνα 12: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Αργυροτεχνίας Ιωαννίνων

Εικόνα 133: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Μαστίχας Χίου.

Εικόνα 14: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Μαρμαροτεχνίας Τήνου

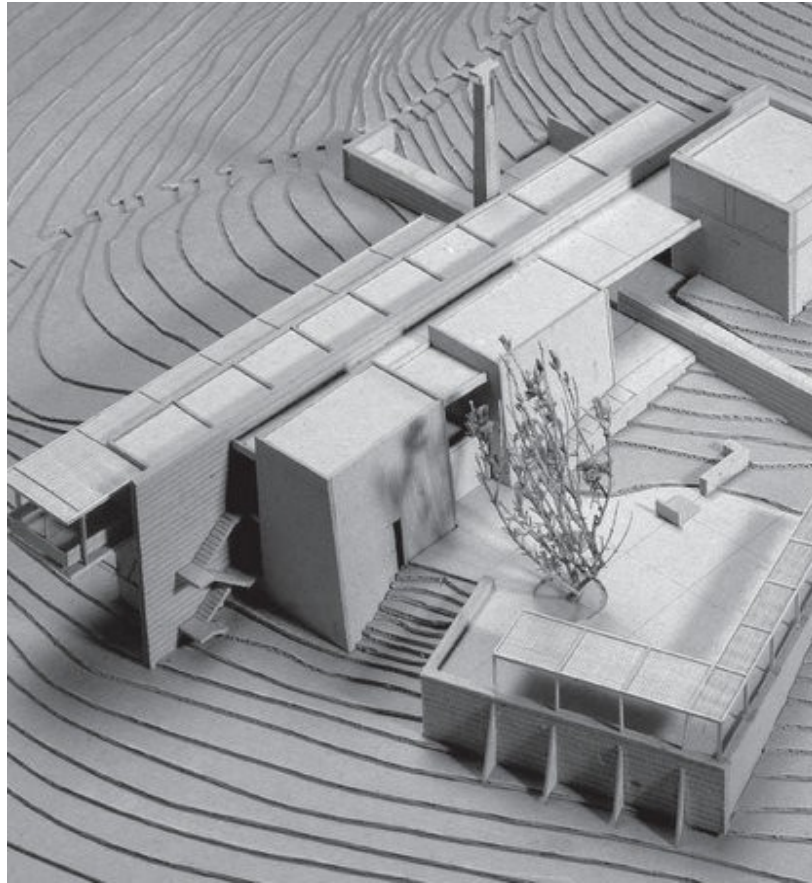
Εικόνα 15: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Μαρμαροτεχνίας Τήνου

Εικόνα 16 Εξωτερική Άποψη Μουσείου ΜετάξηςΣουφλιού.

Εικόνα 177: Εσωτερική Άποψη Μουσείου ΜετάξηςΣουφλιού.

Εικόνα 18: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Περιβάλλοντος Στυμφαλίας.

Εικόνα 19: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Περιβάλλοντος Στυμφαλίας.

Εικόνα 20: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Πλινθοκεραμοποιίας Βόλου.

Εικόνα 21: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Πλινθοκεραμοποιίας Βόλου.

Εικόνα 22: Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας.

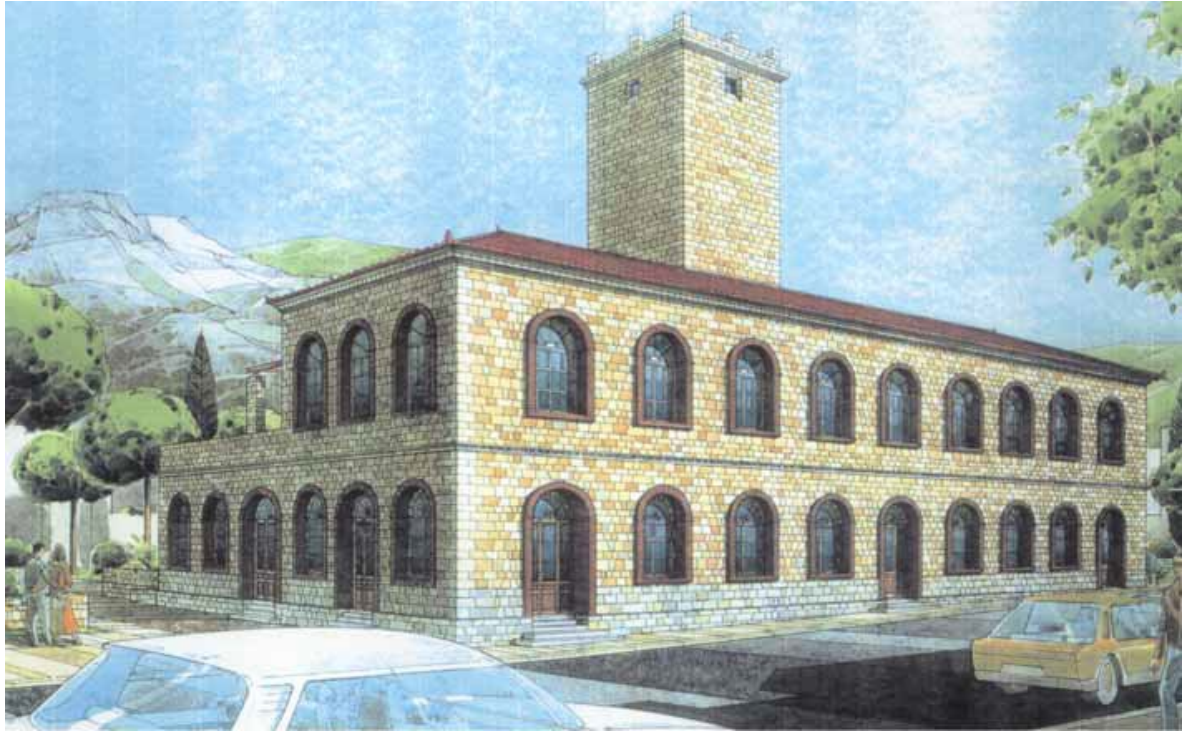
Εικόνα 23: Υπαίθριο Μουσείο Υδροκίνησης Δημητσάνας.

Εικόνα 24: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Ελιάς Κυκλάδων.

Εικόνα 25: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Ελιάς Κυκλάδων.

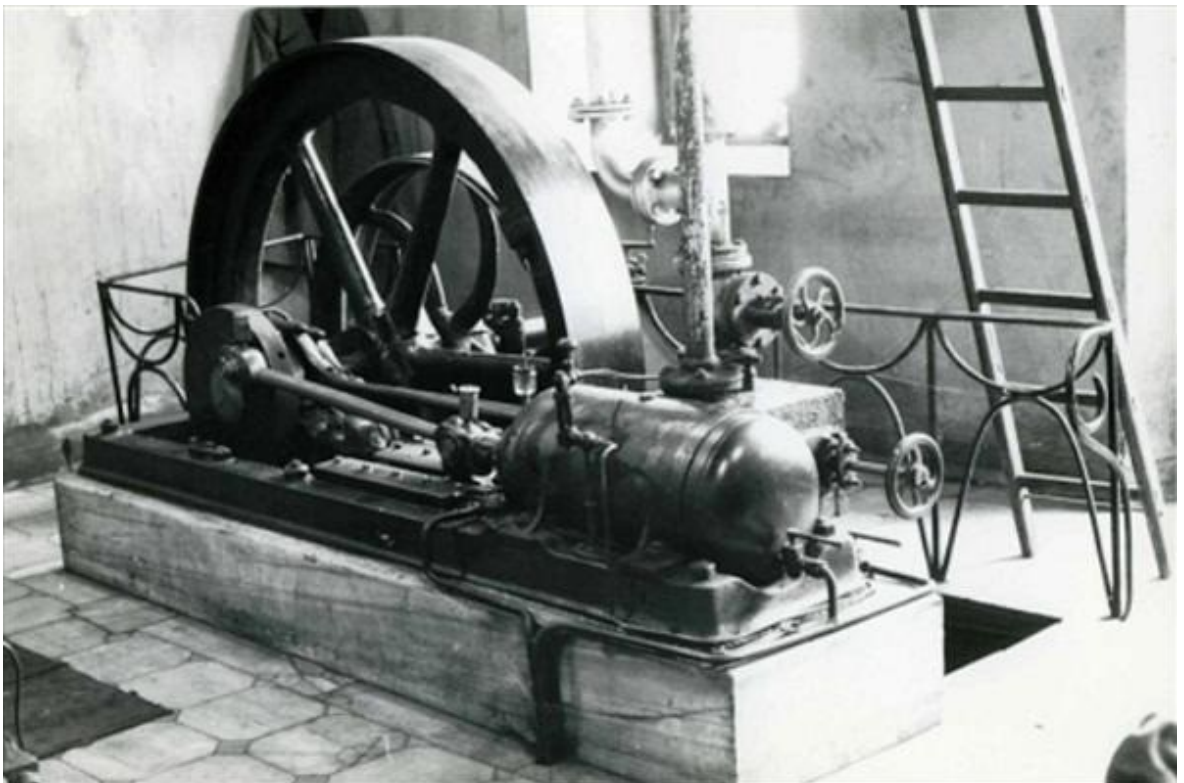
Εικόνα 26: Εξωτερική Άποψη Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης στη Σύρο.

Εικόνα 27: Εσωτερική Άποψη Βιομηχανικού Μουσείου Ερμούπολης στη Σύρο.

Εικόνα 28: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Φωταερίου Αθηνών.

Εικόνα 29: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Φωταερίου Αθηνών.

Εικόνα 30: Εξωτερική Άποψη Μουσείου Ύδρευσης Θεσσαλονίκης.

Εικόνα 31: Εσωτερική Άποψη Μουσείου Ύδρευσης Θεσσαλονίκης.

Εικόνα 32: Υπαίθριο Μουσείο Νερού Έδεσσας.

Εικόνα 33: Βιομηχανικό πάρκο του IronbridgeGorge της Μεγάλης Βρετανίας.

Εικόνα 34: Πάρκο Duisburg-Nord του Ruhr στη Γερμανία.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Βιβλία

- Alfrey J. & Putnam T., *Η Βιομηχανική Κληρονομιά: διαχείριση πόρων και χρήσεις*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ, Αθήνα, 1992
- Buchanan A., *Industrial Archaeology in Britain*, Harmondsworth, 1972
- Slotta, *Εισαγωγή στη Βιομηχανική Αρχαιολογία*, Πολιτιστικό Τεχνολογικό Ίδρυμα ΕΤΒΑ
- Βέρνικος Ν., Δασκαλοπούλου Σ., Μπαντιμαρούδης Φ., Μπουμπάρης Δ., Παπαγεωργίου Δ., *Πολιτιστικές Βιομηχανίες*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, Φεβρουάριος 2005
- Κόνσολα Ν., *Η Διεθνής Προστασία της Παγκόσμιας Πολιτιστικής Κληρονομιάς*, Εκδ. Παπαζήση, Αθήνα, 1995
- Μπελαβίλας Ν., Παπαστεφανάκη Λ., *Ορυχεία του Αιγαίου ως Βιομηχανικά Μνημεία*, Εκδ. Μέλισσα, Αθήνα, 2009
- Οικονόμου Μ., *Μουσείο: Αποθήκη ή Ζωντανός Οργανισμός;*, Εκδ. Κριτική, Αθήνα, Νοέμβριος 2003
- Σιούτη Γλ., Η προστασία του φυσικού και του πολιτιστικού περιβάλλοντος από τη νομολογία: σύγκρουση αγαθών ή αιφόρος προστασία του χώρου; στο Τροβά Ελ. (επιμ.), *Η Πολιτιστική Κληρονομιά και το Δίκαιο*, Πρακτικά Συνεδρίου, Ευρωπαϊκό Κέντρο Δημοσίου Δικαίου/ΥΠΠΟ, Αθήνα- Θεσσαλονίκη, Εκδ. Σάκκουλας, Αθήνα, Ιούνιος 2003

Άρθρα και Σημειώσεις

- Gail Dexter Lord, *Μοντέλα Αστικής Συλλογικότητας και οι επιπτώσεις τους στη μουσειακή διοίκηση και ηγεσία*, Τετράδια Μουσειολογίας, Τεύχος 5, 2008
- Αγριαντώνη Χ., *Βιομηχανική Αρχαιολογία και Κληρονομιά: Επικοινωνίες και Εντάσεις*, Αρχαιολογία και Τέχνες, 2003
- Αλεξοπούλου Α., *Προσωπικές Σημειώσεις στην Εισαγωγή στις Πολιτισμικές Σπουδές*, 2009
- Λούβη – Κίζη Α., *Η Ιστοριογραφία και η Βιομηχανική Αρχαιολογία*, Αρχαιολογία και Τέχνες, 2003
- Μαχαίρας Γ., *Βιομηχανική Αρχαιολογία, η άλλη Αρχαιολογία*, Αρχαιολογία και Τέχνες, 1986

- Μπούρας Χ., *Οι Βασικές Αρχές Προστασίας της Αρχιτεκτονικής Κληρονομιάς και η Διαχρονική Εξέλιξη τους στην Ελλάδα*, Νόμος και Φύση, Ιανουάριος 2007
- Παλαιολόγου Ν., *Προσωπικές Σημειώσεις στη Διαχείριση Συλλογών*, 2009

Ηλεκτρονικές Πηγές

- www.wikipedia.gr
- www.ticcih.gr
- www.e-faith.org
- www.piop.gr
- www.odysseus.culture.gr
- www.musioelias.gr
- www.ketepo.gr
- www.technopolis-athens.com
- www.evath.gr
- www.ironbridge.org.uk
- www.mnactec.cat
- www.monumenta.org
- <http://savesamica.blogspot.gr>
- <http://users.sch.gr>
- <http://kritis.pde.sch.gr>
- <http://en.landschaftspark.de>
- <http://kpe-edess.pel.sch.gr/ypaihrio.htm>